

ספר צוואות השבטים

מ ב ו א

א. שם הספר והצוואות הבודדות וסדרן.

השם המכלול של הספר היה בודאי צוואות השבטים (כך הוא בנוסח הארמיני). אבל בכ"י היווניים מחולקים הם שמות הספר ואף שמות הפרקים. בכמה כ"י נמצא אף השם: צוואות השבטים בני יעקב, או: צוואות י"ב השבטים לבניהם. אף בנוגע לשמות של כל צוואה בודדת יש חילופים. בצוואת נפתלי העברית (ע' לקמן סוף פרק ד') שם הפרק הוא: צוואת נפתלי. ויש גם שהרחיבו את שמותיהן, כגון צוואת גד על השנאה. ברוב כ"י ניתן שם הפרק כגון נוסח זה: צוואת שמעון הבן השני ליעקב וללאה. משונה הוא, למשל, שם צוואת גד: הבן התשיעי ליעקב ולזלפה, בעוד שגד בן ראשון הוא לזלפה (ולפיכך הוצרכנו לשנות בתרגום ולהוסיף התיבה בן לפני שמות האמהות).

הצוואות נסדרו לא לפי סדר לידתם של השבטים אלא לפי סדר אמותיהם: בתחלה ניתנו צוואות בני לאה, אח"כ בני בלהה ואחריהם בני זלפה ובני רחל.

ב. התחלקות כל צוואה לפי תכנה וענין התוספות המאוחרות.

תכנה של כל צוואה וצוואה אפשר לחלק לג' חלקים: א) אבי השבט מספר את קורות חייו. לרוב הוא מתודה על חטאותיו אשר חטא, מפרט את כל המדעות הרעות שבו, חוץ מכמה אבות המציגים למופת את חיייהם והצדק שחיו. הספורים האלה חולכים בעקבות ספורי התורה ובכמה פרטים קרובים הם אל אגדת רז"ל. ב) אבי השבט מורה לבניו מתוך נסיונות חייו את הדרך אשר בה ילכו ואת המעשה אשר יעשו. בעיקר הוא מזהיר אותם מפני החטאים שבהם נכשל הוא גופו (ראובן מזהיר מפני הזנות, יהודה — מפני השכרות ואשה נכריה, גד — מפני השנאה, וכו'). ואותם האבות שדרך חיייהם היתה תמיד תם וענוה מצוים לבניהם שיבורו אף הם להם את הדרך הזאת ויורוה לבני-בניהם. ג) אבי השבט מנבא בסוף כל צוואה וצוואה על אחרית הימים, על ימות המשיח, על משפט ה'. בנבואות האלה מגיד הוא לבניו מראש כי יסורו מאחרי ה' ויעבדו אלילים, ואז ילכו בשבי ושם יכירו את אלהיהם וישובו אליו בלבב שלם והוא ירחמם וישיבם לארץ מכורתם. אבי כל שבט מזהיר את בניו להשמע ללוי (לפעמים גם ליהודה). כי ללוי נתן ה' את ההכוונה ואת המלוכה (בכמה צוואות ניתנה המלוכה ליהודה) וממנו עתיד לצאת עבד ה' — המשיח, שיבוא ויגאל את העולם מחטאתו, והוא יהיה לאור ישראל ולכל הגוים. בחלק השלישי של הצוואות נוספו ע"י הנוצרים כמה פרקים ופסוקים בענין גאולת העולם ע"י משיחם. אותן התוספות הנוצריות הביאו לידי כך שכל העולם המדעי, עד העשיריות האחרונות של המאה ה-י"ט, היה חושב את ספר צוואות השבטים לספר נוצרי. הראשון שהורה על יהדותו של הספר היה Grabe, בהוצאתו המתוקנת, אלא שדעתו דעת יחיד היתה ולא הורו כמותה. כל החוקרים, עד הזמן האחרון, החזיקו בדעתם שהספר חיבור נוצרי הוא, ולא נתלקו אלא אם נכתב ע"י נוצרי מבין היהודים או מן הגוים. רק בזמן האחרון החזירו את עטרת הספר לישנה. Schnapp בספרו Die Testamente der zwölf Patriarchen untersucht (Halle 1884) עבר על כל המקומות הנוצריים וזמין שהם זיפים. לדעתו, רק שני החלקים הראשונים של כל צוואה וצוואה מקוריים הם ונכתבו ע"י המחבר העיקרי, אבל החלק השלישי — הנבואות והחזיונות — נתוספו ע"י מאוחרים, מהם יהודים ומהם נוצרים, — כלומר הספר גופו יהודי הוא, אלא שהרבה אינטרפולציות נכנסו לתוכו.

דעה זו — אם גם לא במילואה — נתקבלה מאז ע"י כל החוקרים שעסקו בספר. לדעתם.

גם החלק השלישי יהודי הוא, אלא שעליו הוסיפו הרבה יותר מאשר על שני החלקים הראשונים. כלם, וביניהם גם צ'ארלס בהוצאתו הבקרתית ובתרגומו האנגלי, השתדלו לברר את התוספות הנוצריות, כדי לקבל את המקור העברי של הספר.

אבל התוספות הנוצריות לא כולן בבת אחת נעשו: כל מעתיק ומעתיק השתדל להוסיף כטוב בעיניו, ולפיכך גם אפין של התוספות שונה הוא. יש מהן נוצריות-יהודיות, ויש נוצריות-פאולניות. כפי שהזכיר Connybeare (בחקירותיו¹) חסרות בנוסח הארמיני הרבה תוספות נוצריות המצויות בנוסח היווני, אע"פ שגם שם אנו מוצאים כבר כמה תוספות זרות. מכאן ראינו שהתוספות היו הזלכות ומתגבבות בהמשך הזמן.

מכאן אתה עובר אל שאלה אחרת: אם המקור העברי הוא חסיבה אחת, או אפשר שגם בו חלו ידיים של בעלי תוספות.

אם נקרא את הספר בעיון רב, נראה שגם לאחר שנסיר את התוספות הזרות לרוח היהדות אנו נתקלים לפעמים בנוסח מורכב מחלקים הנראים יוצאי-דופן במבנה הצואות. הספר הוא בעיקרו ספר-מוסר: הוא בא להזהיר ולהוכיח, להורות את הטוב ואת הישר, את הדרך שיבור לו האדם בחיים. בחלק השלישי של כל צוואה וצוואה מזהיר אבי השבט את בניו לכבד את לוי, להשמע לו ולהכנע לפניו. ביו. אולם בתוך האזהרות האלה אנו נתקלים פתאום בתוכחות-מוסר לבני-לוי עצמם, כשהכותב מתמרמר על המריבות שמהינה בין הכהנים ועל חלול הקודש בנבואות על מקדש ה' שיחרב ועל גלות עם ישראל. ולבסוף נגמרת הצוואה שוב בהספת מוסר, כאילו לא היו הפסוקים האחרונים אלא המשך של החלק השני (ע', למשל, צוואת שמעון — ה'—ד'). על כרחנו נראה מתוך כך ששלטו כאן עוד מוסיפים, חוץ מן המגיהים הנוצרים, ועוד: בצוואת יוסף יש שני ספורים: א) על בית פוטיפר ואשתו (פרק א'—ט'), ב) על מכירת יוסף (פרק י"א—י"ז). מן הדין הוא, שהספור השני, השונה גם באפיו מספור א', יבא לפני הספור הראשון. אולם מי שהוסיף את הספור השני סדרו, כנראה, שלא במקומו. אם נשוה עוד את צוואת לוי (פרק י' ופרק י"ד וכו') וצוואת דן (פרק ה') נראה שאחרי כל התהלות והתשבחות שהספור כפור ללוי — הוא עומד וצווח על משובת הכהנים והלליתם ומנבא פורענות לישראל עקב חטאותיהם. ולא עוד, אלא שבכל הספר לוי עיקר, ורק לפעמים אתה מוצא ליהודה בצדו. מכאן משמע שהתנגדות חרישית היתה ביחס ללוי והיה מי שרצה להחזיר אל יהודה את המלכות שניטלה הימנו ע"י לוי. הרי אתה למד, שעל יד המחבר העיקרי, המסור לבני-לוי, היו עוד מחברים-מגיהים, שואספו משלהם בהתאם להשקפותיהם והם שנו במקצת את פרצופו המקורי של הספר.

חוץ מאלו יש עוד תוספות של יהודים שנכנסו בזמן מאוחר במקצת. הן מצד תכנון והן מצד

סגנון נראה שאינן מעיקר הספר.

בצוואת ראובן ב' ג'—ג' ב' כל הפרק הוא הוספה מאוחרת שמקורה הוא יוני בהחלט. חוץ ממה שהפרק הזה אינו עומד בקשר אורגני עם הפרקים האחרים, הרי עצם החלוקה של שבעת החושים הגופניים יסודו בתורת הסטוא. לפיה ניתנו לאדם שבעה כחות ראשיים: חמשת החושים וכח הדמיון והדבור, ועוד, — וכח השכל המושל על יתר השבעה. תוספת מעין זו נמצאת, לפי עדותו של צ'ארלס, אף באחד מכתבי-היד של בן-סירא לפני פרק י"ז ד', שבו הוא הולך ומונה את כל חושי האדם. לפי זה צריך לקיים שחוץ מן התוספות הנוצריות הנמצאות בספר ושמשו לשם מטרה ידועה, יש גם תוספות יהודיות, שנעשו ע"י יהודים, שרצו להכניס מיפיותו של יפת לתוך אהלי שם.

קצת מוזר הוא גם פרק י"ז בצוואת לוי. כל אותה הנבואה על הכהנות בשבעים השבועות אינה מובנת כלל. כל הפירושים הדחוקים, שנדחקו ראשונים ואחרונים לישבו על פשוטו, לא

עורף לפרושים ולאדיאליהם ונעשו מלכים כמלכי הגויים שבסביבותיהם. העם התפכח משמחתו. ואותה ההתנגדות החרישית, שהיתה מעמעמת סה ושם בין האוכלוסין, התחילה מתפרצת מזמן לזמן במרד גלוי. אש המרידה היתה נכבה בים של דמים הקרע שבין העם ומנהיגי הפרושים — מצד אחד, ובין השכבות הגבוהות ובית המלכות מאידך גיסא הלך הלוך התרחב וכבר לא נתאחה לעולם.

ואף הספר צוואות השבטים הנהו עד למהפכה שבאה בהשקפותי של העם. על יד התהלות והתשבחות שבעל הספר העיקרי מפזר ללוי יש גם דברי התמרמרות ותוכחת מוסר של בעל התוספות. בצבעים שחורים מתאר הוא את הוללותם את אהבת בצעם זאת משובתם של הגדולים שביניהם. שנשתמרה לנו בספרי ההיסטוריה בתיאור חייו של אלכסנדר ינאי. היתה כעם ככהו: אף העם אינו חף מפשע, וכל הצרות הבאות עליהם מן השמים באו על חטאותיהם. ועל כן על העם לשוב מחטאותיו ועוד ישקיף ה' משמים ויניחם על אדמתם ועליהם יהי משיח ה' שקור אליו זה כמה. משיח זה עתיד הוא לצאת, לפי בעל התוספות, משבט יהודה, שלו המלוכה. התקפה המשיחית חזרה למקומה.

ד. האיש ושיחו.

על קלסתר פרצופו המוסרי והלך נפשו של בעל הספר אפשר לעמוד מתוך פרקי ספרו. קודם-כל הוא יהודי מאמין. ביראת הכבוד מדבר הוא על תורת הקרבנות, שקדמה לעשרת הדברות וניתנה לאברהם ליצחק וליעקב. לוי נבחר להיות כהן לאל עליון ויצחק זקנו מלא את ידו ולמדהו תורת העולה והמנוחה והבכורים. יעקב אביו מעשר על ידו את תבואות שדהו ובכורות מקנהו. ומשום כך לוי הנהו ראשון במעלה ועולה גם על יהודה. הוא יורה את ישראל תורה ומשפט ויאיר את כל הגויים באור הדעת וביראת אלהים. בניו יהיו מנהיגי העם ועל פני כל יכבדו. תפקידו של לוי בספר זה הוא התפתחות הרעיון של „ברית הלוי" שבנבואת מלאכי (ב' ד—ז): תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא-נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה'—צבאות הוא.

אולם יותר מאשר על המצוות המעשיות — הקרבנות — מזוהר הסופר על הדברים המסורים ל ל ב. בפרט זה דומה הוא לספר משלי ולספר בן-סירא. הכלל הגדול של ואהבת לרעך כמוך מפותח כאן בכמה וכמה סגנונים ומעוטר כמה וכמה אזהרות.

הנעימה היסודית שבספר זה היא ל ל כ ת ב ד ר כ י ה'. על האדם להדבק בה': מה הוא רחום ותנון אף אתה כך, מה הוא סלחן ומחלן וגומל חסדים אף על האדם להיות כך. צוואות ראובן, שמעון, יהודה, דן וגד מלאות אזהרות על לא-תעשה. צוואות יששכר, זבולון, אשר, יוסף ובנימין באות להזהיר על התום ועל היושר, על אהבת האדם ועל התנינה. אהבת ה' ואהבת האדם אחת הן. יששכר (ה' ב') מזוהר את בניו לאהוב את ה' ואיש את רעהו. דן (ה' ג'): אהבו את ה' בכל חייכם ואיש את רעהו בלבב שלם. וכן בכל הצוואות.

אולם אם על האדם לאהוב את רעהו עליו להתרחק מכל אשר יזיק לאהבה זו. משום כך מחויב הוא להתרחק בכל כחו מן השנאה וזמן הקנאה. כי השנאה תעורר עיני האדם ולא יוכל להביט בפני חברו (דן ב' ב'). הקנאה משתלטת על האדם ומתחברת תמיד עם השקר ולא תנוח כל זמן שיצליח האיש המעורר קנאה (גד ה' א', שמעון ג' ב—ג'). אולם הירא את דבר ה' באמת בו לא תשלוט הקנאה והשטן וכל רוחותיו לא יוכלו לו. החסיד אם יצליח הרי ישמת ויתפלל בעדו ואפילו יצליח הרשע בדרכי לא יתגרה בו ולא יקנא בעושה העולה — כי המשפט לאלהים הוא (גד ז' א', שמעון ג' ה—ד, זבולון ח' ה').

מאד מאד צריך אדם להתרחק מן השכרות ומן הזנות. מפני שתי התאוות האלה, שכל אחת מהן באה בעקב חברתה, מחזירים את בנייהם ראובן ויהודה. הראשון נכשל במעשה בלחה והשני לקח ביינו את בת-רשע הכנענית לאשה ולבסוף נכשל במעשה תמר. זנות ויין לוקחים לב

זמעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. יהודה לקח בשכרותו את הכנענית לאשה שלא ברצון אביו. ולפי שנשא אשה שאינה הוגנת לו יצאו ממנה בנים שאינם מהוגנים. לפיכך עמד הסופר באריכות על מעשה ער ואונן ועל אשת יהודה שמררה את חייו.

גדול הוא כחה של תשובה. כל השבטים מתענים ומסתגפים. ראובן ויהודה על חטאותיהם, שמעון על שנאתו ליוסף וכו'. ואף יוסף בשעה שהסיתה אותו המצרית מתענה כמה ימים, כדי לטהר ולצרף את נפשו. משום כך חייב האדם להנזר מן המדות המגונות הדבקות בו ולשוב בלב שלם. אולם התשובה בלבד, בלי מעשים טובים, אינה מספקת. על הבנים לאחוז במעשי אבותיהם. עליהם להתהלך בתום נפש ולרחם על עני ודל כיששכר וזבולון, להתרחק מן השנאה ומן הקנאה כדן וכגד, להלך ביושר ולהשמר מדבר שקר כאשר. וכשם שנהג יוסף עם אחיו באהבה, ולא נטר להם איבה, כן מחויב כל אדם לסלוח לאשר חטאו לו ולשלם להם טובה תחת רעה, כי בכל אלה חפץ ה' זה כל האדם.

ואף גם זאת: הסופר החסידהפודש תלמיד נאמן הוא לרבותיו הנביאים. מה הם לא נתנבאו לישראל בלבד אלא גם נביאים לגויים. ה' הוא אף הוא אינו מיוחד את ימות המשיח רק לבני עמו. המשיח יאיר באור הדעת לכל הגויים וכבוד ה' יזרח גם עליהם. כל העמים ישבו בשלוה ויקבלו עליהם את עול מלכות ה' באהבה. ומשום כך אין צורך בדבר לאחר את זמן כתיבתם של כל הפסוקים, שבהם נזכרת המלה גויים ולעשותם לתוספת נוצרית. הרעיון של ישועת הגויים על ידי ישראל לא נתחדש בבית מדרשם של סופרי האיזונגליון. רעיון זה מקורו בספרי הנביאים הם השפיעו מרוחם על בעל הספר, וכשם שאין הסופר נושא פנים לבני עמו ומוכיח אותם על פשעיהם ומנבא להם נבואות של פורענות כך אינו מוציא את הגויים מן הכלל, שהרי גם אותם עתיד המשיח לגאול מממשלת השטן, משלטון „בלעל", כי תמלא הארץ דעה את ה'.

מקום חשוב ביותר נתיחד בספר למשיח. לפי הרעיון המקורי של הצוואות מנבאים אבות השבטים על המשיח שעתיד הוא לקום משבט לוי, לגאל את ישראל ולחדש את פני העולם. קשה להגיד בברור מה היתה כוונתו של הסופר: אם המשיח כבר בא והוא יחנן הורקנוס, שבו נתאחדו שלש גדולות — כהונה, מלכות ונבואה, — או שמשיח עדיין לא בא, ועתיד הוא לצאת משבט לוי, שהוא ראש השבטים. מכל מקום מופיע לפנינו כאן המשיח כאישיות נעלה ונאצלת, טהורה מכל חטא. המשיח בצדק ובמישור יהלך (יהודה כ"ד א') והוא יחדש את הכהונה (לוי ח' י"ד). הוא יהיה נביא לאל עליון ומלך על כל הגויים והוא יברך את ישראל (ראובן ו' י"א). אם נטהר גם את יתר הנבואות שנאמרו עליו מתוספות זרות נראה שהסופר מיחס לו עוד תפקידים אחרים: הוא יבער את הרשע מן הארץ ויצרף את ישראל ואת הגויים ביום שבת ה' לכסא משפט לדין את כל העמים.

ביום הדין יקיצו הצדיקים: חנוך, נח, שם, אברהם, יצחק ויעקב וכל השבטים. אחרי כן יקומו לתחייה גם שאר הצדיקים וה' ידין את הרשעים כחטאותיהם. התיאורים של ימות המשיח זשל יום הדין שבספר מזכירים בפלאסטיות מרובה את התאור שבספר דניאל (י"ב א—ג'): זבעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על-בני עמך והיתה עת צרה אשר לא-יהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל-הנמצא כתוב בספר. זרבים מישני אדמת-עפר יקיצו אלה לחי עולם ואלה לתרפות לדראון עולם המשכילים יזהירו כחר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

בעל צוואות השבטים עומד ברובו בתחומם של כתבי הקדש הן בתכן הן בסגנון. את ספרי התורה מסדר הוא בצורתם ואף מקשט הוא אותם לרוב בדברי אגדה. רק במקומות מועטים מצינו כמה פרטים שלא נמסרו בתורה ולא נמצאו באגדה. האטימולוגיות של גרשם, קהת, מרים וזיכבר (לוי י"א ב—ח) אינן בתורה. כיוצא בזה לא מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה במעשה ראובן (צוואת ראובן ג' י"ג). ואין בידנו להכריע אם יש כאן מחידושי אגדה של הסופר גופו או שהיו לפניו מקורות שנעלמו מאתנו.

כמעט בכל צוואה וצוואה נזכר ספר חנוך. אולם רוב המקומות הנזכרים בספר לא נמצאו בספר חנוך הכושי שלנו. בכמה מקומות מתאימה הציטטה שבספר לחנוך הסלאבי, אלא שלאמתו של דבר אין אותם המקומות ציטטות מספר חנוך כלל. מכל מקום ידע הסופר את ספר חנוך והרבה להשתמש בו שהרי הרבה רעיונות יש שהם משותפים לשני הספרים. חזק ביותר הוא הקשר שבין הספר וספר היובלים. כמעט בכל החלקים הביזנטיים מתאימים הם זה לזה ואף סיפור המעשה בכלל נמשך אחרי אופן הסיפור בספר היובלים. ואין להסיק מכאן על איחור זמנו של ספר צוואות השבטים, שכן צריך להקדים את זמנו של ספר היובלים עד לסוף המאה השנייה או לראשית המאה הא' לפני סה"נ. גאסטר בא ללמד מכאן שכל עיקרו לא היה ס' הצוואות אלא חלק של ספר היובלים בכלל. אולם נראה שהשערה זו אין לה על מה שתסמוך. ספר הצוואות הוא חטיבה מיוחדת, שאי אפשר להכניסה בספר היובלים בשום מקום. וגם גדלו ובנינו מעידים עליו שבמחשבתו של המחבר, שהכיר היטב את ספר היובלים. עלו צוואות השבטים כספר מסוים ומיוחד במינו⁽³⁾.

ה. באיזו לשון נכתב הספר.

כבר הוכיחו חכמים (קהלר וגאסטר, ואחריהם צ'ארלס ופרלס) שלא נכתבו הצוואות אלא עברית. ולא עוד אלא שלפי צ'ארלס תלויים הם שינויי הנוסחאות בתרגומים היוונים בשינויים שחלו במקור העברי, שכן המתרגמים היוונים השתמשו בכתב-יד עבריים שונים. החקירות האלה עוסקות ביחוד במבנה של הסגנון ובבטויים יחודיים שאינם שגורים אלא בשפה העברית ונתרגמו יוונית מלה במלה. צ'ארלס (במבוא להוצאתו) וגם פרלס (Zur Erklärung d. Test. d. zwölf Patriarchen, 1908) מביאים כמה לשונות שאי אפשר לפרשם, אלא אם כן נקבל שניטלו מתוך המקור העברי. נביא כאן דוגמאות אחדות:

בצוואת נפתלי ר' ב' הוא אומר: והנה אניה באה מלאה מלוחים. המלים מלאה מלוחים אין להן שחר. בא גאסטר והראה שהמתרגם היווני טעה וקרא במקור העברי מלאה מלוחים במקום בלא מלוחים, ולפיכך מסר $\mu\epsilon\sigma\tau\acute{o}\nu \tau\alpha\rho\acute{\iota}\lambda\omega\nu$.

בצוואת שמעון ג' ר' נאמר: $\kappa\alpha\iota \sigma\upsilon\gamma\gamma\iota\nu\acute{\omega}\sigma\alpha\iota \tau\omicron\iota\varsigma \acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu$ המלה $\acute{\alpha}\gamma\alpha\pi\acute{\omega}\sigma\iota\nu$ היא לכל הדעות בלתי מבנת כאן. עלינו לקיים שבמקור העברי היה אוי ב'י, אלא שהמתרגם היווני טעה וקרא אהבי, וכך תרגם.

בצוואת לוי ב' ח' יש המלה $\psi\acute{\alpha}\rho\omicron\varsigma$ = גבה, בשעה שבמקור העברי היה בודאי: נגה. בצוואת זבולון ט' ב' נאמר המים $\epsilon\upsilon\kappa\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\theta\acute{\eta}\tau\alpha \gamma\acute{\iota}\nu\omicron\nu\tau\alpha\iota$. המלה $\epsilon\upsilon\kappa\alpha\tau\alpha\psi\epsilon\sigma\theta\acute{\eta}\tau\alpha$ ודאי טעות היא של המתרגם. נראה שבמקור היה ימסו, או גם ימאסו (= ימסו, ע' תהלים נ"ח ח') והמתרגם טעה ותרגם לפי הבנתו. טעות מעין זו מצינו גם בצוואת אשר ד' ב' בלשון $\acute{\omega}\varsigma \acute{\alpha}\chi\epsilon\theta\epsilon\tau\omicron\nu$ = כמים שאין מהם תועלת. אף כאן היה בודאי במקור כמים הנמסים, והמתרגם היווני קרא כמים הנמאסים (פרלס).

בצוואת יוסף י"א ד' כתוב: $\kappa\alpha\iota \acute{\epsilon}\pi\lambda\acute{\eta}\theta\upsilon\nu\epsilon\nu \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu \acute{\epsilon}\nu \chi\epsilon\rho\sigma\acute{\iota}\omega\ldots \kappa\alpha\iota \acute{\epsilon}\chi\epsilon\gamma\omega$. המלה $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\gamma\omega$ (= עבודה) אין לה ענין ונראה שבמקור העברי היה כאן ועבדה.

מדוגמאות אלו זכיצא בהן נראה שמעיקרו נכתב הספר עברית⁽⁴⁾.

ו. התרגומים.

מן הספר צוואות השבטים הגיעו אלינו תרגומים שלמים (א) ביוונית, (ב) ארמינית, (ג) סלאבית, (ד) קטעים של תרגומים בארמית וקטע בסורית, (ועוד ה) צוואת נפתלי בעברית.

(3) רשימת כל המקומות המקבילים שבספר היובלים ובספר הצוואות מוסר צ'ארלס במבוא לתרגום האנגלי.

(4) רשימה פפורשת של המקומות הקשים מוסרים צ'ארלס במבוא להוצאתו ופרלס במאמרו הנ"ל. —

(א) התרגום העיקרי הוא היווני, שבו נשתמר הספר במלואו. על הזמן שבו נעשה תרגום זה אין להחליט. מאליי מובן שהמתרגם אחז בלשון של תרגום הע' שהיה מצוי אצלו. כך מתרגם הוא, למשל, את המלה לבטח (צוואת בנימין י יא) $\epsilon\upsilon \ \epsilon\lambda\pi\iota\delta\iota$ = לבטחון, ממש כמו שמתרגמים הע' את המלה הזאת ביחד כ"ח כ"ו, את המלה „אפרת" (י) (צוואת יוסף כ' ג') הוא מתרגם Ἰσπτόδρομος ע"פ הע' לברא מ"ח ז', ועוד כאלה.

תשעה כ"י נשתמרו מן התרגום היווני: (1) בספריה הבודליאנית באוכספורד (מהמאה הי"ד), (2) בספריה האוניברסיטה בקמבריד' (המאה העשירית), (3-4) שנים (מהמאה הי"ג) בוואטיקן, (5) בספריה המנזר שעל ההר אתוס (המאה הי"ז), (6) כ"י פריז מהמאה הי"ז (7) במנזר בפתמוס מהמאה הי"ז, (8-9) שנים במנזר בסיני (מהמאה הי"ז בקירוב).

את ההוצאה המתוקנת הראשונה הוציא לאור Grabe בספרו Spicilegium Patrum זאליה צרף גם את התרגום הלטיני של Grosseteste. הוצאה שניה ע"פ כ"י קמבריד' התקין Sinker בשנת 1869. את שנויי הנוסחאות השוואה עם כ"י הארמנים מסר Conybeare (JQR) בשנת 1896, 1892. את ההוצאה החדשה ביחר ע"פ כל כתביהיד שנמנו לעיל וכל שינויי הנוסחאות התקין (בשנת 1908) Charles.

(ב) מן התרגום הארמיני נשתמרו י"ב כ"י (מן המאות י"ב-י"ז) הנמצאים באוכספורד, לונדון, ווינה ובספריה של הקתליקוס הארמיני.

(ג) התרגום הסלאבי נשתמר בב' נוסחאות (קצר ומלא), שנדפסו במאסף Н. Тихонра-вовъ, Памятники отреченной русской литературы т. I, Санктпетербургъ 1863 (96-145, 146-232).

התרגום הסלאבי נעשה מתוך התרגום היווני באופן חפשי: יש בו כמה תוספות שאינן אלא הרחבות ולפעמים הסברות לרעיונות ולשוונות שביווני. ובמקומות הרבה התרגום הסלאבי הוא לא ברור כל כך עד שאי אפשר להבין אותו בלי הנוסח היווני: יותר מדי רצה המתרגם למסור את היווני בדיוקו וחסא לספר (הערכה שלמה לתרגום זה ע"י И. Я. Порфирьевъ, Апокрифич. сказания о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ соловецкой библиотеки, Санктпетербургъ 1887, стр. 59-67).

(ד) מן הגניזה נגלו בזמן האחרון קטעים מצוואות השבטים. בשנת 1900 פרסמו Pass (Arendzen) קטע שנמצא ע"י שיכטיר ונשמר בספריה האוניברסיטה בקמבריד'. קטע זה כולל פריקים בשפה הארמית, המקבילים לצוואת לוי י"א-י"ג (°).

בשנת 1906 פרסמו Charles ו-Gowley שוב קטע ארמי מאוצרות הגניזה, שנמצא בספריה שבאוכספורד (°). ע"י הקטע הזה פרסמו גם חלק של צוואת לוי ביוונית, שנמצאה במנזר על הר אתוס, ושאינו בשאר כ"י היוונים. הקטע היווני הזה מקביל מלה במלה לקטע הארמי, אלא שגדול הוא ממנו הרבה. כך נתקבל חלק הגון המקביל לצוואת לוי, כי כל אותם הקטעים (הארמיים מקמבריד' ואוכספורד היווני מאתוס) משלימים זה את זה ומקבילים לפריקים ח-ט-י"א-י"ג בצוואת לוי.

הקטעים הארמיים תכנם דומה למקומות המקבילים שבספר, אלא שהרבה יותר נמצא בהם על דבר הקרבנות: הם מוסרים בפרוטרוט דיני עצים הראויים למערכה, דיני טבילה ורחיצה, דיני קרבנות, כמות מלה, קמת, שמן, יין וקטורת שטעונים הקרבנות. קשה להכריע אם הצוואה הארמית היא ספר בפני עצמו או תרגום מן המקור העברי בצורה תוספות, או, להיפך, שהנוסח העברי תורגם מן המקור הארמי. שאלת אלו עדיין תלויה הן ועומדות לבידור

5) JQR XII, 1900, 651-661. -

6) באותו המאמר נדפס גם קטע בהרגום סורי, -

7) JQR XIX, 1907, 566-583. -

(ה) את צוואת נפתלי העברית פרסם גאסטיר (Proceedings of the Society of Biblic. Ar-
 cheology, XVI [1893-4], 33-49, 109-117) על פי כמה כתבי יד (מן המאות י"ב-ט"ז).
 לדעתו של גאסטיר, הצוואה הזאת היא הנוסח העברי המקורי ולפיה עובדה ותורגמה הצוואה
 היוונית בשנויים ותוספות. לדעתו עובדה כל צוואה וצוואה באופן כזה מן הנוסח העברי המקורי.
 Resch השתדל להראות (Das hebr. Testamentum Naphtali, Theol. Stud. u. Krit., 1899)
 ע"י השוואת הנוסח העברי לנוסח היווני ששניהם אחד הם. אולם דקא השוואה זו מוכיחה
 שקשה מאד לקיים שהתרגום היווני נעשה מאותו הגוף העברי, משום שרק בנוגע לרעיונות
 העיקריים דומים הם זה לזה, אבל שונים הם הרבה הן בפרטים והן בתפיסה הכללית.
 כל צוואה וצוואה שבנוסח היווני נגמרת במיתת אבי השבט, מה שאין כן בצוואה העברית
 המונחת לפנינו. שונה היא לגמרי גם עמדתו של נפתלי לגבי יוסף. אם בנוסח היווני מחבב
 נפתלי את יוסף, בהתאם לרוח הכללי של הספר, הרי בצוואה העברית מורגשת כעין שנאה
 כבושה אליו. הוא מאשים (א' י) את יוסף שעל ידו נתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים. אפשר
 שגם כאן מצאה לה הד השנאה, שהיתה שוררת בין ישראל והשומרונים אנשי שכם שבחלקו
 של יוסף. מכל מקום שונה הוא לגמרי הרוח שבצוואה היוונית מן הרוח שבצוואה העברית.
 חוץ מזה, אם נדייק בסגנון של הצוואה העברית נראה שאף הסגנון הולשוני מאחרים
 הם ביותר. כל אותה הצוואה הוותם של מדרש מאוחר טבוע בה ועושה רושם כאילו נעבדה
 ונעתקה ממקור עתיק במאה ה"א או ה"ב. משום כך עלינו לקיים שצוואת נפתלי העברית אינה
 מקורית, אלא היא עיבוד מאוחר שנעשה ע"י יהודי במאה ה"ג-ה"ב מן הצוואה המקורית
 העברית.

התרגום העברי הניתן בזה נעשה מתוך הנוסח היווני שהוציא צ'ארלס. התוספות מיסודם
 של הנוצרים הופרשו מתוך גופו של הספר וניתנו כל אחת במקומה בתוך הפירוש. ואילו התוספות
 היהודיות או אותן שאמחותן מוטלת בספק נשארו במקומותיהן ובלי שום סימן, כדי שלא לעררב
 את הקורא. אף שינויי נוסחאות שבכ"י, המפיצים אור על כמה וכמה פרקים קשיחהבנה, בא
 עליהם הדיון בתוך הפירוש.
 תרגומו של הספר נכתב בלשון המקרא המאוחרת משום שכך טיבו דורש בתורת ספר
 שנכתב בימי החשמונאים.

ז. קצת ביבליוגרפיה

(א) הוצאות הנוסח היווני:

- Grabe, *Spicilegium Patrum*, I, Oxon. 1698; ed. 2, 1714.
 Sinker, *Testamenta XII Patriarchum*, ad fidem codicis Cantabrigiensis edita, accedunt
 lectiones cod. Oxoniensis, Cambridge 1869. — Appendix, Cambridge 1879.
 Charles, *The Greek versions of the Testaments of the Twelve Patriarchs*, edited from
 nine MSS. together with the variants of the Armenian and Slavonic Versions and
 some hebrew fragments, Oxford 1908.

(ב) תרגומים חדשים:

- Charles, *The Testaments of the Twelve Patriarchs*, translated from the Editor's Greek
 Text... with introduction, notes and indices, London 1908.
 „ Apokr. and Pseudep. II, 1913, 82-367.
 „ with an introduction by W. O. E. Oesterley, London 1917.
 Schnapp, *Die Testamente der 12 Patriarchen* (Kautzsch, Apokr. und Pseudep. II, 1900,
 458-506).

ספר צוואות השבטים

צוואת ראובן בכור יעקב ולאָה

- א העתקת צוואת ראובן אשר צוה לקניו לפני מותו בשנת מאה
ב ועשרים וחמש לחייו: ויהי מקץ שנתים ימים אחרי מות יוסף
ג כאשר קלה ראובן ויבאו קניו וקניו לקראתו: ויאמר אליהם
ד קני הנה אנכי מת והלקתי בדרך אבותי: ויהי כאשר ראה שם
אֶת־יְהוֹדָה וְאֶת־נָדָב וְאֶת־אֶשֶׁר אָחִיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם חֲקוּנִי וְאֶשֶׁב
ה וְיִתְחַזַּק וַיֵּשֶׁב וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ אֲחִי וקני ויחזינו
ו אֶל־רְאוּבֵן אֲבִיכֶם אֵת אֲשֶׁר אָצוּה לָכֶם: הנה העידותי בָּכֶם הַיּוֹם
ז אֶת־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא תִלְכוּ בַּשָּׁשֶׁע נְעוּרִים וּבְנוּגִים אֲשֶׁר
ח בָּם נִבְשַׁלְתִּי אֲנֹכִי וְאֶחָלָל וַיְצוּע יַעֲקֹב אָבִי: וַאֲנִידָה לָכֶם כִּי מִכָּה
ט גְּדוֹלָה הָכָה אוֹתִי יְיָ עַל־יָרְכִי שִׁבְעָה חֲדָשִׁים וְלֹיֵלָא יַעֲקֹב אָבִי
י הִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי אֱלֹהֵי יְיָ אֵז חֶסֶךְ יְיָ לְהַמִּיתֵנִי: כִּי בְּדָשָׁלְשִׁים שָׁנָה
כ הָיִיתִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת־הָרַע בְּעֵינִי יְיָ וְשִׁבְעָה חֲדָשִׁים חָלִיתִי עַד־
ל מוֹת: וְאַחֲרֵי־כֵן נִחַמְתִּי וְנִגְעִיתִי בַּרְצוֹן נִשְׁכַּע שְׁנַיִם לִפְנֵי יְיָ
ל וַיִּזֶן וַשְׁכַּר לֹא שָׁתִיתִי וּבָשָׁר לֹא בָא אֵלַי וְכָל־מֵאֵכֶל תֹּאנָה לֹא
מ אָבַלְתִּי וְאֶת־אֲבָל עַל־עוֹנִי כִּי גְדוֹל אֲשֶׁר לֹא נִשְׁעָה כְּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל:
ב וַעֲתָה שְׁמְעוּ אֵלַי בְּנֵי אֶת־אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־דָּבָר שִׁבְעָה רוּחוֹת

א בשנת מאה ועשרים וחמש. חיי השבטים נמסרו במדרש תדשא ח' (ביהמ"ד
ליילינק ב', קצ"א) וגם בספר הישר (שמות). זמן הולדם מוסר ספר היובלים. —
ב שנתים ימים אחרי מות יוסף. השנה יובל. כ"ח: ראובן נולד בשנת ב' אלפים
ד כ"ב לבריאת העולם. יוסף — ב' אלפים קל"ד. יוסף חי קיי שנה וראובן קכ"ה. לפי זה
ה מת שנתים אחר יוסף. מתאים למספרים אלו במדר' תדשא ובס' הישר. — אמותה
ו הפעם. במקור: ἀπὸ τοῦ vūv. והוא תרגום הע' לברא' מ"ו ל'. — נכשלת. במקור:
ח νῦν ἐξελύθη = נשפכתי. — בן־שלושים. לפי יובל. ליג חטא ראובן בשנת ב' אלפים קמ"ג
ט או קמ"ד. לפי זה היה רק בן כ"א או כ"ב. — מאכל תאוה. השנה דניאל י' ג' לחם
חמודות. כל השבטים צמים ומתענים על חטאותיהם (ראובן. שמעון. יהודה). גם יוסף
ז גם שלא יכשל. וזבולון הזיר עצמו מן היין. —

ב שבעה הרוחות. השנה מדרש תדשא ו' על המספר ז'. — רוחות התהו.
במקור πνεύματα τῆς ἀλάνης. כאן נתרגם: רוחות התהו. רוחות־החטא. רוחות־תעתועים.
רוח־עושים. — לפי הצורך. לפי צוואות השבטים שולטים הרוחות בבני אדם ומדיחים אותם לכל
רע. ראש הרוחות הוא בליעל — השטן (ע' לקמן בפ"י ד' ו'). המסית את בני־האדם

ב כההו בְּאֵבְלִי: כִּי שָׁבַע רִחוּת נָתַנוּ נָגֵד הָאָדָם וְהֵם רֹאשׁ קֵל־
 ג מַעֲשֵׂי נַעֲרֹת: וְשָׁבַע רִחוּת אֲחֵרִים נָתַנוּ לוֹ כַּאֲשֶׁר נִזְכָּר וּבָהֶם
 ד יְהִי כֹל־מַעֲשֵׂה הָאָדָם: הָרֹאשׁוֹן הוּא רֹחַ הַחַיִּים אֲשֶׁר בּוֹ יִסָּד
 ה קִיּוֹם הָאָדָם הַשֵּׁנִי הוּא רֹחַ הָרֹאִי אֲשֶׁר בּוֹ תִּנָּצַר הַפְּאֹהַ: הַשְּׁלִישִׁי
 ו הוּא רֹחַ הַשְּׂמִיעָה אֲשֶׁר אֵתוֹ תִּבְאֵה חֲכָמָה הַרְבִּיעִי הוּא רֹחַ הַרִּים
 ז וְאֵתוֹ נָתַנוּ הַטַּעַם וְשִׂיאֵי הָאֹוִיר וְהַשְּׂמִיעָה: הַחֲמִישִׁי הוּא רֹחַ
 ח הַדְּבֹר וְאֵתוֹ תִּבְאֵה תְבוּנָה: הַשֵּׁשִׁי הוּא רֹחַ הַטַּעַם וְעַל־יָדוֹ תִּהְיֶה
 ט אֲכִילַת כֹּל־מֵאֵל וּמִשְׁקָה וְעַל־יָדוֹ יִנָּצַר הַכֶּחֶם כִּי בַמֵּאֲכָלִים יִסָּד
 כ הַכֶּחֶם: הָרִים הַשְּׂבִיעִי הוּא רֹחַ הַהוֹלָדָה וְהַשְּׂשֹׁנָה וְעַל־יָדוֹ יִבְאֵה
 טו הַחֲסָא בַּמֵּאֲנוֹת הַחֲשֵׁק: וְעַל־כֵּן אֶסְרוֹן הוּא בַּמַּעֲרָכָה הַבְּרִיאָה
 וְרֹאשׁוֹן לַנֶּצֶר כִּי מֵלֵא הוּא בְּסִילּוֹת וְאֵת הַנֶּצֶר יוֹכִיל בְּעֹר אֶל־בּוֹר
 וּבְהִמָּה אֶל־שֶׁמֶת:

ג וְאַחֲרֵי כֹל־אֵלֶּה עוֹד רֹחַ שְׁמִינִי רֹחַ הַשֵּׁנָה אֲשֶׁר בּוֹ יִהְיֶה
 ב קִיּוֹם הַתּוֹלָדָה וְדַמּוֹת הַמָּוֶת: וּבְכֹל־הַרִּחוּת הָאֵלֶּה מִתְעַרְבִּים רִחוּת
 ג מִטַּעֲמוֹת: לְרֹאשׁ יִכּוֹן רֹחַ הַמָּוֶת בְּמַבְעֵוֹ וּבְחוּשָׁיו הָרִים הַשֵּׁנִי הוּא
 ד רֹחַ הַבָּשָׂן אֲשֶׁר לֹא תִשָּׁבַע הַשְּׁלִישִׁי הוּא רֹחַ הַרִּיב בְּבֹדֶר וּבְמַרְהָ:
 ה הַרְבִּיעִי הוּא רֹחַ הַתְּנָסָה וְאַחִיזֵת הַעֵינָיִם לְמַעַן יִשָּׂא חֵן בְּהַקְנֵעוֹ
 ו לְמַנִּי אִישׁ: הַחֲמִישִׁי הוּא רֹחַ נְבוּכָה לְמַעַן יִתְפָּאֵר וְיִתְנַאֵה הַשֵּׁשִׁי
 הוּא רֹחַ הַשְּׂקָר בְּשׂוֹאָה וְקִנְיָה לְבָדוֹת אֲמָרִים וּלְהַסְתִּיר אֲמָרִים
 ו מִמִּשְׁפָּחָה וּמִרְעִים: הַשְּׂבִיעִי הוּא רֹחַ הַרְשָׁע וְאֵתוֹ נְגִבּוֹת וְנִלּוֹת

וּמוֹרִידִם שְׂאוֹלֶה. הַרִּחוּת דּוּחִים אֵת הָאָדָם לַעֲבֹדָה זֹרָה, לִנְנוֹת, לִשְׂנֹאָה וּקְנֹאָה, לִשְׂכַרְוֹן
 וּלְאַהֲבַת בָּצַע. בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יוֹפִיעַ מִשִּׁיחַ ה' וַיִּשְׁפּוֹט אֵת בְּלִיעַל עַל מַעֲשָׂיו וְכָל הַרִּחוּת
 הָרָעוֹת, יִהְיוּ לְמַרְמָס. ע' בִּיחּוּד צוּאֹת לוי א' ד' (וּשְׂאוֹל תִּשְׁלַל שְׁלַל בְּהוֹפִיעַ עֲלֵינוֹ) וְצוּאֹת דָּן ה' י' וּבְכִיָּם. - ר א ש. κεφαλή, וְהוּא לִי עֵינָר. - רוח. הַכּוֹתֵב מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֵׁם
 ב-ד רוח (πνεῦμα) בַּמּוֹבֵן הַפִּילוֹסוֹפִי שֶׁל כְּתָב־הַסְּטוֹא. מִכָּאֵן מִסְּקִנּוֹתָיו שֶׁל צִיֹּאֲרֵלִס שֶׁהַפְּסוּקִים
 ב' ג' - ג' ב' הֵם תּוֹסַפֶּת מְאוּחֶרֶת. לְעוֹמֶת זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ הַכּוֹתֵב לְקִמֵּן בַּמִּלָּה "רוח"
 בְּהִרְבֵּה מִשְׁמַעֲיוֹת: בַּפְּסוּק ד' הַמּוֹבֵן שֶׁל הַמִּלָּה הוּא לְפִי הַפֶּשֶׁט הַמְּקוּבָּל: רוח חַיִּים
 (וַיִּפֹּחַ בָּאֲפִיו נִשְׁמַת חַיִּים בְּרֹא' ב' ו', כָּל אֲשֶׁר בּוֹ רוח חַיִּים שֶׁם ר' יִיז, וּבְכִיָּם).
 וּמִפְּסוּק ה' וְאִילָךְ (רוח הָרֹאִיָּה, רוח הַשְּׂמִיעָה) בֹּא רוח בַּמּוֹבֵן חוּשׁ (רְשִׁימָה מְפֹרֶטֶת שֶׁל
 ט תַּפְקִידֵי הָאֲבָרִים נִתְּנָה בְּצוּאֹת נִפְתְּלִי ב', עֵישׁ וּגַם בְּפִי). - אֶל־בּוֹר. עֵישׁ מִשְׁלִי
 ב' יִיח, ה' ה' וְעוֹד. -

ג רוח שְׁמִינִי. נִרְאֶה שֶׁהוּא תּוֹסַפֶּת מְאוּחֶרֶת, שֶׁכֵּן מִקְלָקֶלֶת הִיא אֵת הַשּׁוֹרָה שֶׁל
 ד הַרִּחוּת הַמְּנִיִּים לְעִיל. - ב ככד. ע' אִיב דְּרִי עֲקִיבָא (בִּיהִמִּיד ג' לִיָּה): ככד לַכְּעוֹס
 ה (הַשּׁוֹה צוּאֹת נִפְתְּלִי ב' וּבְפִי). - ב שוואה וּקְנֹאָה. כך בַּמְּקוֹר: εν ἀπωλειᾷ καὶ ζηλῶ

למען ימלא תנאות נפשו כי הרשע יתחבר בקרמה עם כל הרוחות
 ז האלה: ועם כל אלה יתחבר רוח השנה והוא רוח עושים וקנה:
 ח וקנה יאסף כל נער בי יחשיך ועתו מאמת ולא יבין בקמת ו:
 ט ולא ישמע למוסר אבותיו כאשר סבלתי גם אני בנעורי: ועתה
 י בני אהבו אמת והיא תנצרכם שמעו אל דברי ראובן אביכם:
 י אל תסנו אל פני אשה ואל תתחברו עם אשת איש ואל תתקשרו
 יא בעסקי נשים: כי לולא ראיתי את בלקה רוחצת במקום סתר כי
 יב עתה לא נכשלתי בחטא הגדול הזה: כי כאשר נתקשו מעני
 יג בראותי את ערנת האשה לא נתנה שנה לי עד אשר עשיתי את
 יד התועבה הזאת: ויהי כאשר הלך נעלב אבי אליצחק אביו בעת
 טו היותנו במגדל עדר על יד אפרת בבית לחם ויהי בלקה שבורה
 ונשכב ערמה בחדרה: ואני בבואי וארא את ערנותה ואעש את
 ד הנקלה והיא לא חשה ואשאירה ושנה ואצא: ומלאך אלהים הודיע
 ר מזר לאבי על דבר פשעי ונבא ויתאבל עלי ובה לא נגע עוד:
 ג ועל כן אל תסנו בני אל יסי הנשים ואל תסנו לבכם אל
 מששיתן והתהלכו בתם ללב ביראת ו ובמעשים טובים ובתורה
 תהיו עמלים ועל יד עדרים עד אשר יפן ו לבכם אשה אשר
 ב ירצה הוא בה למען לא תענו כאשר עניתי אנכי: כי עדמות
 אבי לא ינה לי עז להביט בקני או לדבר עם איש מאחי מתרסה:
 ג-ד וגם עד עתה נבני לבי על פשעי: ואבי עוד הרבה לעוררני ויתפלל

ז אפשר שהוא שבוש ובמקור העברי היה: לשונא ומקנא. — גם פסוק ז' הוא. כנראה.
 ח תוספת מאוחרת. כדי להתאים אל ג' א'. — כאשר סבלתי. במקור: ἐπαυον. אפשר
 י היה במקור העברי סבלתי. והוא יותר נכון. — ואל תתחברו. במקור: אל תשבו עם...
 יא השה בין סירא ט' ט': אל תשב לאכל עם אשת איש. מובא גם בסנהדרין ק' ב'
 יב וביבמות כ"ג ב' בשינוי נוסח: העלם עיניך מאשת חן סן תלכד במצודתה אל תס
 יא אצלה (גיא: אצל בעלה)... והשה אבות א' ה'. — בחטא הגדול. על חטא ראובן ע'
 באריכות ט' היוכלים ל"ג. בנוגע למעשה ראובן נשתנו אחי הדעות. ע' ביר צ"ח:
 עלבון אמו תבע... לא היה לאמי להתקנא באחותה אלא אף לאחר מותה. עלה
 וקלקל את היצוועין... ותמי לברא' ליה כ"ב: ובלבל ית מצעא דבלהה... ואיתחשיב עלוי
 כאלו שמש עמה (ועי' שבת ג"ה ב': כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. וס'
 יג הישר פ' וישלח). — במגדל עדר. ביובל' ל"ג א' המקום משובש. — שכורה. לא
 טו מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה בשעת מעשה אלא כאן. — ומלאך אלהים.
 ד בס' היוכלים ל"ג גלתה בלהה בעצמה את המעשה ליעקב: טמאה אני לך. —
 ד בתם ל"ב ב. ἀλλότριον. — יכני. השה ביר פ"ד (ועוד): וישב ראובן אל הבור..
 י והיכן היה. בשקו ובתעניתו. — למען יסור. ע' יובל' ל"ג ט"ו-ט"ז: ראובן לא מת

אֶלֶּה־בְּעֵדֵי לַמֶּעַן יִסּוּר מַעֲלֵי הַדֶּן־אֶחָדֶ׃ כֹּאֲשֶׁר נִסְּהֶרְאֵנִי יי
 וְלִמְדֵּה־עַתָּה הִהְיָא עַד הַיּוֹם נִשְׁמַרְתִּי וְלֹא חָסַאתִי׃ וְעַל־כֵּן בָּנִי הִקְנִי
 אֹמֵר לָכֶם שָׁמְרוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֶצְוָה אֶתְכֶם וְלֹא תִחַסְאוּ׃ כִּי שַׁחַת
 לְנַפְשׁ חַטָּא הַנּוֹת כִּי יִרְחִיקָה מֵעַמּוֹ וְיִקְרַב אוֹתָהּ אֶל־הָאֱלִילִים כִּי
 הוּא יוֹלִיד שׁוֹלָל אֶת־הַדָּעַת וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְיִצְעִיר נַעֲרִים בְּלֹא־עֵתָם
 שְׂאוֹלָה׃ כִּי רַבִּים חָלָלִים הִפִּילָה הַנּוֹת כִּי אִם־נֶזֶן יִהְיֶה הָאִישׁ אוֹ
 רָם־הַנֶּחֱשׁ אִם־עָשִׂיר וְאִם־דָּל תַּעֲשׂ עָלָיו הַרְשָׁה לִפְנֵי בָנֵי אָדָם
 וְשָׁחֹק יִהְיֶה לְבָלִיעַל׃ הֲלֹא שָׁמַעְתֶּם עַל־דָּבָר יוֹסֵף כִּי נִשְׁמַר מֵאִשָּׁה
 וְאֶת־מִתְּשׁוּבוֹתָיו שָׁהָר מִכָּל־נָוֹת וַיִּמָּצָא חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְנָאֲשִׁים׃
 כִּי רַבּוֹת עָשָׂה־לּוֹ הַמַּצְרִית וַתִּקְרָא לְמִכְשָׁשִׁים וַתִּשְׁקָהוּ וְסִמִּי אֶתְּכָה
 נִתְּנָה־לּוֹ וְלֹא הִרְאָה וַיָּצַר לִבּוֹ כָּל־תְּאֵנָה רָעָה׃ וְעַל־כֵּן הִצִּילֹו יי
 אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִכָּל־מוֹת־חַרַשׁ רָע׃ כִּי אִם־לֹא תִמְשַׁל הַנּוֹת בְּדַעַתָּנוּ
 לֹא יוּכַל בְּלִיעַל לְמַשֵּׁל־בָּנוּ׃

כִּי רַעוֹת הֵן הַנָּשִׁים בָּנֵי וְכִי אֵין לָהֶן אִמָּךְ וְכֵן לַנָּהָר תִּשְׁשִׁינָה
 בְּעָרְמָה בְּתַאֲרָן לַמֶּעַן מִשָּׁךְ אוֹתוֹ אֲלִיהֶן׃ וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־תוּכַלְנָה
 לְהַתְּעוֹת בְּתַאֲרָן תִּקְבַּשְׁנָה אוֹתוֹ בְּנִדְלִיתָן׃ כִּי עַל־אֲדוֹמִיתָן דָּבָר
 אֵלֵי מִלֶּאךָ יי וַיִּזְרַע כִּי רוּחַ הַנּוֹת תִּמְשַׁל בְּנָשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
 בְּנָקְרִים וּבְלִקְבָן תִּתְּנַפְלָנָה לְאֲנָשִׁים וּבְעַדָּן תוּלַכְנָה אוֹתָם שׁוֹלָל
 וּבְשִׁקְרוֹ־עֵין תַּעֲפִקְנָה וּבִמְשִׁשִׁיתָן אֵלֶּה תוּלַכְנָה אוֹתָם בְּשָׂבִי׃ כִּי לֹא־

אֲעִיפִי שַׁחַט בֹּאשֶׁת אֲבִיו, כִּי לִפְנֵי מִתֵּן תּוֹרָה הִיָּה הַדְּבַר. - שַׁחַת. בַּמִּקְרוֹת βόθρος -
 בּוֹר וְגַם δέλτος - חוֹרְבָן. וְכַאֲן נִמְסַר בַּמִּלָּה דַּמְשַׁתְּמַעָה לְשֵׁנֵי פָנִים. - וַיִּקְרַב... אֶל אֱלִילִים.
 רַעִיּוֹן עִיקְרִי הוּא בְּצוּאוֹת הַשְּׁבָטִים׃ זִנּוֹת מִבִּיָּאָה לִידֵי עֲבוּדָה זָרָה. - כִּי רַבִּים חָלָלִים
 לְשׁוֹן מִשְׁלֵי ז' כִּי. - לְבָלִיעַל. בַּמִּקְרוֹ: Βελία. הַמִּלָּה הַזֹּאת, שֶׁמִּשְׁמַשֶּׁת כַּמָּה פַּעֲמִים
 בַּתְּנִיךְ (שִׂיא לִי כִיב, דְּבִי יִגֵּד יִיד וְעוֹד) כִּינּוֹי לְאִישׁ רַע, רָשָׁע, יֵשׁ לָהּ בַּסְּפָרוֹת הַחִיצוֹנִית
 מִשְׁמַעוֹת אַחֶרֶת לְגַמְרֵי וְנַעֲשִׂית שֶׁם נִרְדֵּף עִם שֵׁטֶן, שֶׁד וְכֻדּוּמָה. בְּיוֹבִלִים א' ב' בְּלִיעַל
 הוּא הַקְּטִיגוֹר, אֲבִי כָל עוֹבְדֵי אֱלִילִים. כָּל הָעֲרָלִים הֵם בְּנֵי בְּלִיעַל. בַּמִּלָּה הַזֹּאת מִשְׁחַמֵּשׁ
 בִּיחּוּד סָפָר זֶה לְסַמֵּן אֶת הָרָאשׁ שֶׁל כָּל רַע, אֲבִי רוּחוֹת־הַתְּהוֹ, מִקְרוֹ הַשִּׁקָּר וְהַשְּׁנָאוֹת, מִלֵּךְ
 הַחֲשָׁךְ (ע' לְעִיל ב' א'). מַלְכוּתוֹ תַּחְדָּל עִם בִּיָּאָה הַמְּשִׁיחַ (כְּמוֹ מַלְכוּת עֲזַאוֹל בַּסְּפָר
 חֲנוּךְ). בַּע' בְּלִיעַל = παράνομος - בְּלִי עוֹל (הַשּׁוּה סְנַהֲד' קִיָּא ב': בְּנִים שִׁפְרָקוּ עוֹל
 שְׂמִים מִצּוּאָרִיהֶם). בְּס' חִיצוֹנִים אַחֲרִים (ס' הַסִּבִּילוֹת ג' סִיג) בְּלִיעַל הוּא מְשִׁיחַ הַשִּׁקָּר.
 קֶשֶׁה לְהַגִּיד בְּאִיזָה דֶּרֶךְ נִכְנַס הַמוֹשֵׁג בְּלִיעַל לְעוֹלָם הַדִּימוֹנּוֹלוֹגִיָּה (ע' Encyclop. Biblica
 ע' צוּאוֹת יוֹסֵף ג' ד', יִיא ו'). - לֹא יוּכַל. אֵין הַשֵּׁטֶן מוֹשֵׁל אֵלָּא בְּמִי שַׁחַט (הַשּׁוּה
 קַהֲלִי ז' כִּי. תַּהֲלִי גִיא, יוֹבֵלִי א' כ'). -
 רַעוֹת הֵן. הַשּׁוּה קַהֲלִי ז' כִּי וּמוֹצֵא אֲנִי מֵרַמּוֹת אֶת הָאִשָּׁה. - בַּתְּאֲרוֹן

תוכל האשה להחזיק בנדר לעיני כל ומעש את-הנדר לה במעשי
 וננייה: ועל-כן בני נוסו מפני הנזות וציו נשוקם וקנומכם אשר
 לא-תשכנה את-ראשון ואת-שנייה להוליד שולל את-הנדרת כי כל-
 אשה העושה את-המזמות האלה תתעמר לענש עולם: כי ככה
 התעו בבשטיהן גם את-הנפילים לפני המבול כי אלה בראותם
 אותן תמיד ויתאוו להן תאנה וידבקו בהן ויעשו את-המעשה הרע
 בנפשם כי שנו את-דמיתם בדמות אנשים ויפיעו לשניהן כבוא
 אליהן בעליהן: ואלה בקמרון את-חזותם בלפן ומלדנה את-בני הענק
 כי נראו להן הנפילים כמו ראשם מגיע השמקמה:
 ועל-כן השמרו מן-הנזות ואם-תחפצו להטהר בלבבכם שמרו
 גם-את-חושבים מן-הנשים: ואותן ציו אשר לא-תתחברנה עם-
 הנדרים למען תטהרנה גם-כן בלפן: כי בהתחברן תמיד אם-גם-
 לא-תחשקנה מחלה אנושה להן ולנו לדראון לבליעל ולחרפת
 עולמים: כי לא תבונה לנזות ולא חכמה ביה וכל-קנאה תשכן
 בתוך תאונה: ועל-כן הנני אומר לכם עוד תתחרו בבני לוי
 ותבקשו להתנשא עליהם ולא תוכלו: כי אלהים יקם את-נקמתם
 ואתם תמותו מות מרעים: כי ללוי גמל אלהים את-המלוכה וליהודה
 אתו ולי וקדן וקיוסף להיות נשיאים: ועל-כן הנני מצוכם לשמע
 אל-לוי כי הוא ידע את-חקת יי והוא יחרץ משפט ויקריב בעד
 כל-ישראל עד-קץ העתים הבהן המשים אשר עליו דבר יי:
 ואשביעכם באלהי השמים לעשות אמת איש את-קרובו ולהתהלך

במקור: ἐν στήμασι = בחצונותן. - תיטבנה את-ראשן. השוה חנוך א' ח' א' על
 עזאזל שלמד את בני האדם להתקטט ולהתהדר. - הנפילים. Ὁφείγοντες. על ענין
 הנפילים ע' חנוך א' ו' - חנוך ב' ד' וז'. - השמימה. השוה חנוך א' ז' ב' שהולידו
 ענקים גדולים אשר גבהם שלשת אלפים אמה. -
 ללוי... את-המלוכה. בכל מקום מקדימים השבטים את לוי ליהודה (הוץ
 מצוואת גד ח' יא). אם נקיים שספר זה הוא אפולוגיה לחשמונאים. הרי נראית
 בזה הכוונה להראות שלוי גדול במעלה מיהודה. וב' עת קץ' (בזמן הבית השני?
 מרד המקבים?). בזמן שבית יהודה (משפחת דוד) יחרב בעונותיו. יהיו בני
 לוי מלכים ומהם יצא המשיח. במקום שאנו מוצאים (בצוואת יהודה כ"ד א') שמלך
 המשיח יהיה מזרע יהודה עלינו לקבל שזוהי תוספת מאוחרת שאינה מתאימה למגמה
 הכללית של הספר. - וליהודה אתו. כל הפסוק עושה רושם של תוספת מאוחרת
 שאין לה שייכות לגוף הספר (השוה דהא ה' א' וע' ב"ב קכ"ג א'). ות"י לברא'
 מ"ט ג': ועל די חסית ברי. אתהיבת בכירותא ליוסף. ומלכותא ליהודה וכהונתא
 ללוי). - כל ישראל. לפי השקפת צוואות השבטים כל ישראל יושבים על אדמתם.

- ט בָּאֵתְּכָה אִישׁ אֶת־אָחִיו: וְקָרְבוּ אֶל־לְוִי בְּעֵנִית לְבַבְכֶּם לְמַעַן תִּקְבְּלוּ
 י בָּרָכָה מִסּוּי: כִּי הוּא יִבְרַךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה כִּי בּוֹ בָּחַר יְיָ
 יא לְמַלְךְ עַל־פְּנֵי כָל־הָעָם: וְהִשְׁתַּחֲוּ לִנְרָעוֹ כִּי לְמַעַנְכֶם יָמוּת בְּמִלְחָמוֹת
 אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ וְאֲשֶׁר לֹא תִקְרָאוּ וּבְתוֹכְכֶם יִהְיֶה מֶלֶךְ עוֹלָם:
 ז וַיָּמָת רְאוּבֵן אֶחָדִי אֲשֶׁר צָוָה לְבָנָיו אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
 ב וַיִּשְׁמְעוּהוּ בָּאָרוֹן עַד־הַעֲלוֹתָם אוֹתוֹ מִמִּצְרָיִם וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּחֶבְרוֹן בְּמִעְרַת
 הַמִּקְדָּשָׁה בְּמָקוֹם קְבוּרַת אָבִיו:

צוואת שמעון הבן השני ליעקב וללאה

- א הִעֲמַקְתָּ דְּבָרִי שְׁמַעוֹן אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בָּנָיו לְפָנֵי מוֹתוֹ בְּשָׁנַת
 ב מֵאָה וְעֶשְׂרִים לַחַיָּו בְּעַת מוֹת יוֹסֵף: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר חָלָה שְׁמַעוֹן
 וַיִּבְרָאוּ בָנָיו לְחֵאוֹתָיו וַיִּתְחַזַּק וַיִּשָּׁב וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיֹּאמֶר:
 ב שְׁמַעוּ בָנִי אֶל־שְׁמַעוֹן אֲבִיכֶם וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר בִּלְבָבִי:
 ב אֲנֹכִי נוֹלַדְתִּי לְיַעֲקֹב בֶּן שְׁנֵי לָאֵבִי וְלֵאָה אִמִּי קִרְאָה אֶת־שְׁמִי
 ג שְׁמַעוֹן כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶת־תַּפְלִתָּהּ: וְגַם־תִּחַזַּק מֵאֵד הָיִיתִי וְלֹא

אָעִיפִי שַׁעֲרַת הַשְּׁבִטִים לֹא שָׁבוּ, וְזֶה מֵתָאִים לְמוֹשִׁגִּים שֶׁל תְּקוּפַת הַחֲשׁוֹנָאִים.
 גַּם בִּאֲגֻרַת אֲרִיסְטִיאָס שׁוֹלַח אֶלְעִזָּר הַכֹּהֵן עֵיב וְזָקִינִים, שֶׁשָּׁה לְכָל שְׁבִט, לְעוֹמֵת זֶה
 בִּסְפָרִים הַחִיצוֹנִים שֶׁנִּכְתְּבוּ אַחֲרֵי תְּקוּפַת הַחֲשׁוֹנָאִים נִתְקַלִּים אֲנִי שׁוֹב בַּהֲכָרָה שַׁעֲרַת
 הַשְּׁבִטִים עֲדִיין הֵם בְּגִלּוֹתָם וּמֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ יָבוֹא מִיְּהוּדָה (וְלֹא מִלּוֹי). כֵּךְ, לְמַשָּׁל, בִּסְ
 הַעֲלֹאת מֹשֶׁה (ד' ח' - ט'): שְׁנֵי הַשְּׁבִטִים בִּאֲמוֹנָתָם יִהְיוּ בִּיגוֹן וּבִאֲנָחָה כִּי לֹא יוֹכְלוּ
 לְהִקְרִיב קֶרֶבֶן לֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם, וְעִשְׂרַת הַשְּׁבִטִים יִרְבוּ בֵּין הַגּוֹיִים בְּעַת גִּלּוֹתָם, וְעֵי
 חֲזוֹן עֲזוּרָא יֵיָא לִיט: וְאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאִיתִי כִּי... קִבֵּץ אֵלָיו הַמּוֹן רֵב... אֵלֶּה עִשְׂרַת הַשְּׁבִטִים
 אֲשֶׁר גִּלּוּ מֵאַרְצָם בִּימֵי [הוֹשַׁע] הַמֶּלֶךְ, וְעוֹד. - הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ, בְּמִקּוֹר ἀρχιερεὺς ἁγιοστοῦ.
 יא וְנִרְאִית הַגִּהָתוֹ שֶׁל צ'אַרְלָס: ἁγιός. - יִבְרַךְ. רִמּוֹ לְבִרְכַּת מֹשֶׁה (דב' ל"ג ט' וי') וְלֹא
 לְבִרְכַּת יַעֲקֹב, הַשּׁוֹה יוֹבֵלִים לֹא סִי, שֶׁאֵף שֶׁם לוי מְבוֹרֵךְ עֵיפִי בְּרִכַּת מֹשֶׁה: וְהָיוּ [בְּנֵי
 לוי] נְשִׂאִים וְשׁוֹפְטִים וּמִלָּאכִים לְכָל זֶרַע בְּנֵי יַעֲקֹב... בְּרִכַּת ה' תּוֹשֵׁם בְּפִיהֶם לְבִרְךְ כָּל
 זֶרַע יִקְרֶי, - בּוֹ בַּחֲרִי, יוֹצֵאֵי חֲלָצִיו שֶׁל לוי, הַחֲשׁוֹנָאִים, יִהְיוּ כַּהֲנִים וְגַם מַלְכִּים, -
 יא לֹא תִרְאוּ, לֹא יִדְעֵתִי מִירוּשׁוֹ, לְדַעֲתִי תוֹסֶפֶת נּוֹצְרִית הִיא, הַמְּכוּוֹנָת לְמַלְחָמָה שֶׁבֵּין
 „הַבֵּן” עִם הַשֵּׁטָן כְּדִי לְגַאֲוֹל אֶת הָעוֹלָם, - מֶלֶךְ עוֹלָם, עֵיפִי תַּהֲלִי קֵי ד': כֹּהֵן עוֹלָם.
 לְפִי הַשְּׁקֵפַת הַכּוֹתֵב לֹא תִסּוּף הַמַּלְכוּת מִזֶּרַע הַחֲשׁוֹנָאִים עַד עוֹלָם, -

- א מֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְכֵן בְּמִדְרַשׁ תִּדְשָׁא, - בְּעַת מוֹת יוֹסֵף, לְפִי יוֹבֵלִים כִּיח יֵיג
 וְכִיד נוֹלַד שְׁמַעוֹן בְּשָׁנַת ב' אֲלֵפִים קָכִיד וְיוֹסֵף בְּשָׁנַת קִלִּיד, יוֹסֵף מֵת בֶּן קֵי וְשְׁמַעוֹן
 י בֶּן קֵיכ, שְׁנֵיהֶם בְּשָׁנָה אַחַת, - וְאֶקְשֶׁה אֵת לְבִי, בְּצוּאוֹת הַשְּׁבִטִים שְׁמַעוֹן וְגַם לוי
 הֵם הַגּוֹרְמִים הָעִיקְרִיִּים בְּמִכִּירַת יוֹסֵף, וְהַשּׁוֹה תִּי לְבִרָא' לִיז יֵיח, וְכֵן בִּיד סִיד:
 וַיִּקְחוּהוּ - וַיִּקְחֵהוּ כְּתִיב, מִי הִיָּה, זֶה שְׁמַעוֹן, -

ד וראתי מעשות דבר ולא סחתי מכל-מסעל: כי קשה הנה לבי
ה ודבר לבלי-חת וקדכי לבלי רחמים: כי גם הנבונה נתנה מאת
ו אל עליון לבגד-איש בגששם ובקשרם: כי בעת געורי הרביתי
ז לקנא ביוסף כי אהבו אבי מכל: ואקשה את-לבי להרגו כי שר
ח הסנא ורוח הקנאה עורו את-תבונתי לבלתי התהלך אתו באח
ט ולבלתי חשך גם את-נעלב אבי: ואלהיו ואלהי אבותינו שלח
ס את-מלאכו ונצילו מיד: כי באשר הלבתי אנכי שקמה להביא
י משחה לעדרים וראובן דומתה מקום היו ארבינו וכל-אוצרנו
יא מקרו יהודה אחי לישמעאלים: וראובן בשמעו זאת התאבל כי
יב בקש להשיבו אל-אביו: ואנכי בשמעי כאלה ואקצף על-יהודה
יג מאד כי גבו חיי ואהי קוצף עליו חמשה חדשים: ונאשרני ו
יד וימנע ממני את-חזק ידי כי יבשה יד ימיני שבקה ימים: ואדע
כי כי באה לי זאת בגלל יוסף ואנחם ואבה ואתפלל אל-י: כי
תשוב ידי לאיתנה וארחק מכל-שמאה ומכל-קנאה ומכל-הוללות:
כי ידעתי כי מעשה רע ומותי לפני י: ולפני נעלב אבי על-דבר
יוסף אחי בקנאי בו:

ג ועתה בני שמעו לי והשמרו מרוח עוצים ומן-הקנאה: כי
ב הקנאה תמשל ברוח האדם ולא תתנהו לאכל ולשתות ולעשות
ג-ד טוב: כי בכל-מקום תסיתהו להרג את אשר יקנא-בו: וכל-עוד
ה האיש אשר יקנא בו יסרח וכל הקנא-בו: ועל-כן עניתי שגמים
ו בצום נפשי ואדע כי ינאל איש מקנאה בקראת אלהים: כי כל-
ז אשר ינום אל-י תרחק ממנו הרוח הרעה ודעתו עליו תקל: והוא
גם-את אשר קנא-בו ירחם ויסלח לאויביו ויבה יסור מקנאה:
ד ואבי שאלני על-נפשי כי ראה כי הלבתי קודר ואמר לו
ב כי עניתי בדברי: כי אנכי הרביתי להתאבל מקלם יען כי אני
ג אשמתי במקירת יוסף: ויהי באשר באנו מצרימה ונאסר אותי
ד במרגל ואדע כי בצדק עניתי ולא נעצבתי: ויוסף הנה איש טוב
רחום וחנון ורוח י: היתה בו ולא שמר לי עברתו ונאחבני יחד
ח עם אחי: והשמרתי גם-אנחם בני מכל-קנאה ותסרות והתהלכו

- בְּתִסְלֵקְבָּ לְמַעַן יִמָּן יְיָ נִסְתָּר וּבְרָכָה עַל־רְאִשֵּׁיכֶם
 כַּאֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּיוֹסֵף: כִּלְהִימִים הָאֵלֶּה לֹא הִבְלִימִנִי עַל־הַמַּעֲשֶׂה
 הַזֶּה וַיֵּאָהֵב אוֹתִנִי כִּנְקִשׁוֹ וַיִּכְבְּדֵנִי עַל־בְּנָיו וַיִּתֵּן לָנוּ עֶשֶׂר וּמִקְנֶה
 וַתְּבוֹאוֹת לָרֵב: וְגַם אַתֶּם בְּנֵי אֶהֱבֹ אוֹיֵשׁ אֶת־אֶחָיו בָּלֵב טוֹב וְתִסּוּר
 מִכֶּם כִּלְדוּת תִּגְדָּה: כִּי הָיָה תִּרְגִּיו נָקֹשׁ וְתִשְׁחִית בָּשָׂר רָגִז וְדִיב
 תָּבִיא לְתוֹשִׁיָּה וְתִרְתִּים אֶת־הַדָּם וְתוֹלִיד דַּעַת אוֹיֵשׁ שׁוֹלָל וְתָבִיא
 בִּלְהָה לְנָפֶשׁ וְרַעְדָּה לָנוּ: כִּי גַם־בִּשְׁנָתוֹ קִנְיָה רָעָה תִּתְעַהֵו וְתִאֲכַלְהוּ
 וּבִרְחוֹת רַעוֹת תִּרְעִישׁ אֶת־נִפְשׁוֹ וְתִכְהִיל אֶת־בָּשָׂרוֹ וּבִרְעֵשׁ תִּגְדָּר
 שָׁנָה מִנְקִשׁוֹ וּבִרְחֹת רַע וּמִרְעִיל כָּדָה יִרְאֶה לְבָנֵי הָאָדָם:
 וְלָזֶן הָיָה יוֹסֵף וְסֶה־תֵּאָר וְטוֹב רָאִי כִּי כִלְדָּע לֹא הָיָה בּוֹ:
 וְעַתָּה בְּנֵי הַיִּשְׁבִּיבֹ אֶת־לִבְכֶּכֶם לִפְנֵי יְיָ וַיִּשְׁרֹו אֶת־דִּרְכְּכֶם בְּפָנֵי
 אֱלֹשִׁים וְתִמָּצְאוּ מִן בְּעִינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם: הַשְׁמִירוּ מִן־הַנְּגוֹת כִּי הַנְּגוֹת
 הִיא אִם כִּלְדָּע בְּהִרְחִיקָה מֵאֵת יְיָ וּבְהִקְרִיבָה לְבִלְעֵל: וְאֲנֹכִי
 רְאִיתִי בְּבִתִּי סָסֵר חֲנוּךְ כִּי בְנִיכֶם יִשְׁחַתּוּ בְּנְגוֹת וַיִּצְרוּ לְבָנִי לְוִי
 בְּחֶרֶב: וְלֹא יוֹכְלוּ לַעֲמֹד בְּפָנֵי לְוִי כִּי יִלְחֶם אֶת־מִלְחָמוֹת יְיָ וַיִּבְנִיעַ
 אֶת־צִבְעָאָם: וּמִתִּי מִסָּפֵר יִהְיוּ וַיִּחְלְקוּ בָלְוִי וּבִיהוּדָה וְלֹא יִהְיֶה
 מִכֶּם אוֹיֵשׁ לְמִלּוּכָה כַּאֲשֶׁר נָקָא גַם־אֶבְיָנוּ בְּבִרְכוּתֵנוּ:
 רְאֵה הַנְּדָתִי לָכֶם הַכֹּל לְמַעַן אֵהְיֶה נָקִי מִחַטָּאתֶכֶם: וְאִם
 תִּסְרִירוּ מִכֶּם תִּגְדָּה וְכִלְ־קִשִׁי־לִבָּב כְּשׁוֹשָׁנָה יִסְרְחוּ עֲצָמוֹתַי בְּיִשְׂרָאֵל
 וְכִסְבָּצֵלֶת בָּשָׂרִי בִיהוּדָה וַיְהִי רִיחִי בָרִים הַלְבָּנוֹן וְתִמָּלֵא מִמֶּנִּי
 הָאָרֶץ קְדוֹשִׁים לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים וְעַנְפֵיהֶם לְמִרְחוֹק יִשְׁתַּרְעוּ: וְאִזּוֹ
 יִשְׁמַד כִּלְ־דָרַע כִּנְעֵן וְלֹא תִהְיֶה שְׂאֵרִית לַעֲמָלֶק וְנִשְׁמְרוּ כִלְ־בְנֵי כְתִים
 וְכִלְ־בְנֵי חֵת וְכָרְתִּי: וְאִזּוֹ תִכְסַּח אֶרֶץ בְּנֵי חָם וְכִלְ־הָעָם יִשְׁמַד וְאִזּוֹ

- כִּי גַם בִּשְׁנָתוֹ ע' בֵּן סִירָא מ' ה' - ז': וְכִי יִנּוּחַ מַעַס קָם לִרְעַע וּבַעֲתוֹתוֹ
 חִלּוּמוֹתָיו... וְהָיָה כְּבוֹרַח גַּם מִפְּנֵי רִדּוֹף וְגו' - וּמִרְעִיל, בְּמִקְרוֹ: ἀνεύμα... ἰοβόλον
 אִפְשֶׁר שֶׁהָיָה כֹאן לִפְנֵי הַמִּתְרַגֵּם הַיּוּנִי: רֹאשׁ כָּל רוּחַ רַע (ע' רֹאוּבֵן ב' ב'). -
 בְּכַתְּבֵי סֵפֶר חֲנוּךְ, בְּסִפְרֵי חֲנוּךְ שֶׁבִידְנֵנוּ לֹא נִמְצָא כְּלוּם עַל אוֹדוֹת זֶה, וְנִרְאֶה
 שֶׁהִרְבֵּה סִפְרֵי חֲנוּךְ שׁוֹנִים הָיוּ לָהֶם לְרֹאשׁוֹנִים, - מִלַּחְמוֹת ה', הַחֲשׁוּמוֹנָיִם שֶׁנִּלְחַמוּ עִם
 אֲנִסְיוֹכּוֹס וְהַבָּאִים אַחֲרָיו, - וַיִּחְלְקוּ, עִיפֹ בְרָא' מִיט ז': אַחֲלָקָם בִּיעֶקֶב, - וּבִיהוּדָה.
 ע' תִּי לְבִרָא' מִיט ז' (גַּם שֵׁם שִׁמְעוֹן, מְחֻלָּקִי בִיהוּדָה). -
 כְּתִים, הַכְּתִים=הַיּוֹנִים=הַמִּקְדוֹנִים (ע' מִקִּיא א' א', וְגַם ח' ה' וּבִפִּי), הַשּׁוֹה יוֹסֵפּוֹס
 קִדְמ' א' ו' א': וּבִשְׁמוֹ קוֹרְאִים הָעִבְרִים בְּשֵׁם כְּתִיִּים לְכָל הָאִיִּים וְרֹב הַמִּקְדוֹמוֹת שֶׁעַל
 שִׁפְתֵי הַיָּם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּיּוֹבִלִים כִּיד כִּיח: וַיִּקְלַל יִצְחָק בְּיוֹם הַהוּא אֶת הַפְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר

- ה תשלם הארץ מרגזה וכל אשר תחת השמים ממלחמה: ואז גדול
ו ישראל יקבר שם כי יי אלהים יושיע עלי אדמות: ואז ינתני קל-
ז רוחות הטהו למרקם ובני האדם ימשלו ברוחות הרעות: ואז אקום
גם אנכי בשמחה ואללל אל עליון על-נפלאותיו:
ז ועתה בני שמעו אל-לוי ואל-יהודה ואל-תתקוממו לשני
ב השבטים האלה כי מהם תקום לבם וישועת אלהים: כי יקים יי
לבם מלוי בהן גדול ומיהודה מלך והוא יושיע את-כל-הגוים ואת-
ג ישראל: ועל-כן הנני מצוה את אשר תצו גם-אתם את-בניכם
למען ישמרו זאת לדורותם:
ח ויהי כאשר חדל שמעון לצות את-בניו וישכב עם-אבותיו
ב והוא בן-מאה ועשרים שנה: ונשימו אותו בארון-עץ למען העלות
ג את-עצמותיו תברונה: וישלו את-עצמותיו תרש במלחמת מצרים:
ד כי את-עצמות יוסף שמרו המצרים בקברי המלכים כי הגידו להם
הסתרקים אשר בצאת עצמות יוסף ממצרים: והנה חשד-אסלה
בארץ ומדה גדולה למצרים אשר לא-יכיר איש את-אחיהו
בגרות:
ט ויכבו בני שמעון את-אביהם ויהיו במצרים ער-יום צאתם
ממצרים ביד משה:

ארורים הפלשתיים... יתנם אלהים ללעג ולקללה... וביד הכתים. — בני חת. אפשר שהם הכתים
הנזכרים לעיל, והחרו חזור עוד הפעם. — יכבד שם. הפסוק אינו מבורר די צרכו. במקום
δολαζει=יכבד, נמצא: ἐνδοξασθησεται=יכבד, ובמקום שם (Σήμ) פעמים שט (Σήθ). אפשר
שבמקום Σήμ צל Σήμειον=ציון (בשורק). שנתחלף מציון (בחולם). לפי זה צריך היה לתרגם
את החרו: גדול ישראל יכבד [ב]ציון, או יכבד וכן שם (ע"פ ברא' ט' כ"ז: וישכן באהלי
שם). — בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: ויבוא כבן-אדם ויושיע בו את האדם. — בפסוקים
ו'-ז' ניתן תיאור מפורט על תחית המתים באחרית הימים. בהשפעתו של בעל ספר
דניאל (י"ב). השוה. תיאור של תחית המתים בס' חנוך א' (פ"ה ג', ע"ז א'). נגד דעת
הנוצרים בתוספותיהם המובאות כאן במקומותיהן מדגיש הסופר בכל מקום שימות
המשיח יהיו על הארץ ולא בשמים. — בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: כי ה' לבש
בשר ויאכל עם בני-אדם ויושיע בני-אדם. —

ומי הודה מלך. הנוצרים הוסיפו: אלהים ואדם. —

בקברי המלכים. נ"א: בבית גנוי המלכים (ἐν ταμείοις). לפי המסורה היו
עצמות יוסף מונחות בקברי מלכי מצרים, ע' שיר כ': ויקח משה... בתוך הפלטרין היה
קבור, כדרך שהמלכים קבורין. אולם ת"י לברא' ג' כ"ז: ושוון יתיה בגלוסקמא ושקעון
יתיה בנו גילוס... —

צוואת לוי הכהן השלישי לנעקב וללאל

- א העתקת דברי לוי אשר צנה לקניו את-כל-אשר נעשון ואת-
 ב אשר יקרה אותם עד-יום הדין: בריא ושלם היה כאשר קרא להם
 כי נקלה לו אשר נמות ויהי כאשר נקצצו ויאמר אליהם:
 ב אני לוי נולדתי בחרן ואבא עם-אבי שכם: ואנכי נער קבד
 ב עשרים שנה כאשר נקמתי מחמור נחר עם-שמעון את-נקמת דינה
 ג אחותנו: וכאשר רעיתי באבל-מחולה ותבא עלי ריח דעת אלהים
 וארא את-כל-האנשים המשחיתים את-דרךם וכי חמות בנתה לה
 ד חסאת על-מגדלים רשע ושב: ואת-עצב על-משפחות בני האדם
 ה ואת-סלל אלי: למען יושיעני: והנה נקלה עלי תרדמה וארא הר
 ו גבוה ואני בתוכו: והנה נפתחו השמים ומלאך יי דבר אלי ויאמר
 ז לוי לוי בוא: ואבא אל-תוף הקרע הראשון וארא סוס רבים
 ח תלויים: וארא רקיע שני והוא מאיר ונוצץ הרבה מן-הראשון כי
 ט ננה לבלי-חך בו: ואמר אל-המלאך למה הוא כן ויאמר אלי
 י המלאך אל-תתמה על-אלה כי תראה עוד שמים אחרים בהירים
 י ותאמר אשר אין ערוך להם: וכאשר תבא שמה תעמר ליד יי
 יא ותשרת לקניו ואת-תעלומותיו תגלה לבני-איש ותבשר על-אשר
 יב בא לגאל את-ישקראל: ומחלק יי חיה והוא לבדו יהי לה שדה
 וקדם ותבואת הארץ וזהב וקסף:
 ג ועתה שמע על-אדות השמים אשר הראית ועל-כן אלה אשר

- ב ב כבן-עשרים. בן ייח היה במעשה שכם (ע' לקמן י"ב ה', והשוה יובלים כ"ח
 ג י"ג י"ד). שמעון היה קשיש ממנו שנתיים. — באבל מחולה. בערבות הירדן ע"י בית
 שאן (שופ' ז' כ"ב ועוד, והשוה (Klein, SJ, I, 215). — חומות. לרשעה בונים בית:
 ז זכריה ה' י"א. והשוה חנוך א' צ"א ה': וכל הרשעה תשרש וכל ביתה יחרב. — לענין של ו'
 רקיעים ע' חנוך ב' פרק ג' (בפי'). כאן יש רק תיאור של ג' רקיעים. והשוה לקמן
 ה' א'. — תלויים. כוונתו למים התלויים ברקיע. השוה חנוך ב' ג' ג'. יובלים ב' ד'
 ח (ע' חגיגה ט"ו א': צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים). — גגה. במקור
 י ψῆθος=גבה. ולפי צ'ארלס ציל=גגה. — תעמוד... ותשרת. השוה דב' י' ח':
 הבדיל ה' את שבט הלוי... לעמוד לפני ה' לשרתו (וכן יובלים ל"א י"ד). — לדעתי
 סוף פסוק י' הוא תוספת נוצרית: ועל ידך ועל יד יהודה נקאה ה' לבני-אדם ויושיע בו
 את כל שבט האדם. —

- ג כהים. השוה חזון ברוך א' ג"ג ה': וארא והנה לא אחד הוא מראה המים תיורדים
 מתוכה כי בתחלה שחורים היו עד לזמן ורבים היו ואחר ראיתי את המים והנם בהירים (השוה

ב מתחת ביהם הם כי ראו את-כל-מעשי רשע בקני האדם: ועליו
 אש ושלג וקרח הוכן ליום-דין למשפט וי וצדקו כי בו כל-הרוחות
 י המועדים לנקמת בני-האדם: וברקיע השני כל-פחות הצבא הערובים
 ליום-דין לנקם את-נקמתם ברוחות הטהו ובכל-על ולמעלה מהם
 ד הקדושים: וקצלין על-כל תשפן התפארת הגדולה למעלה מכל-
 ה קדש: ואחרי השמים האלה כל-המלאכים הגדולים המשרתים
 ז והמכפרים לפני וי על-כל-שגגות הצדיקים: והמה יבואו לוי בית
 ז יחום למנחה וקרבן ללא דם: ולמשה מהם המלאכים המביאים
 ח את-התשובות אל-מלאכי פני-וי: ואחרי אלה בסאות ושלמונות ובהם
 ט תנשא תמיד שירה לוי: וכאשר ישקוף וי עלינו נחרד קלנו והשמים
 י והארץ ותהם ירעדו לפני גאוננו: ובני האדם לא יבינו זאת ויחמאו
 ויבועו אל עליון:

ד ואחרי דע-לה פרי-עשה וי משפט בקני האדם כי כאשר
 יקצו הסלעים ותחשף השמש ויחרבו המים ותבהה האש וכל-
 הים יחמם וכל-הרוחות אשר לא-תראו ימקו ושאל תשלל
 שכל בהוסיע עליון ובני-אדם לא יאמינו וברשעתם יתחזקו ועל-
 ב בן בשפטים ישפטו: ואל עליון שמע תסלקה להבדיל אותה מרשע

ג כי שם ניו זי). וכן גם בהרבה כתובים בספרים החיצונים. - וקרח. עי' יחו' א' כיב:
 כעין הקרח הנורא (השוה חגיגה י"ב ב': מכן שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית
 טללים רעים). - לנקמת. בחגיגה שם: אוצרות שלג מועדים לפורענות (השוה בן
 ג סירא ל"ט כ"ח: ושם רוחות נוצרו לענש ובחמם יעתיקו הרים). - הקדושים. המושג
 של קדושים אינו ברור ביותר. קשה לדעת למי מחכוון הכותב: אם למלאכים או לצדיקים. -
 השוה חנוך א' ק"ג ד' וק"ד ב' שלפיהו אוצרות נשמות הצדיקים על יד כסא הכבוד.
 לפי זה אפשר שהקדושים כאן הם הצדיקים עי' תהי' ט"ז ג' (לקדושים אשר בארץ). -
 ד התפארת. השוה חנוך א' י"ד כ': והכבוד הגדול ישב עליו ומעילו הזהיר
 מהשמש. - והמה יביאו. המלאכים מביאים קרבנות לה' וממליצים עליהם (השוה
 זכריה א' דניאל י' י"א. איוב ה' א' אל מי מקדושים תפנה. ל"ג כ"ג מלאך
 מליך. חנוך א' ט' ג' ועתה אליכם קדושי שמים יפנו נפשות האנשים מתחננות לאמר הגישו
 משפטנו לפני עליון. - ללא דם. נראה שהוא מתנגד לקרבנות. התנגדות כזו קיימת
 היתה בימי בית שני אצל האסיים ואפשר עוד בכתות אחרות. - התשובות. בחזון ברוך
 ב' י"א-י"ב יש תיאור מקיף על מיכאל המלאך הראשון במעלה המקבל את מעשיהם
 של הצדיקים מיד מלאכים אחרים. - למלאכי פני-ה'. על מלאכי הפנים השוה
 סנהדרין ל"ח ב' (מסטרון). וביחוד ברכות נ"א א' סוריא שר הפנים. - שירה. השוה
 חנוך ב' ט' ד': באור אין-סוף אומרים שירה ובהדר הם עובדים לו. -
 ושאול תשלל. השוה ישע' ה' י"ד לכן הרחיבה שאול נפשה וגו'. נ"א: שאול

וְלִהְיוּתָהּ לֹא לִבִּי וּלְעַבְדִּי וּלְשִׁרְתִּי לְסָנְיוֹ: אֹרֶךְ הַדַּעַת תִּסְאִיר עָלַי
 יִעֲקֹב וּבְשֵׁמֶשׁ תִּהְיֶה לְכַלְגָּרֵעַ יִשְׂרָאֵל: וּבִרְכָה תִּתֶנְנִי עָלֶיךָ וְעַל־
 כָּל־יִרְמְיָה עַד־אֲשֶׁר יִשְׁקִיף יְיָ עַל־כָּל־הָעַמִּים בְּרַחֲמָיו עַד־עוֹלָם:
 ה-ו וְעַל־כֵּן תִּתְּנֵנִי לָהּ עֲצָה וְדַעַת לְמַעַן תּוֹדִיעַ עַל־כָּל לִבְנֶיהָ: כִּי
 מִבְּרִיךְ יִבְרְכֵנִי וּמִקְלִיף יִשְׁמְרוּ:

ה וְאַחֲרֵי־כֵן שָׁמַח לִי הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁעֵרֵי־הַשָּׁמַיִם וְאָרָא אֶת־קְדוֹשׁ
 ב עֲלִיוֹן יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא: וַיֹּאמֶר אֵלַי לֹא נִתְּנִי אֶת־בְּרָכוֹת הַבְּהִמָּה
 ג עַד־אֲבֹא וְאֲשַׁכֵּן בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל: אַחֲרֵי־כֵן הוֹרִידֵנִי הַמֶּלֶךְ אֶרְצָה
 ד וּתְתַנִּי לִי מִן הַחֵרֶב וַיֹּאמֶר אֵלַי נָקַם נִקְמָתָהּ בְּשִׁבְכֶם עַל־דָּבָר דִּינָה
 ה אַחֲזַתָּהּ וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ כִּי יְיָ שְׁלַחְנִי: וְאַשְׁמִיד בָּעֵת הַהִיא אֶת־
 ו בְּנֵי־חַמּוֹר בְּכַתּוּב בְּסֵפֶר הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲנִי יְיָ הוֹדִיעֵנִי אֶת־
 ז שְׁמִי לְמַעַן אֶקְרָאָה בְּיוֹם צָרָה: וַיֹּאמֶר אֶנְכִּי הַמֶּלֶךְ הָעוֹמֵד עַל־
 ז וְיִשְׂרָאֵל לְמַעַן לֹא יִשְׁמִידוּ אוֹתָם: אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִקְצוֹתִי
 וְאַחֲרָיִךְ אֵל עֲלִיוֹן:

ו וְהָיָה כְּאֲשֶׁר בָּאתִי אֶל־אֲבִי וְאַחֲזָא שְׁרִיּוֹן נְחֹשֶׁת וְעַל־כֵּן נִקְרָא
 ב שֵׁם הַהָר שְׁרִיּוֹן וְהוּא לְהָר גָּבֹל לִימִין אֲבֵלָה: וְאַשְׁמַר אֶת־הַדְּבָרִים

ב תהיה לבני. אולם המושג הזה על המשיח היורד שאולה ומוציא את הנמצאים שם נראה
 ג לי נוצרי בהחלט ובודאי שנה המעתיק הנוצרי את הכתוב על דעת עצמו. - ולהיותך
 לו לבן. הרעיון שכל אדם מישראל הוא בן להקביה רווח הוא בהשקפת היהדות. ע'
 ש"ב ז' י"ד אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן. ירמ' ל"א ח' כי הייתי לישראל
 לאב וגו', יובלים א' כ"ה. והשוה אבות ג' י"ח חביבין ישראל שנקראו בנים למקום.
 והיא מימרא המכוונת נגד הנצרות. שלפיה רק המשיח הוא בנו של ה', ובא ר' עקיבא
 ד ללמדנו שכל ישראל נקראו בנים למקום. - בסוף פסוק ד' יש תוספת נוצרית: רק בניך
 ו ירמו את־ידיהם עליו להוקיעו. - מברכיך. במקור: מבורכיו. והוא מוסב על פסוק ד'.
 במקום שאנו קוראים בנ"א, ברחמי בני, והוא תקון נוצרי במקום, ברחמי. ולפי
 צריך לקרות גם כאן מברכיך במקום מבורכיו. -

ה ב ספר השמים. ספר המסותרין הוא. הנקרא במקום אחר גם לוחות השמים
 ו או לוחות האבות (ע' לקמן צוואת אשר ב' י', יובלים ל' כ"ג). - המלאך העומד.
 ב במקור παραιτούμενος=העומד לבקש (ע"פ דניאל י"ב א', וגם י' י"א). לפי היוצא
 מספר דניאל וגם מספר חנוך א' בכ"מ (גם חנוך ב', ע' לעיל בפ"י ג' ו') הוא מיכאל
 ה, השר הגדול העומד על בני עמך (דניאל שם). והוא נלחם עם אויבי ישראל. המלאך
 הוה הוא אפשר גם מלאך השלום. שבו אנו נפגשים בצוואת אשר ר' ו', צוואת בנימין ו'
 א' וגם בספר חנוך בכמה מקומות. -

ו שריון. במקור Ασπις. לפי השערת Sayce (מובא בהוצ' צ'ארלס) הוא החרמון
 המונח בין Abilene ובין Gebel. אולם קשה שהרי גבל רחוק מן החרמון כארבעים מיל

ה' האלה בלבי: אחר-יכן נועצתי באבי ובקראובן אחי למען יאמרו
 לבגד-חמור אשר לא נמולו כי קנאתי על-דבר הנקלה אשר עשו
 ד עם-אחותי: ואהרג ראשונה את-שכם ושמעון הרג את-חמור:
 ה-ו ואחר-יכן באו אחי ונכו את-העיר לסיר-הרב: וישמע אבי זאת
 ז ויקצף ויתעצב כי נמולו ונמותו ובברכותיו לא זכרנו לשוב: כי
 ח חסאנו כי עשינו זאת ולא רוחו ונס-הוא חלה ביום ההוא: ואנכי
 ידעתי כי מחשבת יי היתה לרעה על-שכם כי בקשו לעשות גס-
 עם-שרה ועם-דבקה כאשר עשו עם-דינה אחותנו ויי עצר בעדם:
 ט וירדפו את-אברהם אבינו כי נר היה ונענו את-עקרי בהמותיו
 י בהיותן קרות וליובל יליד ביתו הציקו מאד: ודקה עשו לכל-
 יא הנרים ויגלו בקזקה את-נשיהם ונדיחון: וסבא עליהם חמת יי
 להשמידם:

ז ואמר ליצלב אבי בה יבום יי את-הקנענים וימן את-אחצם
 ב לה ולרעה אחריה: כי מהיום תקרא שכם עיר הקסילים כי
 ג כאשר ילעג איש לפותה בן לעגנו להם: כי נקלה עשו בישראל
 ד ונענו את-דינה אחותנו: ונסע ונבוא בית-אל:
 ח וארא שם חזון בקראשונה אחרי אשר ישכנו שם שבועים
 ב יום: וארא שם שבועה אנשים ובגדיהם לבנים ויאמרו אלי קומה

ואבילה כעשרה מיל. - גבל. הוא כנראה Gebal שבאדום. דרומית-מזרחית מים המלח.
 שער נמסר בתרגומים (למשל, ת"י לדב' לג ב')=גבלא (ע' Klein, EJ III, 120). אולם
 אם שריון הוא חרמון יהא גבל באמת רחוק מאד וקשה לדעת היאך מסמן המחבר את
 המקום ע"י מדינה רחוקה כל כך. - א ב ל ה. במקור Ἀβιλά או Ἀβινά. והוא Abilene
 טטרכיה הנזכרת בקדמ' יח ו' י', יס ה' א' על יד החרמון מזרח (Neubauer, Geogra-
 לוי מתנגד להצעת אביו שבני שכם ימולו, כי רצה לגקום את נקמת דינה. ביובלים ל'
 ד' אין שום זכר שבני שכם נמולו (כן גם בקדמ' א' כ"א א'). - ויענו. מן המסופר
 כאן אין כלום בס' בראשית. - וליובל. במקור Γεβλαήν וגם Ἰεβλαήν. אולי עיקרו עבל.
 ח חמת. יש משערים שבמקור העברי היה חתת (ע"פ ברא' ליה ה'). והמתרגם היווני
 מסר: ὄργη=חמת. -

עיר הכסילים. השוה בן סירא נ' כ"ו: גרי שער ופלשתים וגוי נבל אשר
 בשכם. חושבי שכם הם השומרונים. איבה גדולה היתה שורת ביניהם ובין בני ישראל
 מימות עזרא ואילך, והאיבה הזאת התגברה מימי אנטיוכוס. -
 שבעה אנשים. השוה את שבעת המלאכים ביחזקאל ט'. חנוך א' כ' מונה
 שמותייהם: אוריאל, רפאל, רעואל, מיכאל, שרקיאל, גבריאל, רמיאל. - מגבעת הישר.
 בן ציל. ולא מגבעת הראש כנ"א. - אפוד הנבואה. השוה שיא כ"ג ו' וט' (הגישא

וּלְבִשְׁתִּי אֶת־מַעֲלֵי הַבְּהֵמָה וְאֶת־נֹר הַצֶּדֶק וְאֶת־חֹשֶׁן הַדָּעַת וְאֶת־
 קֶנֶד הָאֵמֶת וְאֶת־צִיץ הָאֱמוּנָה וְאֶת־מִגְבַּעַת הַיֶּשֶׁר וְאֶת־אֶפֶסֶד
 הַנְּבוּאָה: וַיִּשְׂאוּ קֶלֶם אֶת־הַבְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ אֵלַי מַעֲמָה הִנֵּה כֹהֵן
 לֵוִי אִתָּה וְזָרָעָה: וַיִּמָּשְׁתִּי הָרֹאשׁוֹן בְּשָׂמִן הַקֹּדֶשׁ וַיִּתְּנֵלִי שִׁבְט
 מִשְׁפָּט: וַיִּרְחַצֵנִי הַשֵּׁנִי בַּמִּים מְהוּרִים וַיַּאֲבִילֵנִי לֶחֶם וַיִּין הַקֹּדֶשׁ
 וַיִּלְבִּישֵׁנִי מַעֲלֵי קֹדֶשׁ וַתִּסְאָרַת: וַיִּלְבִּישֵׁנִי הַשְּׁלִישִׁי לְבוּשׁ בּוֹץ דָּצִין
 וְהָאֶפֶסֶד: וַיַּאֲרֵנִי הַרְבִּיעִי אֲזוּר דָּצִין הָאֶרְזָמִן: וַיִּתְּנֵלִי הַחֲמִישִׁי
 עֲנַף־עֵץ וַיִּתְּשָׁמֵן: וַיִּטֵּן הַשֵּׁשִׁי גֹזַר עַל־רֹאשִׁי: וַיִּשֶׂם עָלַי הַשְּׁבִיעִי
 גֹזַר בְּהֵמָה וַיִּמְלֵא אֶת־יָדַי קִמְחַת לִכְהֵן לִשְׁנֵי יְיָ אֱלֹהִים: וַיֹּאמְרוּ
 אֵלַי לֹוִי לְשִׁלְשָׁה רָאשִׁים יִסְרֹד וְזָרָעָה לְאוֹת תִּסְאָרַת יְיָ אֲשֶׁר יָבֵא:
 יב-יג וַתִּסְלַק הָרֹאשׁוֹן גָּדוֹל יְהִיָּה וְלִמְעַלָּה מִמֶּנּוּ לֹא יְהִי אַחֵר: וְהַשֵּׁנִי
 לְבֵהֵמָה יְהִי: וְהַשְּׁלִישִׁי שֵׁם קֹדֶשׁ וַיִּקְרָא לוֹ כִּי מֶלֶךְ יָקוֹם מִיְהוּדָה
 וַיִּבְהֶמָה מִדָּשָׁה וַיַּחֲדֵשׁ בְּדֶרֶךְ הַגּוֹיִים: וַתְּזוּזוּ וַיִּאֱהָבוּ בְּנֵי־אֵל
 עֲלִיּוֹן מִזֶּרַע אֲבִיהֶם אֲבִינוּ: כָּל־חֶמֶד בְּיִשְׂרָאֵל לָהּ יְהִיָּה וְלִזְרָעָהּ
 וַתֹּאכְלוּ כָל־דָּבָר טוֹב לְרֹאשָׁה וְשִׁלְחָן יְיָ יְהִיָּה חֶלֶק זָרָעָה: וַיִּמָּהֵם
 יה וַיְהִי כִּבְנִים וְשׁוֹפָטִים וְסוֹפְרִים וְעַל־שִׁיחֵם וְשִׁמְרַת הַקֹּדֶשׁ: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
 יט הַקִּיצוֹתִי וְאָבִין כִּי דָמָה הַחֲלוֹם הִנֵּה אֵל־הַחֲלוֹם הָרֹאשׁוֹן: וַתִּסְמְדוּ
 גַם־אֶת־זֹאת בְּלִבִּי וְלֹא הִנָּחֵתִי לְאִישׁ עָלִי אֲדָמוֹת:
 ט וְכַעֲבֹר שְׁנֵי יָמִים וַאֲבֵא אֲנֹכִי וַיְהוּדָה עַם־יִשְׂרָאֵל אֲבִינוּ אֶל־
 ב יֵצֶחֶק אָבִי אֲבִינוּ: וַיִּקְרַבֵּנִי אָבִי אָבִי עַל־שֵׁי הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי
 ג וַיִּמָּאֵן לְלֶכֶת אִתָּנוּ אֶל־בֵּית־אֵל: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר בָּאנוּ בֵּית־אֵל
 וַיִּחַלֵּם וַיַּעֲקֹב אָבִי חֲלוֹם עַל־אֲרוֹמֵי כִּי אֶהְיֶה לָהֶם לִכְהֵן לִשְׁנֵי
 ד-ה הָאֱלֹהִים: וַיָּקָם בְּבֹקֶר הַשָּׁבָּת וַיַּעֲשֶׂר עַל־יָדַי הַכֹּל לֵוִי: וַכֶּה בָּאנוּ
 ו חֲבֵרוֹנָה לְגֹזֵר־שֵׁם: וַיִּקְרָאֵנִי יֵצֶחֶק תִּמְדִּיר לְהַבְרִירֵנִי אֶת־חֶקֶת יְיָ

ה האפוד). - לחם ויין הקדש. מלכי־צדק כהן לאל עליון הוציא לחם ויין (ברא' ייד יח). לפי
 יד זה אין כאן אינטרפולציה נוצרית. - שם חדש. כהן לאל עליון (יובל' ליב א', ע' גם
 מקיא ייד מיא: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול עד עולם). - מלך. הם
 מלכי בית חשמונאי, לפי זה אפשר שצריך לקרא: ביהודה. - בסוף הפסוק יש תוספת
 טו נוצרית: לכל הגוים. - כנביא. אפשר יש כאן רמז על יוחנן הורקנוס שלפי המסורה
 היה נביא. ע' יוספוס מלחמ' א' ב' ח': שלש גדולות נתאחדו בו - השלטון על עמו.
 הכהונה הגדולה והנבואה. וע' סוטה ליג א': יוחנן כה"ג שמע בת קול מבית קדשי
 טז-יז הקדשים. - השווה ברכות יצחק ביובלים לא. -
 ט גם בס' היובלים מסופר על בקורו של לוי אצל יצחק. אלא ששם היה לוי אצל

ז כֹּאֲשֶׁר גַּם הוֹרְנִי הַמִּלֶּאכָה: וְלִמְדֵנִי אֶת־מִשְׁפַּט הַבְּהֵמָה הַקְּרִבָּנוֹת
ח הָעֹלֹת הַבְּבוּרִים וְהַשְּׁלָמִים: וַיּוֹרְנִי יוֹם יוֹם וַיַּעַשׂ אֵתִי לִסְגִי יי
ט וַיֹּאמֶר אֵלַי: הַשְׁמַדְלָה מְרוֹם הַנֹּת כִּי הִיא תִשְׁרִישׁ וְתִטְמֵא
י בְּזֶרְעָה אֶת־הַקְּדוֹשִׁים: וְלָכֵן קִחְלָה בְּנִעְוִירָה אִשָּׁה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ
יא מוֹם וְלֹא חִלָּה וְלֹא מִשְׁכַּם הַגּוֹיִם הַזֵּהִים: וְלִסְגִי בּוֹאֶה אֶל־
יב הַקֹּדֶשׁ תִּטְבֹּל וּבַהֲקָרִיבָה קָרְבָן תִּרְחֹץ וּבְכִלּוֹתָהּ לַהֲקָרִיב תָּשׁוּב
יג תִּרְחֹץ: וַשָּׁנִים עָשָׂר עֲצִים אֲשֶׁר הָעֲלִים עֲלֵיהֶם תָּבִיא לִסְגִי יי כֹּאֲשֶׁר
יד הוֹרְנִי אֲבָרְהָם אָבִי: וּמִכֹּל־חֲמִי הַטָּהוֹר וּמִכֹּל־הָעוֹף הַתְּקָרִיב קָרְבָן
לְי: וּמִכֹּל־בְּבוּרִיהָ וּמִן־הַגֵּיז תְּקָרִיב רֵאשִׁיתָם קָרְבָן לְי: וְאֵת כָּל־
קָרְבָּנָהּ בַּמִּלַּח תִּמְלֹחַ:

י וְעַתָּה בְּנִי שִׁמְרוּ אֶת־אֲשֶׁר אֶצְוֶכֶם כִּי אֶת־אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי
ב מאֲבוֹתִי וְגִלְתִּי לָכֶם: וְהִנֵּה נִקִּיתִי מִשְׁפַּעְכֶּם וּמִצְוַתְכֶם אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ
ב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי תִתְּעוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְתִמְיוּ עָלָיו רַעוֹת רַבּוֹת
ג מֵאֵת יי: וְאַתֶּם תִּשְׁפָּעוּ בְּיִשְׂרָאֵל עַד־כִּי לֹא תִשָּׂא אֶתְכֶם יְרוּשָׁלַם
ד מִסְּגִי רִשְׁעֵכֶם: וְאַתֶּם תִּמְיוּ בַשָּׂבִי בֵּין הַגּוֹיִם וְתִהְיוּ שָׁם לְהַרְשָׁה
ה וּלְאֵלָה: כִּי הַבֵּית אֲשֶׁר בּוֹ יִבְנוּ יי יְרוּשָׁלַם יִקְרָא בְּכָתוּב בְּסֵפֶר
הַנֶּזֶךְ הַצַּדִּיק:

יא וְאַחַךְ לִי אִשָּׁה וְאֲנִי בֶן־שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשָׁמָּה מְלָכָה:
ב-ג וְתִהְיֶה וְתִלְדַּךְ בֶּן וְאִקְרָא שְׁמוֹ נִרְשָׁם כִּי נִרְיָם הָיִינוּ בְּאַרְצֵנוּ: וְאַדַּע
ד כִּי הוּא לֹא יִהְיֶה בַּמַּעֲרֶכֶת הָרִאשׁוֹנָה: וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים לַחַיִּי
ה נוֹלַד קָהֶת לַעֲת גְּלוֹת הַשְּׁמֶשׁ: וְאַרְבָּא בַחֲלוּמֵי וְהִנֵּה הוּא עוֹמֵד
ו בַּמַּעֲלָה בְּתוֹךְ כָּל־הַקְּהָל: עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ קָהֶת כִּי הוּא רֵאשִׁית

זקנו לפני החזון השני בבית אל. - א ל י צ ח ק. יצחק חי בחברון בביתו של אברהם (יובלים
ליב. השוה בכלל לפרק זה יובלי ליא-ליב). - ת ס ב ל. השוה משנה יומא ג' ג', ויובלי כיא
טו-א-ש ר הע ל י מ. על האילנות שלא ישירו את עליהם ע' חנוך א' ג' א'. על מצוות
העצים הראויים למערכה ע' בס' היובלים כיא ייג-טז. השוה משנה מדות ב' ה', תמיד ב' ג'.
תענית ליא א'. בקטע הארמי של צוואת לוי מן הגניזה (JQR 1907, 586-583) ובסוף הוצאת
צ'ארלט) נפרטו כל העצים הראויים למובח. השוה לשאלה זו: Albeok, Das Buch der
Jubil. und die Halaoha, 1930, 23 - במלח תמלח. ע' ויקרא ב' ייג. יובלים כיא ייא-
פרק זה שייך כנראה לתקופה קצת מאוחרת. המחבר רומז כאן על הרעות
והמריבות ששררו בבית החשמונאים בימי המלכים האחרונים. - באחרית הימים. יש
כאן תוספת נוצרית: במשיח גואל העולם. - בסוף פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ומסך
ההיכל יקרע למען לא תכסה ערותכם (ע' צוואת בנימין ט' ג' ובס' שם).
מלכה. כן ביובלים ליד כ'. - קהת. מן קהלת=קהלה. הלשון, כי הוא... והקהלה

ו' התפארת ומהקלה: ותלד לי בן שלישי את-מקרי בשנת ארבעים
 לחי ויהי בהקשות אמו בלדתה ואקרא שמו מקרי לאמר מקרי
 ח כי גם-הוא נטה למות: ויוקבד נולדה במצרים בשנת הששים
 ושלש לחי כי נקבדתי אז מאד בין אחי:
 יב ב וינקח גרשם אשה ותלד לו את-לבני ואת-שמעי: ובני קהת
 ג-ד עמרם ויזקור חבורן ועזאל: ובני מקרי מחלי ומושי: ובארבע
 ח ותשעים שנה לחי לקח לו עמרם את-יוקבד בתי לאשה כי ביום
 אחר נולדו הוא ובתי: בן-שמונה שנים הייתי כאשר באנו ארצה
 בנען ובן-שמונה עשרה כאשר הנגתי את-שכם ובן-תשע עשרה
 שנה הייתי לכהן לו: ובן-שמונה ועשרים שנה לקחתי אשה ובן
 ו שמונה וארבעים שנה הייתי כאשר באתי מצרימה: והנה אתם
 ז בני דור שלישי: ויוסף מת בשנת מאה ושמונה עשרה לחי:
 יג ועשה בני הנגי מצנה אתכם וראו את-י: אלהיכם בקל
 ב לבבכם והתהלכו בתם-לבבכם בקל-מצותו: ולמדו גם-אתם את-
 בניהם לקרא למען תהיה להם דעת בקל-חניהם ויהיו תמיד
 ג בתורת י: כי כל-אשר ידע את-תורת י: יקבד ולא יהי זר בקל
 ד אשר ילד: ורעים רבים יקנה על-הוריו ויתאוו אנשים רבים לעבדו
 ח ולשמע תורה מפייהו: ועל-בן בני עשו צדקה עלי אדמות ותאצרו
 ו בשמים: וזרעו טוב בנפשותיכם ותמצאיהו בחניכם ואם-דע תזרעו
 ז רגז ועצב תקצרו: אספו דעת ביראת י: כי אם-שבי יבא וערים
 ו ארצות תפתקנה וזהב וקסף וכל-רכוש יאבדו מאת החכם לא יבז
 ח איש את-החכמה לולא עזרון הששע וקשי החסא: כי אם ישמר
 איש מקל-הרעות האלה אז גם-בין אויביו תהי לו החכמה לתפארת
 ט ובארץ נדרה מולדת ובתוך אויבים אוהב לו ימצא: כל-אשר נדיבות
 יורה ונעשה יחד עם-מלכים לכסא ישב כאשר הנה גם-יוסף אחי:

ז עושה רושם של תוספת מאוחרת. - מרת י. עי' משלי יד י': לב יודע מרת גפשו. -
 יב ב' בשנת מאה ושמונה עשרה. לפי ס' היובלים כיה נולד לוי בשנת ב' אלפים
 קכ"ז, והיה בן קי"ח בשנת ב' אלפים רמ"ה. יוסף נולד בשנת ב' אלפים קל"ד ומת בן
 קי" שנה בשנת רמ"ד. המספרים מתאימים בקירוב. -
 יג ד-ח ויתאוו... לעבדו. ע' בן סירא י' כ"ה: עבד משכיל חורים יעבדו. - ותאצרו
 בשמים. השה טוביה ד' ט': כי אוצר טוב תאצור למענה. וע' בבא בתרא י"א א':
 אבותי גנזו למטה אני גנזתי למעלה... אבותי גנזו לעוה"ז אני גנזתי לעוה"ב. מזמורי שלמה
 ט' ו' ועוד בהרבה מקומות. - רע תזרעו. השה משלי כ"ב ח': זורע עולה יקצר און. -

י"ד ועתה אחי ידעתי מספר חנוך כי בקץ העתים תפשעו בני
ותשאאו ידיתם לכל-פשע ואחי יבשו בכם ותהיו ללעג לכל-הגוים:
כ-ג כי אבינו יעקב חת משע הפהנים הגדולים: בני מהורים תהיו
בשמים על הארץ ואתם אשר אור לישראל הנכם בשמש וכן
תהיו: כי מה-יעשו כל-הגוים אם-בחדש ילכו בפשעכם ותבאנה
קללות על-שבטכם והאור הנתן בתורה להאיר לכם ולכל-איש אותו
ה תחצו לכבוד ותורו את-המצות נגד חקי אלהים: את-קרבנות
י: תגזלו ומחלקיו תגנבו כל-מבחר ובשאר-מקש עם-הזנות תאכלו:
ו יבקצע קסת את-מצות י: תורו וקשי איש תטמאו ועם-זנות ומנאפות
תתקברו ואת-בנות הגוים לנשים תקחו והיה משפכם בהן כסדום
ז וכעמורה: ואתם בקדושתכם תרבהו ותתנשאו על-בני-איש וגם-נגד
ח מצות אלהים תתרומו: כי גם-את-הקדשים בלעג ובקלם תשקצו:
טו ועל-כן במקדש אשר בו יבחר י: לשממה יהיה בטמאתכם
ב ואתם שבוים תהיו בין כל-הגוים: ותהיו לשממה להם ובושה
ג וקלמת עולם במשפט אלהים: וכל-אשר ישנאו אתכם יגילו על-
ד מפלתכם: ואם-לא על-ידי אברהם יצחק ויעקב אבינו תרחמו כי
אז לא ישאר איש מנרעכם על-הארץ:

י"ד-טו שני הפרקים י"ד-טו מתארים את המשובה וההוללות של הכהנים הגדולים.
הפרקים האלה מכוונים או לכהנים הגדולים שבימי המתיוונים או לכהנים שבתקופת
אלכסנדר ינאי. הלשון ובשאר נפש עם הזנות תאכלו (י"ד ה') מתאים למה שמסופר
אצל יוספוס קדמ' י"ג י"ד על משה נצחוני של אלכסנדר ינאי על הפרושים: ויהי
כאשר אכל עם הזנות במקום גלוי לעין... - באופן זה אין לקבוע את זמן חיבור
הספר לפני שנת מותו של אלכסנדר ינאי קמ"ח שנים לפני חה"ב, אבל גם לא הרבה
אחר כך. הנבואה על חורבן הבית היא אפוא תוכחה רגילה ואינה מכוונת לחורבן
בשנת 70 (וע' על זה במבוא). -

י"ד מספר חנוך. אפשר שהוא מתכוון לנבואה על פשעי ישראל שבחנוך א' צ"א ו'. -
בסוף פסוק ב' יש תוספת נוצרית: אשר ירימו את ידיהם בגואל העולם. - נגד חקי
כ-ג אלהים. הוא מגן כאן כנראה על תורת הפרושים. הצדוקים. ובראשם הכהנים הגדולים.
מורים הלכה נגד דעת הפרושים. גם הנבואה הזאת מכוונת אפוא לאלכסנדר ינאי. השוה
קדמ' י"ג י"ג ה' ומלחמ' א' ד' ג' על מרד העם נגדו, וביחוד סוכה מ"ח ב': שפעם אהת
נסך על גבי רגליו ורגמיהו כל העם באתרוגיהם. מזמורי שלמה ח' י"ב: וירמסו את
י מזבח ה'... ובדם הנדה טמאו את הקרבנות. - ובבצ' כסף. השוה מיכה ג' י"א כהניה
במחיר יורו. - ונשי איש. ע' מזמורי שלמה פרק ד'. המשורר מתאונן על ההוללות
של הכהנים (הצדוקים). - בנות הגוים. ההתנגדות לנשואי תערובות התמידה עוד
מימי עזרא ואילך. השוה גם יובלים ל' ז': וכי יהיה איש אשר יחפץ לתת את בתו...
לאיש מזרע הנכרים. מות ימות. באבנים ירגמיהו. -

זט ועתה ידעת כי שבעים שבעות תתעו ואת-הקהל תחללו
 ב ואת-הקרבות תטמאו: ואת-התורה תסירו ואת-דברי הנביאים
 לאין תשימו בזהפוכות רשע ואנשים צדיקים תרדפו ותמימים
 ג תשנאו ודברי אנשי אמת תשקצו: קדשיכם לשמה יהיו עד-
 ד תסוד: ומקום שהור לא-יהיה לכם והייתם לאלה ולגרא בין
 הגוים עד-אשר ישקיף [ו] עליכם וירחמכם ויקבל אתכם:
 יז וכאשר שמעתם על-דבר שבעים השבעות שמעו גם-על-
 ב דבר הקהנה: כי בקל-יובל ויובל קהנה תהנה וביובל הראשון
 אשר ראשון לקהנה ימשח גדול יהי ודבר איש אל-אביו אל-
 ג אלהים ודבר וקהנתו שלמה עם-ו: תהנה: וביובל השני אשר
 ימשח לאשר אהב בעצב ידאג והיתה קהנתו קבור ועל-ידי-כל
 ד-ה יפאר: והבהן השלישי בעצב יקבל: והרביעי יענה כי רשע לרב
 ו יתחבר נגדו וכל ישראל ישנאו איש את-קרובו: והשמישי בחשך
 ז-ח יתפש: וקמזהו גם-הששי וגם-השביעי: ובשביעי תהנה קמאה אשר
 לא-אוכל להגיד בקני בני-איש כי אלה אשר יעשו אותה ידעוה:
 ט-י ועל כן לשבי ולבנה יהיו וארצם וכל-ינקמם יכחדו: ובשבו

טז שבעים שבעות. לקוח מס' דניאל ט' כיד: שבעים שבעים נחתך על עמך
 ועל עיר קדשך לכלא הפסע וגו' עד סוף הפרק. השה גם חנוך א' פ"ט נ"ט (נבואה
 על מלכות יהודה וישראל): ויקרא לשבעים רועים ויתן להם את הצאן לרעות אותם.-
 המספר שבעים מקביל למספר של כאן.- קרבנות תטמאו. ע' מזמורי שלמה ח'
 ב יב ועוד.- צדיקים תרדפו. הצדוקים היו רודפים את הפרושים. השה את המעשה
 בבריחתם של חכמי ישראל לאלכסנדריה של מצרים ורדיפותיו של אלכסנדר ינאי (קדמ'
 י"ג. קדושין ס"ו. חגיגה י"ו ב' ב'. וע' על כל זה דור דור דורשו לוויים א' קכ"ו-
 קכ"ט ובהערות).- כל הפרק הזה עושה רושם של תוספת מאוחרת. גם הנבואות על
 ג הכהנים אינן די ברורות.- לפני פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ולאיש אשר בכח אל עליון
 יחדש את התורה מדיח תקראו ולאחרונה תתעוררו להרגו כי לא תכירו תפארתו ודם
 ד נקי על ראשיכם תגלו והנני אומר לכם כי בגללו...- יש קיף [י]. במקור ישקיף הוא.
 והוא זה לא לנו הוא.-

יז ראשון... ימשח. לוי או גם משה. ע"פ דברי הכתוב (שמות ל"ג י"א) ודבר ה'
 אל משה פנים אל פנים (כאן: כדבר איש אל אביו).- בסוף פסוק ב' יש תוספת
 ג נוצרית: וביום שמחתו יקום לחשועת העולם.- בעצב ידאג. לפי דעת קצת כוונתו
 ד לאהרן. שנוגד במצרים.- על שאר הכהנים קשה להגיד בבירור למי הדברים מכוונים.
 הרביעי אשר יענה הוא לפי דעתי אביתר. שבו נגמרת משפחת הכהנים הגדולים מבית
 עלי (השה מליא ב' כ"ו וכי התענית בכל אשר התענה אבי). אביתר הוא כאן סמל
 למשפחת עלי. שכל ימיה כעס ומכאובים. ע"ד המסורה של בית עלי השה ר"ה י"ח א':
 משפחה אחת היתה בירושלם. שהיו מתיה מתים בני י"ח שנה. באו והודיעו את ר' יוחנן

י א הַמִּשִּׁי יָשׁוּבוּ אֶל-אֶרְצָם הַשּׁוֹמֵמָה וַיִּתְּרֵשׁוּ אֶת-בֵּית יי: וּבִשְׁבוּעַ
הַשְּׁבִיעִי יָבֹאוּ כְּהֻנִּים עֹבְדֵי אֱלִילִים מִנְּאֻסִים אוֹהְבֵי כָּצֵעַ אֲנָשִׁי
נֶאֱדָה עֹבְדֵי חֶק פּוֹשְׁעִים אֲשֶׁר נִעְרִים יִשְׁמְאוּ וּבִהְמָה יִרְבְּעוּ:
יח וְהָיָה כִּי-יָקֻם יי אֶת-נִקְמָתוֹ מֵהֶם תִּהְדָּל הַבְּהֵמָה: וְאִן יָקִים יי
ב כֹּהֵן חֹדֶשׁ אֲשֶׁר לוֹ יִגְלוּ כָּל-אֶמְרוֹת יי וְהוּא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט אֲמַת
ג עַל-אֲדָמוֹת בְּמִלְאֵת הַיָּמִים: וַיַּעֲלֶה כֹכְבוֹ בַּשָּׁמַיִם כְּכֹכַב מֶלֶךְ
ד וַיֵּאִיר בְּאוֹר הַדֵּעַת בַּשָּׁמֶשׁ לַיּוֹם וְהוּא יִתְגַּדֵּל בְּעוֹלָם: הוּא יִרְחַ
כְּשֶׁמֶשׁ עַל-הָאָרֶץ וְיִסִּיר כָּל-חֹשֶׁךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּכָל-
ה האָרֶץ: יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמָיו וְתִגַּל הָאָרֶץ וְהַעֲנָנִים יִשְׂשׂוּ וְדַעַת יי
ה סִעְרָה עַל-הָאֲדָמָה כָּמִי הַיָּמִים וּמִלְאָכִי הַקְּבוֹד לִסְנִי יי וְיִגְלוּ בּוֹ:
ו הַשָּׁמַיִם יִסְתַּחוּ וּמִמֶּקְדָּשׁ הַקְּבוֹד סִעְרָה עָלָיו קִדְשָׁה בְּקוֹל אֵב
ו כֶּמֶן-אֲבָרְהָם לִיצְחָק: וּבְקְבוֹד אֵל עֲלִיּוֹן יַעֲרָה עָלָיו וְרוּחַ דַּעַת וְקִדְשָׁה
ח תִּשְׁכַּן עָלָיו: כִּי הוּא יִמְטֵר אֶת-גֹּדֶל תִּפְאֶרֶת יי לִבְנָיו בְּאֵמַת לְעוֹלָם
ט וְלֹא יִהְיֶה יוֹרֵשׁ לוֹ לְדוֹר וָדוֹר עַד-עוֹלָם: וְלַעֲתָ בְּהֵנָתוֹ יִרְבוּ הָעַמִּים
דַּעַת עַל-הָאֲדָמָה וּבִבְהֵנָתוֹ יִתֵּם הַחֲמָא וְהַרְשָׁעִים יִתְדָּלוּ הָרַע
י וְהַצְדִּיקִים יִנּוּחוּ בּוֹ: וְהוּא יִסְתַּח אֶת-שַׁעְרֵי גִן-עֶדֶן וְיִסִּיר אֶת-הַתְּהַרְב
יא הַמִּסְחִיחָה אֶת-הָאָדָם: וַיִּטֵּן לְקַדוּשִׁים לְאָכֹל מִעֵץ הַחַיִּים וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ
יב יִהְיֶה עִמָּהֶם: וְהוּא יִמְטֵר אֶת-בְּלִיעַל וַיִּטֵּן אֶמֶץ לִבְנָיו לְרַמֵּם אֶת-

י בן זכאי. אמר להם. שמא ממשפחת עלי אתם...-ובשבו ע החמישי. היא השיבה מגלות
יא בבל. הכהן העומד בראש העם הוא עזרא הסופר. - כהנים עובדי אלילים. הכהנים
המתיוונים שקמו לישראל בימי הסורים. -
יח כהן חדש. הכהנים מבית חשמונאי. שקמו אחרי מפלת המתיוונים. - כוכבו.
ה הַשּׁוֹה בַּמֶּד' כִּיד יי: דרך כוכב מיעקב. - דעת ה'. על דרך ישע' ייא ט': כי מלאה
י הארץ דעה. - והשמים יפתחו. הַשּׁוֹה יחו' א' א': נפתחו השמים ואראה מראות
אלהים. פתיחת השמים הוא תיאור רגיל בכל צוואות השבטים. - בקול אב. ע' לעיל
ח טיו על בת־קול של נבואה שיצאה ליוחנן כהן גדול. מסורה זו היתה חיה בפי
העם במשך הרבה שנים. האגדה המסופרת בסוטה ליג א' (וגם בירושלמי שם ייד) חותם
ח של ימים קדומים טבוע בה. - ולא יהי יורש. הכהונה תשאר לבניו עד עולם.
ט ע' מקיא ייד מיא: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול לעולם. - דעת על-
י האדמה. הנוצרים הוסיפו: ויאירו ברחמי ה' וישראל יקטן בלי דעת ובאבל ובחשך יהיה. -
י ויפתח את-שערי גן-עדן. חרוז זה נראה מקורי (ולא נוצרי). האידאה של פתיחת
שערי גן עדן עיי המשיח נמצאת גם בחזון עזרא ר' גיב: כי לפניך נפתח גן עדן
ונטע עץ החיים. וגם במקצת שם ה' ליו (השוה גם את התיאור של גיהנם בחנוך ב' י' י'). -
יא אסר את-בליעל. הַשּׁוֹה ישע' כיד כיב: ואספו אספה אסיר על בור וסוגרו על
יב מסגר. וגם חנוך א' סיט כיח: [החוטאים] בכבליים יאסרו ובאספת שחיתתם יהיו כלואים.
אידאה זו עברה אחיכ אל האיבנגליון. -

יג הרוחות הרעות: וישמח ה' בקניו ויתהלל בפי אשר אהב לעולם:
יד ואז יגל אברהם ויזחק ויגלב וגם-אנכי אשמח וכל-הקדושים ילכשו צדק:

יז ועתה בני שמעו קלכם בחרו לכם את-האור או את-החשך
ב את-תורת ה' או את-מעשי בלועל: ויגהו בניו ויאמרו לסני ה'
ג נלך ובתורתו: ויאמר אליהם אביהם עד ה' ועדים מלאכיו ואתם
ד עדים ואנכי עד על-דבר מוצא סיכם ויאמרו לו בני עדים: ויחדל
ה לוי לצות את-בניו בן ויששט את-רגליו על-המטה ויאסף אל-
אבותיו והוא בן-שבע ושלשים ומאת שנה: וישימו אותו בארון
ואת-ריבן קההו בתברון עם-קברות אברהם יצחק ויעקב:

צוואת יהודה הכן הרביעי ליעקב וללאה

א העסקת דברי יהודה אשר דבר אל-בניו לסני מותו: ויהי
ב כאשר נאספו ויבאו אליו ויאמר אליהם שמעו בני אל-יהודה
ג אביכם: אנכי נולדתי בן רביעי ליעקב אבי ולאה אמי קראה שמי
ד יהודה פי אמרה אודה את-ה' כי נתן לי גם-בן רביעי: ואנכי
ה תרוץ היתי בנעורי ואשמע בקול אבי לכל-דבר: ואכבד את-אמי
ו את-אחות אמי: ויהי כאשר גדלתי ואהי לאיש ויברכני אבי ויאמר
מלך תהיה ובכל תצליח:

ב ויתן ה' לי חן בכל-מעשי בשדה ובבית: וידעתי כי-דלקתי
ג יחד עם-האנלה ואצודה ואעש משעמים לאבי ויאכל: ואת-האבי
ד תפשתי במרוצתי וכל-אשר בשדות צדתי: ואף את-הארי ואציל
ה-ו נדי מפיו ואת-הדב תפשתי ברגלו ואשליכהו אל-הסחת וישבר:
ו-ו ואחרי סויר-הישר רדסתי ואצודה במרוצתי ואקדעהו: ובתברון
קסץ נמר על-הקלב ואסז בנבו ואשליכהו אל-הסלע וישבר
ז לשנים: ואת-שור-הקר מצאתי והוא בער בשדות ואתפשהו בקרניו
ואסובכהו קביב ואהם אותו ואשליכהו ואהרנהו:

יט שבע ושלשים ומאת שנה. ע' לעיל י"ב ז'. המספרים מתאימים למה שנמסר במדרש תדשא ובספר הישר. —

א מלך תהיה. השה ב"ר פ"ד: ויאמר יהודה... בג' מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו למלך עליהם. —

ג ויהי כאשר באו שני מלכי כנען והמה משרונים על-מקננו
 ועם-רב אתם וארון אנכי לבדי אל-מלך חצור ואבהו על-שריוני
 ב רגליו ואורידהו ארצה וקבה הרגתיו: ואת-המלך השני מלך תפוח
 ג אשר ישב על-סוסו הרגתי ויבן שנתתי את-כל-עמו: ואת-מלך
 אחר איש ענק ראיתי והוא יושב על-סוסו ומורה חצים מלפניו
 ומאחוריו ואקח אבן ששים לישראל משקלה ואור בפסם ואהרנהו:
 ד ואלקם באחר שמי שעות ואשבר את-מגנו לשנים וארוצץ את-
 ה רגליו ואהרנהו: ויהי כאשר שששתי את-שריונו והנה תשעה אנשים
 ו מבקריו באו להלחם אתי: ואקח את-בגדי על-ורועי ואקלע בהם
 ז אבנים ואהרג ארבעה מהם ויתרם נסו: ויעקב אבי הרג את-בעל
 ח שילה מלך כל-המלכים איש ענק ארבו שמים עשרה אמה: ויפל
 ט עליהם שחר ויחדלו להלחם בנו: ועל-בן הנה אבי בלי-סחר
 י במלחמותיו כאשר היתי אנכי עם-אחי: כי ראה בחלומי על-
 אדומי כי מלאך הגבורה הולך בעקבותי למען לא אפשל:
 ד ואחר-בן קמה עלינו בננב מלחמה גדולה מאשר בשכם
 ואשר מלחמה נחד אני ואחי וארדה אלף איש ואהרג מאתים מהם

בפרקים הבאים מצינו תיאור מפורט של המלחמה הגדולה שבין בני יעקב
 ובין מלכי כנען. תיאורים כאלה יש בכל הספרות החיצונית. השוה ס' היובלים ליד
 על שבעת מלכי האמורי שבאו להלחם עם יעקב, וע' תי' לברא' מ"ח כ"ב: קרתא
 דשכם... די נסבית מידיהון דאמוראי [בעדן] די עלתון לגווה וקמית וסייעית יתכון
 בסייפי ובקשתי. שרידי רשמים מהמלחמות האלה יש גם בביר סוף פרק צ"ז ועוד. —
 השוה את התיאור המקביל למסופר כאן במדרש ויסעו (הוצ' לוטרבאך בס' הזכרון
 לצ"ס חיות), וביחוד את התיאור המפורט בספר הישר, פרשת וישלח. — מלכי כנען.
 כן גם בספר הישר. לפי ספר היובלים (ליד): מלכי האמורי. — חצור. יובלים שם, מקיא
 י"א ס"ז, עיר בשבט נפתלי, על יד מי מרום. — תפוח. יהושע כ"ד ל', מקיא ס' נ'.
 ג במקור Taφουέ. — מלך אחר. במקור: τὸν Ἀχὼρ βασιλέα, וזה בודאי שבוש. נ"א:
 τὸν βασιλέα Χωρά, וזה אפשר מלך חורון או בת-חורון (מקיא ג' ס"ה, ז' ליט). ואפשר
 לבאר שהמלים מלך אחר חוזרות על ראשית הפסוק הקודם: ואת המלך השני, שכן כל
 המסופר כאן על "מלך אחר" מסופר במדרש ויסעו ובספר הישר על מלך תפוח. —
 ח-ו תשעה. לפי מדרש ויסעו וספר הישר: שמונה. — ויעקב אבי. לפי ספר הישר ומדרש
 ויסעו הרג יעקב ארבעה מלכים. — בעל שילה. במקור Βελισάθ. — המלחמה המתוארת
 בפרק ג' היתה לפי מדרש ויסעו וס' הישר על יד שכם. המלחמה בפרק ד' — על יד חצור. —
 ד וארבעה מלכים. לפי ספר היובלים הם מלכי סרטן, געש (יהושע כ"ד ל'). בית
 חורון ומחנים. גם במדרש ויסעו ובס' הישר הוא מונה את המלכים, אולם שם שמוהיהם
 הם קצת אחרים. בכלל, מביא כל מקור ומקור שנויי נוסחאות אחרים, אולם התכן אחד

- ב וארבעה מלכים: ואדלג על-החומה ואהרג עוד ארבעה מלכים:
 ג ודקה לכדנו את-הצור ונקח את-כל-שקלם:
 ד ממחרת באנו אל-סרשן עיר חזקה וקצורה אשר יושביה
 ב אמרו להרגנו: ואני וגר קרבנו אליה מדהמורח וראובן ולוי מר
 ג הפערב: וכאשר חשבו האנשים אשר על-החומה כי לבדנו אנחנו
 ד ונערכו לנגדנו: ואחי שלו מקל-עבר תרש בימדות על-החומה
 ה ונבואו העירה והמה לא נדעו: ונך אותם לסי תרב ואשר על-
 ה החומה גם ונבאו אל-המגדלים ונצת את-המגדלים ותלכדם אתם:
 ו ויהי כאשר הלקנו משם ויתנפלו אנשי תפוח על-שקלנו ונתנהו
 ז ביד בנינו ותלחם אתם עד תפוח: ונהרג אותם ונשרף את-העיר
 וכל-אשר בתוכה בזונו:
 ו ויהי כאשר היינו על-מימי לזבא ונבאו עלינו אנשי ארבל
 ב למלחמה: ותלחם אתם ותרדסם ואת-אנשי שילח מרעיהם הרגנו
 ג ולא היה להם מסלט מאתנו לצאת לקראתנו: וכיום הקמישי באו
 ד עלינו אנשי מביר לשלל שלל ונצא לקראתם וננצח אותם בתרב
 ד מדה ונהרגם טרם יעברו במעברה: וכאשר באנו העירה ותשלכנה
 ג נשיהם אבנים בנו מראש הקר אשר עליו היתה העיר: ותחבא
 ה אני ושמעון מאחרי העיר ותלכד את-מצלות הקר ותהרם גם את-
 ה העיר הזאת:
 ז ונגד לנו ממחרת כי מלך נעש יוצא לקראתנו בעם רב:
 ב ואני ודן התחששנו לאמורים ונבא אל-תוד עירם קבעלי ברית:
 ג וברדת הלילה ונבאו אחינו ונקטח להם את-השערים ונשמד אותם
 ואת-כל-אשר להם ונקז את-כל-רכושם ותהרם את-שלש חומותיהם:
 ד - ה ונקרב אל-התמנה מקום שם אצור כל-רכוש המלכים אויבינו: ויהי

הוא. — ואדלג על-החומה. במדר' ויסעו: ועלה לחומה של חצר. —

ס רטן. כן השם במקורות העבריים. במקור היווני Ἀρετάν. —

לזבא. נזכרת בדה"א ד' כ"ב, והיא כזיב שבברא' ל"ח ה'. לזבא היתה לפי
 דה"י נחלת בני שילה בן יהודה. אפשר שהיא עין אל-כזבה של עכשיו. השוה גם מיכה
 א' י"ד: בתי אכזיב לאכזב (ע' Dict. of Bible I, 25; Encycl. Bibl. I, 37). — ארבל. כך
 במקורות העבריים. במקור היווני Ἰωβήλ והוא שבוש. אפשר שהוא המקום שנזכר בקדמ'
 ג י"ב י"ג א', י"ח ב' ב', — מכיר. במדרש ויסעו: שכיר, ביובלי: מחנה שכיר. במלחמ'
 א' ח' א', ב' ח' ט"ז ובכ"מ נזכרת מצודת מכיר, אלא שהיא על גבול איי וערב. —
 ד תמנה. מקי"א ט' ג': תמנתה. עיר בצפונה של יהודה (קדמ' ה' א' כ"ט, י"ד י"א

כְּאֲשֶׁר נִדְמוּנִי וְאֶקְצֶה וְאֶרְוֶן אֲלֵיהֶם אֶל־רֹאשׁ הָהָר וְהִמָּה יְרוּ בִּי
 אֲבָנִים וְחֲצִים: וְלֹא דָן אֲחִי הִנֵּה בְּעֹדֵי כִּי עָמָה יָבִלּוּ לְהַרְגֵנִי:
 וְהִנֵּסְלָם עֲלֵיהֶם בְּקֶצֶף וּנְנוּסוּ כָּלָם וַיָּבֹאוּ בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת אֶל־אָבִי
 וַיִּתְּחַנְּנוּ לִסְגִּיּוֹ תִּבְרַת אַתֶּם בְּרִית שְׁלוֹם: וְלֹא עָשִׂינוּ לָהֶם רָעָה
 וַיִּהְיוּ לָנוּ לְמֶם וְנָשָׁב לָהֶם אֶת־כָּל־שִׁלְלָם: וְאֲבָנָה אֶת־תִּמְנָה וְאָבִי
 בָּנָה אֶת־אֶרְבֶּל: וְאֲנֹכִי בֶן־עֶשְׂרִים שָׁנָה כְּאֲשֶׁר שָׂרָה הַמִּלְחָמָה
 הַזֹּאת: וַיָּגִירוּ הַבְּנֵי עָמָה מִסְּגִיּוֹ וּמִסְּגִי אֲחִי מֵאֵד:
 וּמִקְנֵה רֶב הִנֵּה לִי וְרֹאשׁ הָרוּעִים אֲשֶׁר לִי חִירָם הַעֲדָלְמִי:
 וַיְהִי כְּאֲשֶׁר הִלְכָתִי אֵלָיו וְאָרָא אֶת־בֶּן־שׁוּעַ מִלֶּךְ עֲדָלָם וַיִּדְבֵּר
 עִמָּנוּ וַיַּעַשׂ לָנוּ מִשְׁתָּה וּבְחָמִי וַיִּתֶּן־לִי אֶת־בֶּת־שׁוּעַ בֶּתּוֹ לְאִשָּׁה:
 וַיִּלְכֹּד לִי אֶת־עֵר וְאֶת־אוֹנָן וְאֶת־שִׁלָּה: וַיָּמָת יְיָ שָׁנִים וְשִׁלָּה חֵי
 וְאַתֶּם בָּנָיו:

וּשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיְתָה בְּרִית שְׁלוֹם בֵּין אָבִי וּבֵין עָשׂוֹ
 אֲחִיו וּבֵין בָּנָיו וּבֵינֵינוּ אֲחֵרֵי אֲשֶׁר בָּאֵנוּ מֵאַרְם־נַהֲרַיִם מִעַם־לָבָן:
 וּכְמִלְאֵת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּשָׁנַת הָאֲרָבָעִים לַחַיִּי וַיֵּצֵא עָשׂוֹ אֲחִי
 אָבִי לְקָרְאֵנוּ בָּעָם כְּבֹד וְחֹק: וַיָּךְ יַעֲקֹב בְּקִשְׁתּוֹ אֶת־עָשׂוֹ וְהוּא
 נִחְלָה בְּהָר שְׁעִיר: וַתִּרְחַף אֶת־בָּנֵי עָשׂוֹ וְלָהֶם עֵיר בְּצִיּוֹרָה חֹמֶת

ב', מלחמות א' י"א ב', ובכ"מ. עכשיו כסר תבנה. - במקורות העבריים היתה המלחמה
 על יד געש ולא על יד תמנה. - ונשוב להם. במדרש ויסעו: ושלמו ליעקב את כל
 הצאן ששבו מהם שנים באחד. - ואבנה. כן גם ביובלים שם. במדר' ויסעו: ונטה יעקב
 לתמנה ויהודה לארבל. - בן עשרים. לפי יובל' (כ"ח ט"ו) נולד יהודה בשנת ב'
 אלפים קכ"ט והמלחמה הגדולה היתה (יובל' ל"ד א') בשנת קמ"ח. -

ב-ת-ש-ע. לפי ס' הישר פ' וישב היה שמה עלית. - וקח פ'. כשנתחממתי מן היין
 (כך משער צ'ארלס במקום παρακαλέσας, שהוא לשון תנחומים, ואין לו ענין לכאן). -
 המלחמה בין יעקב ועשו מתוארת בספר היובלים ל"ז-ל"ח. במדרש ויסעו וביחוד
 בספר הישר. שרידים ע"ד המלחמה הזאת נשארו גם במדרשים אחרים (למשל ילקוט
 שמעוני א' קל"ב). - בארבעים שנה. לפי יובל' ל"ז פרצה המלחמה בשנת ב' אלפים
 קס"ב ואז היה יהודה רק בן ל"ג-ל"ד שנה. - ויך יעקב. לפי המסופר כאן וכן גם
 ביובלים הרג יעקב את עשו. לפי המקורות העבריים הרג את עשו חושים בן דן. ע' ת"י
 לברא' ג' י"ב: עשו לא הרשה לקבור את יעקב במערת המכפלה ועל זה הרגו חושים
 בן דן וקברו את שניהם במערת המכפלה. פרקי דר' אליעזר ל"ט: בא עליהם עשו מהר
 שעיר... ואמר שלי היא מערת המכפלה... חושים בן דן... שלף את חרביו והתין את
 ראשו... ואת גויתו שלחו... להר שעיר (כלו) רק ראשו נקבר אצל יצחק אביו). כן גם
 בספר הישר פ' ויחי. והשוה את ספור המעשה סוטה י"ג א'. - נחלה. במקור היווני:
 νεκρός=נבלה. במדר' ויסעו: והכה לעשו... ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו... והלך ומת

בְּרָזַל וְשַׁעֲרֵי נְחֹשֶׁת וְלֹא יִכְלְנוּ לֵבָא בְּתוֹכָהּ וְנָשָׂם עָלֶיהָ מִסְבִּיב
 ה וְנָצַר עָלֶיהָ: וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים יוֹם וְהָמָּה לֹא סָתְחוּ וְהָיָה אֲנֹכִי
 מִבֵּיא לְעֵינֵיהֶם קָלָם וּבִנְשָׂאִי אֶת־מִגְנִי מִמַּעַל לְרֹאשִׁי וְאֶעֱלֶה וְאֶנִּי
 ו תּוֹשֵׁשׁ אֶת־הָאֲבָנִים וְאֶהְרֹג מֵהֶם אֶרְבָּעָה אֲלוֹסִים: וְדָאוּבָן וְגַד הָרְגִי
 ז שָׁשָׂה אֲחֵרִים: וַיִּתְחַנְנוּ אֵלַיִנִי בְּדִבְרֵי שְׁלוֹם וַנִּנְעַץ עִם־אֲבִינִי וְנָשָׂם
 ח אוֹתָם לָמָּס: וַיְהִיו נֹתְנִים לָנוּ חֲשָׁה חֲמֵשׁ מֵאוֹת כּוֹר וְשָׁמֶן חֲמֵשׁ
 מֵאוֹת אִיסָה וַיֵּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת מִדֶּה עַד־הָרָעֵב עַד־אֲשֶׁר יִרְדְּנוּ מִצְרָיִמָּה:
 י אַחֲרֵי הַדִּבְרִים הָאֵלֶּה לָקַח לוֹ עַר בְּנִי אֶת־תִּמְרָם מֵאֶרֶם נְהָרִים
 ב בֶּת־אֲרָם לוֹ לְאִשָּׁה: וַיְהִי עַר רַע וַיִּצָּק לְתִמְרָם כִּי לֹא־הָיְתָה מֵאֲרָץ
 ג כְּנָעַן וַיִּמְיֹתָהּ מִלֵּאךְ וְ בַלְיִלָה הַשְּׁלִישִׁי: וְהוּא לֹא יָדָעָה בְּמִזְמַת
 ד אִמּוֹ כִּי לֹא חָסַף לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בָּנִים: וּבִימֵי הַמִּשְׁתָּה וְאֶתְנַנָּה
 ה-ו לְאוֹנָן לְאִשָּׁה: וְגַם הוּא בִּרְעֻתוֹ לֹא יָדָעָה וַיַּעַשׂ אִתָּהּ שָׁנָה: וַיְהִי
 ז כְּאֲשֶׁר נִרְאִיתִי אוֹתוֹ וַיָּבֵא אֵלָיָה וְשַׁחַת וַרְעוֹ אֶרְבָּעָה בְּמִצְנוֹת אִמּוֹ
 וְיָמָת גַּם־הוּא בִּרְעֻתוֹ: וְאֶבְקֵשׁ לְתַתָּה גַּם לְשָׁלָה וְלֹא תִתְּנֵנִי אִמּוֹ
 כִּי כָעֶשֶׂה עַל־תִּמְרָם אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה מִבְּנוֹת כְּנָעַן כְּמוֹתָּה:
 יא וְגַם־אֲנֹכִי יִרְעָתִי בִּי יָרָעָה מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִים וַעֲצַת נְעוּרִים
 ב נִמְהָרָה עָנָה אֶת־תְּבוּנָתִי: וּבִרְאוּתִי אוֹתָהּ וְהִיא הִשְׁכַּתְנִי וַיֵּן וְאִשָּׁת
 ג וְאֶשְׁחָה בָּלֹא עֲצַת אָבִי: וְהִיא כְּאֲשֶׁר הִלְבֵּתִי וְתַלְךְ וְתַקַּח אִשָּׁה
 ד לְשָׁלָה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: וְכְּאֲשֶׁר נֹדַע לִי אֲשֶׁר עָשָׂתָה וְאֶקְלָלָה בְּמַר
 ה נִפְשִׁי: וְתָמַת גַּם־הִיא בִּרְעֻתָּה יַחַד אֶת־בְּנֵיהָ:
 יב וַיְהִי אַחֲרֵי הַדִּבְרִים הָאֵלֶּה וְתִמְרָם בְּאַלְמִנוּתָהּ וּבְשִׁמְעָהּ מִקֵּץ
 שָׁנָתִים כִּי הוֹלֵךְ אֲנֹכִי לָגֹז אֶת־צֹאנִי וְתַעֲדַר בְּגָדִי בְּלוּלוֹתֶיהָ וְתַשֵּׁב
 ב בַּעֲוִיר עֵינַיִם לִפְנֵי הַשָּׁעַר: כִּי כֵן חָק לְאֲמֹרִים אֲשֶׁר יוֹשִׁיבוּ אֶת־
 ג הַמֵּאֲרָסָה שִׁבְעָה יָמִים לִפְנֵי הַשָּׁעַר לְהִנָּחֹתָהּ: וְאֲנֹכִי בִשְׁתוּתִי וַיֵּן

שם. ובס' היובלים הרג יעקב את עשו. — בהר ש עיר. נ"א מוסיף: וילך וימת
 באנונירם. בספר היובלים ל"ח ט': אדורם. קדמ' י"ג ט' א': אדורה. והיא העיר שלכדה
 יוחנן הורקנוס והכריח את יושביה למול. —

י בת ארם. מסעים הכותב שתמר, בנגוד לאשת יהודה, ארמית היתה ולא כנענית.
 ו נכריה (השוה יובל' מ"א א': מבנות ארם). — ולא נתנתני אמו. משנאתה לבנות־ארם
 (כן גם ביובלים מ"א ז'). —

יא ותמת גם היא. ע' ב"ר מ"ד: וירד יהודה—ירידה היא לו שנשא נכרית, ירידה
 היא לו שקבר את אשתו ובניו. —

יב לה זנותה. השוה החק של ius primae noctis, וע' כתובות ג' ב': בתולה הנשאת... תבעל

ד לשקרה לא הכרתיה ויסתני נסיה ומראה ופי עדיה: ואט אליה
ה ואמר אבא-נא אליך ותאמר מה-יתמן לי ואמן-לה את-משי ואת-
ה שתי לי ואת-נגור מלכותי לערבון וכאשר באתי אליה ותהר: ובהנדעי
את-אשר עשיתי ואבקש להרנה והיא שלחה אלי חרש את-
ו הערבונות ותכלימני: ובקראי לה ואשמע גם-את-דברי הסוד אשר
ז דברתי בשקבי עמה בשכרוני: ולא זבלתי להמיתה כי מאת ו
ח היתה זאת: ואני אמרתי אולי בעצת ערמה עשתה בקהתה את-
ט הערבון [מואשה] אחרת: ואנכי לא קרבתי אליה כל-ימי חיי כי
י עשיתי את-התועבה הזאת בוישראל: וגם-אנשי העיר אמרו לא
היתה בשער קדשה כי מארץ אחרת באה ותשב בשער לזמן
יא מצער: ואחשב כי לא-ידע איש כי באתי אליה: ואמר-יכן באנו
יב מצרומה אל-יוסף משני הרעב: ואנכי אז בן-שש וארבעים שנה
ושלש ושבעים שנה גרתי במצרים:
יג ועתה בני הנני מצוה אתכם שמעו אל-יהודה אביכם ושמרו
ב את-דברי לעשות בקל-חקות ו: ולשמע אל-מצות אלהים: ולא
תלכו אחרי תאוותיכם בשרירות לב ואל-תתנאו במעשיכם וכלת
ג געוריתם כי כל-אלה רע בעיני ו: כי גם-אנכי התפארתי אשר
במלקמות לא בתני מראה אשה וסת-תאר ואחרך את-דראבן אחי
על-דבר בללה אשת אבי ורוי-הקנאה והננות ערכו לנגדי [מלקמה]
ד עד-אשר שכבתי עם-בת-שוע הקנענית ועם-תמר בלתי: כי אמרתי
ה אל-חותני אנעץ באבי וכן אקח את-בתה [קאשה] והוא לא חסע
ו ונראני בדבר בתו המון וזהב לבלי-חלך כי מלך הנה: וקאר אותה
ז בזהב ובפנינים ויצוה להשקותנו וזין בחדר הנשים והיא נסה מאד:
ז-ו וזין הנסה את-עיני ובהשק החשיך את-נפשי: ואנכי חשקתי בה

לטפסר תחלה. חק זה רוח היה אצל העמים הקדמונים. ביחוד על יד בתי-המקדש באסיה
הקטנה ובסוריה. - נזר מלכותו. מקביל אל חותם שבספור התורה. השוה גם ביר פיה:
ח חותמך זו מלכות. המדיא שימני כחותם על לבך (שה"ש ח' ו'). כי אסיה היה כניהו בן
י יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני (ירמ' כ"ב כ"ד). - חרש. השוה בבא מציעא ג"ט
א: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנא לן.
יב מתמר... - ארבעים ושש. לפי יובלים מ"ה א' היה רק בן מ"ג. -
יג-ה ואחרך. השוה סוטה ז' ב' ועוד: מי גרם [לראובן] שיודה. יהודה. - בחדר
הנשים. במקור היווני: ἐν κάλλει γυναικῶν. לפי צ'ארלס קרא היווני במקור העברי
בהדר (בה"א) במקום בחדר. -

- ח ואשכב עמה ואעבר מצות יי ומצות אבי ואקחה לאשה : ויי
שלם-לי בעצת נפשי הרעה כי לא נחת הנה לי בברניה :
- יד ועתה בני אל-תשתו יין לשכרה כי הוא יסיר את-הלב
מאחרי האמת ויעורר קנאה ומאנה ויטה את-העינים לזמזשין
מעתועים : כי היין במשרת לרוח האנות למלא תאות-נקש כי גם-
ג שניהם יעקשו את-תבונת האדם : כי אם-תשתה יין לשכרה הוא
ג ירניז את-דיוחך במחשבות נתעבות אשר תתענה לנות ויחמם
ד את-גוף למאנה ואתה תעשה את-מעשה החסא ולא תבוש : כן
ה דרך השכור בני כי אשר ישתה לשכרה לא יבוש מאיש : והנה
גם-אנכי נתעיתי לבלתי הכלם מסני המון העיר כי לעיר-כל
נשיתי אל-תמר ואחסא חסא גדול ואגל את-מקסה ערות בני :
ו כאשר שתיתי יין לא הודתי את-מצות אלהים ואקח אשה
ז בנענית : ועל-כן תבונה רבה דרושה לאיש השותה יין ונה יהיה
ח שקל-שתנת היין אשר ישתה איש כל-עוד יבוש : והנה כי יעבר
את-הגבול הזה ורוח-תעתועים תתקף את-נקשו ותשים דברי נדלה
בסיו והוא יקשע ולא יבוש ויחשב כי טוב הוא :
- טו ונאף כי יענש לא יחוש וכי יהיה לבו לא יכלם : כי אם-
ב יהיה איש מלך וינאף תסור ממנו מלכותו כי עבד לגנות יהיה
ג כאשר עניתי גם-אני : כי נתתי את-מטי הוא עו שקטי ואת-אזורי
ד הוא גבורתי ואת-נורי אשר הוא תפארת מלכותי : ובהנחמי על-
אלי לא אכלתי בשר ויין עד-עת וקנתי וכל שמחה לא ראיתי :
ח ומלאך אלהים הראני כי אם-מלך ואם-דל תמשלנה בו הנשים :
ו והן תקחנה מאת המלך את-תפארתו מאת הגבור את-גבורתו ומאת
הדל גם את-משען דלותו האחרון :
- טז ועל-כן שמרו בני את-גבול היין כי אך-פע רוחות רעות בו
ב רוח התמדה רוח חשק-בשרים רוח הזללות רוח הפצע : אם-
ג תשתו יין בשמחה היו שגויים ביראת יי כי אם-בשמתכם תסור
ד יראת יי ישאר השקרן ואתו תבא פריצות : ואם-תבקשו לחיות
בענה אל-תגעו כליל ביין למען לא תחטאו בדברי שחץ ומריבות
ו ובשלילות-שוא ולא תעברו מצות יי ותמותו לא בעתכם : כי היין
יגלה גם-סודות אלהים ואנשים כאשר גליתי גם-אנכי את-מצות
אלהים וסודות יעלב אבי לבנענית אשר אמר לי אלהים לא תגלה :

ועתה אצוכם בני אלהי אהבו בקר ואלהי אהבו אל-ימי הנשים
 כי גם-אנכי על-ידי הזהב וימי המראה נתעיתי אחר בתי-שוע הנענית:
 ב-ג כי ידעתי בעקב שני אלה ואל ורעכם בגנות: כי גם-אנשים נבונים
 מבני יעבירו על-דעתם ונמעימו את-מלכות יהודה אשר נתן לי יי
 עקב אשר שמעתי בקול אבי: כי אנכי לא-העצבתי את-אבי מימי כי
 ה-אם-כל-אשר אמר אלי עשיתי: ויברכני יצחק אבי-אבי למלך על-
 ו-ישךאל וגם-יעקב בברכני בן: וגם-אנכי ידעתי כי ממני תקום המלוכה:
 יח-ב ואנכי ידעתי כי תעשו רעה באחרית הימים: ועל-כן השמר
 ג בני מן-הגנות ומאהבת-בקר ושמעו אל-יהודה אביכם: כי אלה
 יסירו מאחרי תורת אלהים ויעורו עצת הנפש וילמדו גאונה ולא
 ד יתנו לאיש לרחם על-קרובו: והם מנששו כל-חנינה יגלו ויציקו
 ה להם בעני ועמל ונידו ממנו שנה ויאכלו את-בשרו: והוא את-
 ו קרבת אלהים יסר וברכת אלהים לא יזכר נביא כי-ידבר אלו
 לא ישמע ודברי תמימים ותעב: כי הוא לשני יצרים יעבד ולא
 יוכל לשמע בקול אלהים כי תחשיכו את-נפשו וכיום ככל-זה והלך:
 יט בני אהבת בקר תוביל לעבודת אלילים כי בתעוטי בקר
 יקראו לאלילים אלים והוא יסעל אשר מי שיש-לו וקרחו בשנעון
 ב ינהג: בעקב בקר מתו לי בני ולולא שבת נקנעתי ולולא תפלות
 ג יעקב אבי כי אז עירי הלקתי למוות: ואלהי אבותי חמל עלי
 ד כי עשיתי את-אלה ולא ידעתי: כי שר החמא עורני ואפשע באדם
 ה וקבש אשר בחמאים נשחת: ואנכי הפרתי את-רסיוני בקשבי כי
 לא נצחתי איש:
 ב ואתם דעו לכם בני כי שתי רוחות תשמרנה על-האדם רוח
 ב האמת ורוח הקנב: והרוח התיכונה היא רוח תבונה השכל אשר
 ג תט לכל אשר תחפץ: ומסעלי שתיקן האמת והקנב מקוקים בלב
 ד האדם ויידע כל-אחד מהם: ואין זמן אשר בו יוכלו להסתר
 ה מעשי בני-איש כי בלבם מקוקים הם לפני יי: ורוח האמת תעיד
 בכל ותאשים את-כל והיתה באש שגורה בלב החוטא ולא יוכל
 לשאת סגיו אל-שופטו:

יט ד ואם ש.ע. לתשובתו של יהודה השות יובלים מ"א כ"ה: ויכופר לו. כי שב
 מעונו... כי חסא מאד לאלהינו. —

- כא ועתה בני הנני מצוה אתכם אהבו את-לוי למען תשארו ואל-
 ב תתנשאו עליו למען אשר לא-תשמדו: כי לי נתן אלהים את-
 ג המלוכה ולו את-הכהנה וישם את-המלוכה תחת הכהנה: לי נתן
 ד את-אשר על-הארץ ולו את-אשר בשמים: כי כאשר נבדו
 השמים מעל-הארץ כן נבדה קהנת אלהים ממלכות הארץ אם-
 ה לא תסור בהטאה מאחרי יי ומלכות הארץ תמשל-בה: כי
 מלאך יי אומר אלי בו בחר יי על-שניו לקרבו אלי ולאכל
 משלחני ולהקריב לפניו בבורים ממשעמי בני ישראל ואמה תהיה
 ו מלך בנעקב: ותהיה ביניהם פנים כי כאשר בו יתרוצצו צדיק
 ורשע אלה אסירים ואלה עשירים בבה יהנה גם-בה כל-מין האדם
 אלה מסבנים יהיו ובשבי נלכדו ואלה עשירים חומסי הון-דרים:
 ז כי המלכים פתנינים יהיו ויבלעו בני-איש פדגים וקנים וקנות
 ח יקחו לעבדים וקתים ושרות ומקנה ורכוש יגלו: ובבשר רבים
 ישביעו עורבים ועגורים והמה יפלו בךעה ויתנאו בתאות-בצע:
 ט ונביאי השקר בסופות יהיו וינרדפו כל-אנשי צדק:
 כב וזו גביא עליהם ריבות איש באחיו ומלחמות תמיד תהינה
 ג בישראל: ובגרים יבא הקץ למלכותי עד-אשר תבוא תשועת
 ישראל עד-יוסיע אלהי הצדק להשקיט בשלום יעקב וכל-הגוים
 ד והוא ישמר כח-מלכותי עד-עולם: כי שבועה נשבע יי לבקלתי
 השמיד את-המלוכה מזרעי עד-עולם:
 כג ועתה בני נעצבתי מאד על-הפשעים ועל-הבשפים אשר
 תעשו נגד המלוכה כי תלכו אחרי המעוננים הידעונים ורוחות
 ד התהו: את-בנותיכם תעשו למחוללות ולקדשות ותתקרכו בקל-

כא-כג הפרקים כ"א-כ"ג מכוונים למריבות שהיו בין החשמונאים ובין מתנגדיהם. הסופר מהלל את בני לוי הכהנים, אבל מגנה באופן חריף את תאות הבצע ומריבותיהם התמידיות של בני לוי (החשמונאים). אפשר שהכוונה למריבות שבין הורקנוס ואריסטבולוס (מריבות איש באחיו ומלחמות תמיד כ"ב א'-ב') ששררו בשנות 40-70 לפני סה"נ. אם כך-הרי יש לקבוע את זמנו של הקטע הזה למאה הראשונה לפני סה"נ. -

כא ז ובנים ובנות. הוה שיא ח' י"א-י"ז. -

כב ג ריבות. ע' הקדמה לפרק זה. - לבלתי השמיד. הוה לא יסור שבט מיהודה (ברא' מט י'). -

כג ב למחוללות. הוה מזמורי שלמה ב' י"ג: וישימו את בני ירושלים לקלס.

ג. תושבות הגוים: ועל-הדקרים האלה יביא יי עליכם רעב ודבר
 מות וחרב רודפת מצור-אויבים וחרפת-אויבים עולליכם ומותו
 את-נשיכם יגזלו את-רכושכם יבזו מקדש יי ויהנה לשרפת אש
 ד. ארצכם שממה ואתם ותהיו בשבי בין הגוים: ומבניכם יעשו
 ה. סריסים לגשיהם: עד-אשר תשובו אל-יי בלבב שלם ותשובו
 ותלכו בקל-מזותיו ויי יפקיף עליכם ברחמים ויוציא אתכם
 משבי הגוים:

כד. ואחרי כל-אלה יקום לכם בוקב מנעקב בשלום וקם איש
 מנצחו בשמש צדקה ויתהלך עם-בני אדם בתם ובצדק וכל-עולה
 ב. לא תמצא בו: והשמים ישתחוו-לו לשפד עליו רוח ברקה והוא
 ג. ישפד רוח חן עליכם: ואתם תהיו לו בנים באמת ותלכו בקקותיו:
 ד-ה. ואז ינהיר שבט מלכותי ומגושכם יצא חסר: וממנו יצמח שבט
 מישור לגוים לשפט ולהושיע את-כל-אשר יקרא אל-אלהים:
 כה. ואז יקומו אברהם יצחק ויעקב לסיים ואנכי ואחי ראשי
 שבטי ישראל ינהיגו הראשון לוי השני אנכי השלישי יוסף
 הרביעי בנמין החמישי שמעון הששי יששכר וקצה קלם על-
 ב. סדרם: ויברך יי את-לוי ומלאך הקנים [ברוך] אותי פחות בקבוד
 את-שמעון השמים את-ראובן הארץ את-יששכר הים את-יבולון

ז. וזונות בתוכה... ותטמאנה בנות ירושלים... כי טמאו את עצמן. - לשרפת אש. אפשר
 שנבואה זו מכוונת לשרפת ביהמ"ק בימי הסורים. ע' מק"א ד' ל"ח: ויראו את מקדשנו
 שומם והמזבח מחלל והשערים שרופים באש. - בשבי. ג"כ מכוון לגלות הסורים (או
 הרומאים בימי פומפיוס וקסיוס). ע' שם א' א' כ"ט-מ'. וכן מזמורי שלמה ב' ו'.
 ד. קדמי יד יא ב'. - סריסים. השוה מל"ב כ' י"ח: ומבניך... והיו סריסים בהיכל מלך
 בבל. לא ידוע אם למלכי בית-סיליקוס היו סריסים. -

כד. פרק כ"ד הוא שיר תהלה על המשיח שעתיד לקום לישראל. השוה את השיר
 שבסוף צוואת לוי. המלים קם איש מזרעו הם לפי דעת רוב החוקרים (צ'ארלס בהוצאתו)
 אינטרפולציה הואיל ולפי הרעיון העיקרי של הספר עתיד המשיח להיות מזרע
 לוי. אם נקיים ששיר תהלה מכוון ליוחנן הורקנוס אז עלינו לקיים שהפסוקים ד'-ה'
 נשתרבו לכאן ממקום אחר. או שהם תוספת מאוחרת. כל הפרק הזה וגם פרק המשיח
 בצוואת לוי מושפעים בכלל משיר תהלה לישראל שבבמדבר כ"ה. - ויתהלך עם
 בני אדם. לשון זה חשוד בעיני מאד כאינטרפולציה נוצרית. - רוח ברכה. כאן יש
 תוספת נוצרית: מאד קדוש. - ותלכו בחקותיו. גם כאן יש תוספת נוצרית: הראשונות
 והאחרונות הוא חסר אל עליון והוא המעין הנותן חיים לכל בשר. ובמלים הראשונות
 והאחרונות נתכוון ודאי לאיבנגיליון. - שבט מישור. השוה תהלי מ"ה ז': שבט
 מישור שבט מלכותך. -

הַהָרִים אֶת־יוֹסֵף הָאֵהָל אֶת־בְּנֵי־מִן הַמֵּאֲרוֹת אֶת־דָּן עַד־אֶת־
נַפְתָּלִי הַשָּׁמֶשׁ אֶת־נֹד וְהַגֵּרֶם אֶת־אֶשֶׁר׃ וְאַתֶּם תִּהְיוּ עִם לֹו וְשָׁשָׁה
אֶחָת וְלֹא יִהְיֶה שָׁם רוּחַ־תַּעֲוִיטִים מִבְּלִיָּעַל כִּי הוּא לֹאֵשׁ וְיוֹסֵל
עַד־עוֹלָם׃ וְכָל אֲשֶׁר בְּגִזּוֹן מִתּוֹ בְּשִׁמְחָה יָקוּמוּ׃ וְהַמֵּתִים לִמְעַן וְ
לְחַיִּים יָקִיצוּ׃ וְצִדְאִי יַעֲקֹב בְּשִׁמְחָה יָרוּצוּ וְנִשְׂרִי יִשְׂרָאֵל יַעֲסוּ
בְּגִילָה וּבְלִי־הַעֲמִים יִכְבְּדוּ אֶת־וְ לַעֲוֹלָמִים׃

וְעַל־כֵּן בְּנֵי שִׁמְרוּ כְלִיתֹורֶת וְ כִי הִיא תִקְנֶה לְכָל אֲשֶׁר
יִחְזִיקוּ בְּדִרְכָּיו׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם [וַיהוָה] הִנֵּה אֲנִכִּי מֵת הַיּוֹם בְּךָ
מֵאָה וְעֶשְׂרִי וְשִׁמּוֹנֶה שָׁנִים׃ וְאַל־תִּקְבְּרוּנִי בְּבִגְדֵי־יָקָר וְאַל־תִּקְרְעוּ
אֶת־בְּשִׁמִּי כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַמִּלְכִּים וְהַעֲלוּנִי חֲבֵרוֹנָה אִתְּכֶם׃ וַיִּשְׁכַּב
וַיהוָה עִם־אֲבוֹתָיו אַחֲרֵי דְבָרוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי כָל
אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ עִם־אֲבוֹתָיו בְּחִבְרוֹן׃

צוֹאת יִשְׁשַׁכָּר הַבֵּן הַסְּמִיּוֹשִׁי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

הַעֲתַקְתָּ דְבָרִי יִשְׁשַׁכָּר׃ וַיִּקְרָא אֶל־בְּנָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַעוּ בְנֵי
אֶל־יִשְׁשַׁכָּר אֲבִיכֶם וְהַאֲזִינוּ לְדְבָרִי אֲהוֹב וְ׃ אֲנִכִּי נוֹלַדְתִּי בֶן סְמִיּוֹשִׁי
לְיַעֲקֹב בְּשִׁכְרֵי הַדּוֹדָאִים׃ כִּי רָאוּבֵן אָחִי הֵבִיא דוֹדָאִים מִן־הַשָּׂדֶה
ד־הַ וַתִּסְמָשְׁהוּ רַחֵל וַתִּקְחֶם׃ וַיִּבֶךְ רָאוּבֵן וַיִּמָּצָא לָאָה אִמּוֹ לְקוֹלוֹ׃ וְאַלֶּה
הָיוּ תַפְסוּחִים אֲשֶׁר רִיחָם מִתּוֹךְ הַצּוֹמְחִים מִמַּעַל לְאַפִּיקֵי הַמַּיִם בְּאֶרֶץ
אֲרָם׃ וַתֹּאמֶר רַחֵל לֹא אֶתֶּן־לָךְ אֶת־אֵלֶּה וְהָיוּ לִי תַחַת בָּנִים כִּי

כֹּה ג' שֶׁבִטִּי. במקור ἀσπύτων. — שֶׁפֶה אֶחָת. לשון הקדש. על ערכה של לשון
הקדש ע' בִּיר י"ח׃ כֶּשֶׁם שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה בְּלִהִיק. כִּךְ נִבְרָא הָעוֹלָם בְּלִהִיק. וְהַשּׁוּה יוֹבֵלִים
ג' כִּי־מ׃ כָּל הַבְּהֵמוֹת הַחַיּוֹת וְהַעוֹפּוֹת דִּבְרוּ שֶׁפֶה אֶחָת. וְכֵן תִּי לְבִרָא יִיא א'׃ בְּלִישׁוֹן
קוֹדֶשׁא הוּוּ מִמְּלִין דִּאֲתַבְרִי בִיהַ עֵלְמָא. ע' שֶׁבֶת יִיב ב' עַל מִלְאכֵי הַשֶּׁרֶת שֶׁאִינֵן
מִכִּירִין בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי. לַעֲוֹמֶת זֶה מוֹצֵאִים אֲנוּ דְעָה שֶׁאֲדָם הָרֵאשׁוֹן בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי סִיפֵר
ד' (סִנְהֵד לִיח ב'). — בְּסוֹף פֶּסוּק ד' יֵשׁ תּוֹסֶפֶת נּוֹצְרִית׃ וְאַבִּיוֹנִים לִמְעַן ה' יַעֲשֶׂהוּ (הַשּׁוּה
מִתַּאי ה' ו'). —

מֵאָה וְעֶשְׂרִי וְשִׁמּוֹנֶה. לְפִי ס' הַיִּשָּׁר קִכִּיט שֶׁנָּה. לְפִי תִדְשָׁא קִיט. —

א יִשְׁשַׁכָּר מִתּוֹאֵר בְּצוֹאוֹת הַשְּׁבִטִים כֹּאִישׁ תָּם עוֹבֵד אֲדָמָה. כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבִרְכַּת
יַעֲקֹב בְּרָא מִיט יִיד׃ יִשְׁשַׁכָּר חֲמוֹר גֵּרֶם רּוֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפָּחִים... וַיֵּשׁ שְׁכֵמוֹ לְסָבּוֹל וַיְהִי
לְמַס עוֹבֵד. וְע' תִּרְגוּם הַע' αὐτὸς ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός. לְפִי הַמְּסוֹרָה הַמֵּאוּחֶרֶת בְּנֵי
יִשְׁשַׁכָּר הֵם לּוֹמְדֵי תוֹרָה. עִיפִּי דֵהִיא יִיב לִיב׃ וּמִבְּנֵי יִשְׁשַׁכָּר יוֹדְעֵי בִּינָה לַעֲתִים...
ב (וְע' בִּיר עִיב). — דּוֹדָאִים. ע' בִּיר עִיב עַל מַחְלֻקַּת חֲכָמִים בַּמְּהוּת הַדּוֹדָאִים. —

ז שגאני יי ולא ולדתי בנים לעקב: ושנים היו הספוחים ותאמר
 ללוא אל-רחל יהי-לך אשר לקחת את-בעלי ולקחת גם-את-אלה
 ח ממני: ותאמר לה רחל יהי לך יעקב הלילה הזה תחת דודאי
 ט בנך: ותאמר לה ללוא לי הוא יעקב כי אנכי אשת נעוריו:
 י ותאמר רחל אל-תתנאי ואל-תתפארי כי אותי ארש לו בראשונה
 יא ולמעי עבד את-אבינו ארבע עשרה שנה: ואנכי מה-אעשה-לך
 כי רבה הערמה ומזמת בני-איש וערמה תהלך עלי-אדמות כי
 יב לולא זאת לא ראית את-פני יעקב: כי לא אשתו את ובערמה
 יג הקאת לו: ואותי רבה אבי ונגרשני בלילה ההוא ולא נתן את-
 יד יעקב לראותני כי לו הייתי שם לא קרהו בזאת: ואולם בדודאים
 טו האלה אשפיר לך ללילה אחר את-יעקב: ונדע יעקב את-ללוא
 ומהר וסלד אותי ועל-השקר הזה נקרא שמי יששכר:
 ב ויגא אז מלואך יי אל-יעקב ויאמר שני בנים תלד רחל כי
 ב בלילה במשכב בעלה ותבחר הנזר: ולולא ללוא אמי מקרה במשכבו
 את-שני הספוחים כי עתה שמונה ילדה ועליכן ילדה היא ששה
 ג ורחל ילדה את-השנים כי למען הדודאים השקוף עליה יי: כי
 דע אשר למען ולדת בנים בקשה להיות עס-יעקב ולא למען
 ד-ה (מלא) תאנחה: וממחרת היום נתנה שנית את-יעקב: ובגלל הדודאים
 ו הנהם שמע יי את-רחל: כי גם-כאשר קבלתם לא אכלה אותם
 ומהרב אותם בבית יי ותביאם אל-הכנה אשר הנה בנים הנהם:
 ג ויהי כאשר הייתי לאיש ואתהלך בישך ללבי ואהי עיבד
 אדמת אבי ונאדמת אחי ואאסוף את-תבואות אדמתם בעמון:
 ג-ג ויגרבני אבי בראותו כי בתם-ללבי אתהלך לשני: ואנכי לא-
 ד הייתי נמקד במעשי ולא קנאתי ולא רעה עיני בקרובי: לא הלכתי
 ה רכיל באיש ולא הרשעתי חני אדם כי בתמת עיני הלכתי: כך
 שלשים וחמש הייתי כאשר לקחתי אשה כי עמלי אכל את-פחי
 ולא חשבתי על-חשק נשים כי ענה ונגע הייתי ותפל עלי תרדמה:
 ו וישמח אבי תמיד על-תם-ללבי כי כל-בכור הקרבתי בגד-הכנה

יג

ב

ג

ר מה. השוה ספור המעשה בביר ע', ודומה לו בס' הישר פ' ויצא. —
 כי בח לה. בביר ע"ב דורשים את מעשה רחל לגנאי: לפי שזוללה בצדיק אינה
 נכנסת עמו לקבורה. — למ ען לדת. ע' ביר ע"ב בנוגע ללוא. שלא היתה כוונתה
 אלא לשם שמים. להעמיד שבטים. —

ז לוי וכן גם-לְאָבִי: וַיָּרֶב יי אֶת-טוֹבוֹ בְּיָדֵי עֲשֶׂרֶת אֲלָפֵי מוֹנִים וַיֵּרֶע
ח גַּם-יִשְׁעֻקֵּב אָבִי כִי יי עָנִנִי בְּתַמִּי: כִּי לְדָלִים וּלְאֲשֶׁר בַּצָּרָה נָתַתִּי
מִטוֹב הָאֲדָמָה בְּתַם-לְאָבִי:

ד וַעֲתָה בְּנֵי שְׁמֵעוֹ אֵלַי וְהִתְהַלְכוּ בְּתַם-לְבָבָם כִּי בּוֹ רָאִיתִי
ב אֶת-קְלָרְצוֹן יי: אִישׁ תָּם לֹא-יִשְׁאַף הוּן מֵאֲבִלִי-תֵאֵנָה שׁוֹנִים לֹא
ג נִחְמָד בְּגֵד מִסְלָצוֹת לֹא יִרְצֶה: יָמִים רַבִּים לֹא-יִקְנֶה לַחַיּוֹת וְהוּא
ד רַק לְרִצּוֹן יי יִסְכֶּה: וְעַל-בֶּן כְּלִירוֹחוֹת תַּעֲתוּעִים לֹא יִמְשָׁלוּ-בּוֹ
כִּי לֹא-יוֹאִיל הַבַּט אֶל-יָסִי הַנָּשִׁים לִמְעַן אֲשֶׁר לֹא-יִחַלֵּל נִפְשׁוֹ
ה בְּמַהֲפֹכוֹת [רַע]: אִין קִנְיָה בַּעֲצוֹתָיו וְהַכְעֵשׁ לֹא יַעֲצִיב אֶת-נִפְשׁוֹ
ו לֹא יַעֲנֶה אֶת-רִיחוֹ בְּתֵאֵנָה נִקְנָה: וְהוּא בְּתַמַּת-נִפְשׁוֹ יִתְהַלֵּךְ וְכָל-
דְּבַר בִּישָׁר לְבָבוֹ יִרְאֶה וַיַּעֲצֵם עֵינָיו מִרְאוֹת רַע בְּחֻסָּאֵי הָעוֹלָם
לְכָל-יִרְאֶה בְּהֶסֶר אִישׁ אֶת-מִצּוֹת יי:

ה וְעַל-בֶּן שְׁמָרוֹ בְּנִים אֶת-תּוֹרַת אֱלֹהִים וְקִנּוּ תָם וּבִישָׁר
ב תִּתְהַלְכוּ וְאֶל-תִּהְיוּ קְלִי-דַעַת בְּמִצּוֹת יי וּבְמַעֲשֵׂי קְרוֹבִיכֶם: וְאֶהְיֶה
ג אִתְּ-יי וְאִישׁ אֶת-קְרוֹבוֹ וְעַל-דָּל וְעַל-חוֹלָה תִּחַמְלוּ: שִׁימוּ מַעֲנִיכֶם
לְעֹבֵד אֶת-הָאֲדָמָה וְעַמְלוֹ בְּמַסְעֵלִיכֶם בְּכָל-עֲבֹדַת הַשָּׂדֶה וְהִבְיֵאוּ
ד מִנְחָה בַּתּוֹרָה לִי: כִּי בְּרֹאשִׁית בְּבוּרֵי סְרִי הָאֲדָמָה יִבְרַךְ אֶתְכֶם
ה יי בְּאֲשֶׁר בִּרְךְ אֶת-כָּל-הַקְּרוֹשִׁים לְמִן-הַבֵּל וְעַד-עֲתָה: כִּי לֹא-יִנָּתֵן
לָכֶם סֵלֶק אַחֵר מִלְּבַד מִשְׁמֵנִי הָאָרֶץ אֲשֶׁר סָרְיָה בְּעַמְל תּוֹצִיאוּ:
ו כִּי גַם-יִשְׁעֻקֵּב אָבִי בְּרַכְנִי בְּבִרְכּוֹת הָאֲדָמָה וּבְרֹאשִׁית תְּבוּאוֹתֶיהָ:
ז-ה וַיִּכְבֵּד יי אֶת-לְוִי וְאֶת-יְהוּדָה גַּם-בַּתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּתֵּן יי לָהֶם
ט מוֹרֶשֶׁת נִחְלָה וַיִּתֵּן לְלֵוִי אֶת-הַבְּרִיָּה וְלַיהוּדָה אֶת-הַמְּלוֹכָה: וְעַל-
כֵּן שְׁמֵעוֹ אֱלֹהִים וְהִתְהַלְכוּ בְּתַמַּת אֲבִיכֶם:

ו וְדַעוּ לָכֶם בְּנֵי כִי בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יַעֲזוּבוּ בְּנִיכֶם אֶת-תַּתְּמָתָם
וַיִּדְבְּקוּ בְּאַחֲבַת-בָּצַע לֹא-תִמְדַּע שְׂבָעָה וַיַּעֲזוּבוּ צָדֵק וַיִּקְרְבוּ לְמִזְמָה
ב וַיִּנְיָחוּ אֶת-מִצּוֹת יי וַיִּדְבְּקוּ בְּכָל-עֵל: וְהָמָּה יַעֲזוּבוּ אֶת-עֲבֹדַת
הָאֲדָמָה וַיִּתְּרוּ אַחֲרֵי עֲצוֹמֵיכֶם הַרְעוֹת וַיַּפּוּצוּ בֵּין הַגּוֹיִם וְהָיוּ עֹבְדִים
ג לְאוֹיְבֵיהֶם: וְאַתֶּם הַגִּידוּ כֹזָאת לְבְּנִיכֶם לִמְעַן אֲשֶׁר אִם-יִחַסְּמוּ וַיָּשׁוּבוּ
ד מִהֲרָה אֶל-יי: כִּי הוּא רַחוּם וַיִּנְאָלֶם לְהַשְׁבִּיבָם אֶל-אֲדָמָתָם:

- ז בן-שנים ועשרים ומאה שנה אלכי היום ולא ידעתי כי כל-
 חטא: ומלבד אשתי לא ידעתי אחרת ולא ידעתי בנשאי את-עני:
 ג-ד וכן לא ידעתי ואמע וכל-חמור אשר לרעי לא חמדתי: ערמה לא
 ה שקנה בלכבי וקזב לא עבר על-דל-שפתי: איש כי הנה בצרה
 ואאנח אתו ולדל פרסתי מלחמי חסד עשיתי כל-ימי אמת שמרתי:
 ו-ז את-י: אהבתי בכל-בחי וכן אהבתי כל-איש יותר מקני: וקבה עשו
 גם-אתם בני וכל-רוח בליעל ינום מקם וכל-מעשה אנשים רעים
 לא ימשל בקם ותחדו בקל-חית השדה כי אתכם יהי אלחי השמים
 ח והארץ כי תתהלכו עם-בני-איש בתם-לכב: ויצו את-בניו אחרי
 אשר דבר להם העלויי חבדונה ושמה תקברוני במערה עם-אבותי:
 ט ויששם את-רגליו וימת בשובה מוכה בריא בכל-אבריו ולא גם
 פחו וישן שנת-עולמים:

צוואת זבולון הבן הששי ליצקב וללאה

- א העתקת דברי זבולון אשר צוה את-בניו לפני מותו בשנת
 ב מאה וארבע-עשרה לחייו שנתים אחרי מות יוסף: ויאמר אליהם
 ג שמעו אלי בני זבולון והקשיבו לאמרי אביכם: אני זבולון וקד טוב
 וקרני ואלהים לאבותי כי בעת הולדי ונעצם אבי מאד בצאן
 ד ובבקר בעת הנה חלקו במקלות הפצלות: לא ידעתי כראש
 ה מקמי מלבד במחשבותי: ולא אומר אשר אפשע מלבד הפשע
 אשר מעלתי ביוסף כי נדברתי עם-אחי לבלתי הגיד לאבי את
 ו אשר נעשה: ואברה במסתרים ימים רבים על-יוסף כי יראתי מקני

בן-שנים ועשרים ומאה. המספר מתאים למה שנמסר במדרש תדשא ובס'
 הישר. - כל חטא. בנ"א תוספת: עד יום מותי (השנה יובל) כיא כיב: ולחטא חטא עד
 ב-ה מות לפני אל עליון). - בנשאי. μετεωρισμῶ οφθαλμῶν=בנשיאת עין. - כי היה.
 השנה בן סירא ז' ליד: אל תמנע עצמך מאיש בוכה ועם האבלים התאבל (ושם כיב י"א). -

א מאה וארבע עשרה. נ"א וחמשים, עשרים וארבע. - במדרש תדשא חסר זבולון.
 ונמצא ברבינו בחיי לפי שמות: זבולון נולד ז' בתשרי ומת בן קייד. לפי סדר עולם
 בן קייד (ועי' ילינק לס' תדשא ח' 2). - שנתים. לפי יובל, נולדו זבולון ויוסף
 בשנה אחת: ב' אלפים קליד. יוסף מת בן קיי בשנת רמ"ד. אם זבולון מת שנתים אחרי
 ב-ה יוסף היה אז רק בן קייב ולא קייד. - מקלות הפצלות. עי' ברא' ל' ל"ז. - נדברתי.
 במקור: ἐβεβαίωσα=החזקתי=קיימתי (את דברי). -

- אחי כי נקברו קלם להרג את אשר יגלה הסוד: וכאשר בקשו
להמיתו ואבדו ואצעק אליהם לבל-יפשו את-הפשע הזה:
- ב כי הלוד הקבו שמעון דן וגד לקראת יוסף להמיתו והוא
דבה ויאמר אליהם חוסו עלי אחי ורחמו על-לב יעקב אבינו:
ג-ב אל-תשאנו את-ידיכם עלי לשפך דם נקי כי לא הטאתי לכם: ואם
גם הטאתי ענש מענשוני אחי ונדכם אל-תהי ברצח אחיכם למען
ד יעקב אבינו: וכאשר דבר יוסף את-הדברים האלה בגדו ולא
נשאנו את-אנקותיו ואחל לבבות ולשפך קבדי וכל-קירות קרבי
ה חמרמו: וגדו יוסף ולקבי המה וכל-יצורי נוי דערו ולא נכלתי
ו עמד: וכאשר ראה יוסף כי בתי עמו ואת-אלה ההולכים להמיתו
ז וגרע מאחרי ויתחנן אליהם: ובין בה גבה קם ראובן ויאמר אל-גא
אחי אל-נהרגוהו נשליכוהו באחד הבורות הריקים האלה אשר חפרו
ח אבותינו ולא מצאו מים: כי עצר יי דער המים ממלא אותם למען
ט יהיה מפלט ליוסף: ויעשו-כן עד-אשר מקרהו לישמעאלים:
ג ודבסם שברו לא היה לי חלק בני: כי אם שמעון ודן וגד
ב ודניהם וינחו את-מחירו ויקנו גולים להם ולנשיהם ולבניהם ויאמרו
ג לא נאכלהו כי מחיר אחינו הוא: כי אם-רמס נרמסנו יען אשר
ד אמר למלך עלינו ונראה מה-יהיו סלומותיו: כי על-כן כתוב בספר
ה סנוך דל-אשר לא יחפץ להקים גרע לאחיו וחלצו את-גשלו וירקו
ה דפניו: ואחי יוסף לא תסצו בחני אחיהם ויי חלץ להם גשלים
ו אשר גשלו בפני יוסף אחיהם: כי כאשר ירדו מצרימה ויחלצו
להם גברי יוסף את-גשליהם לסני השער ודבה השתחוו לסני יוסף
ז דחק למלך פרעה: והמה לא רק השתחוו לסניו כי גם-ירקו
ח עליהם אחרי אשר גשלו אסוס לסניו וידלמו לסני המצרים: כי
שמעו המצרים את-הדרעה אשר עשו ליוסף:
ד ויהי כאשר השליכו אותו אל-הבור וישבו אחי לאכל: ואנכי
ב לא אכלתי מאומה שני ימים ושני לילות כי רחמתי על-יוסף:
ג ויהודה לא אכל עמהם וישמר על-הבור כי ירא סן יבאו שמעון

ג ב ויקנו גולים. ע' עמוס ב' ו'. על דרך תי' ברא' לז' כ"ח: וחבינו ית יוסף לערבאי
בעשרין מעין דכסף וזבנו מנהון סנדליו. ופרקי ר' אליעזר ל"ח: כל אחד ואחד נטל
שני כספים לקנות מעלים ברגליהם. והוא בניגוד למסופר כאן שרק שמעון ודן וגד עשו
זאת. - בספר חנוך. ג"א: בספר משה. והוא טעות. -

ד וְגַד לְהַמִּיתוֹ: וַיְהִי כִּאֲשֶׁר רָאוּ כִּי לֹא אָכַל וַיְשִׁימוּנִי לְשׁוֹמֵר עָלָיו
 עַד-אֲשֶׁר יִמְקְרְהוּ וַיְהִי בַּבּוֹר שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת רָעַב
 ה וְכָכָה מִקְרָהוּ: וַיְהִי כִשְׁמַע רְאוּבֵן כִּי נִמְכַּר בַּעַת לְבָתוֹ מִשָּׁם וַיִּקְרַע
 ו אֶת-בְּגָדָיו וַיִּתְאַבֵּל וַיֹּאמֶר אֵיךְ אֶרְאֶה אֶת-פָּנַי וַעֲקֹב אָבִי: וַיִּקַּח
 ז אֶת-הַכֶּסֶף וַיִּרְץ אַחֲרֵי הַסּוֹחְרִים וְלֹא מָצָא אִישׁ: כִּי עָזְבוּ אֶת-
 ח הַדֶּרֶךְ הַגְּדוֹלָה וַיִּלְכוּ אֶל-הַסְּבִינִים בַּדֶּרֶךְ הַקָּצֶרָה: וַיַּעֲצֵב רְאוּבֵן וְלֹא
 אָכַל לֶחֶם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹא דָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶל-תִּבְרָךְ וְאֶל-תַּעֲצֵב
 ט כִּי מָצָאנוּ אֶת-אֲשֶׁר נֹאמַר לְאָבִינוּ: אֲנַחְנוּ נִשְׁחַט גְּדֵי עֲזִים וְשִׁבְלָנוּ
 אֶת-הַבָּתָּנֶת יוֹסֵף וְשִׁלַּחְנוּ אֶל-יַעֲקֹב לֵאמֹר הִכְרֵנָּה הַבָּתָּנֶת בְּנָהּ הִיא
 י וַיַּעֲשִׂיכֶן: כִּי אֶת-הַבָּתָּנֶת שָׁשׂוּ מִיוֹסֵף כִּאֲשֶׁר מִקְרָהוּ וַיִּלְבִּישֻׁהוּ
 יא בְּגָדֵי עֲבָדִים: וְאוּלָּם שָׁמַעַן לָקַח אֶת-הַבָּתָּנֶת וְלֹא חָסַף לְהַשִּׁיבָהּ
 יב כִּי בִקֵּשׁ לְקַרְעָהּ בְּתֻרְבּוֹ בְּקֶצֶםוּ עַל-אֲשֶׁר לֹא הִמִּיתוֹ: וַנַּעֲמֵד בְּלָנוּ
 וַנֹּאמֶר לוֹ אִם-לֹא תִתֵּן אֶת-הַבָּתָּנֶת נֹאמַר לְאָבִינוּ כִּי אָמְרָה לְבַדָּהּ
 יג עֲשִׂיתָ אֶת-הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וּבָכָן נָתַן אוֹתָהּ לָהֶם וְהִמָּה עָשָׂה
 כִּאֲשֶׁר אָמַר דָּן:

ה וַעֲתָה בְנֵי הַנְּנִי מַצּוֹכֶם אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ אֶת-מִצְוֹת יְיָ וַתִּרְחַמּוּ
 אִישׁ עַל-קְרוֹבּוֹ וְתַחֲוּסוּ עַל-כָּל לֹא רַק עַל-בְּנֵי אָדָם כִּי אִם גַּם-
 ב עַל-כָּל-חַי אֲשֶׁר לֹא יוֹדֵעַ: כִּי עַל-כֵּן בִּרְכִנִּי יְיָ וּבְחִלּוֹת כָּל-אֲחָי
 ג אֲנִי לֹא נִחְלִיתִי כִּי יוֹדֵעַ יְיָ מִזְמוֹת כָּל-אִישׁ: וְעַל-כֵּן יִקְמְרוּ רַחֲמֵיכֶם
 ד כִּי כִאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִישׁ לְקְרוֹבּוֹ בֶּן וְשִׁלָּם יְיָ לוֹ: כִּי בְנֵי אֲחָי חָלוּ
 וַיִּמָּוֶתוּ עַל-דְּבַר יוֹסֵף כִּי לֹא רַחֲמּוּ בְּלִבָּכֶם וּבְנֵי נִשְׁמְרוּ מִכָּל חָלִי
 ה כִּאֲשֶׁר יוֹדַעְתֶּם: וַיְהִי כִאֲשֶׁר הָיִינוּ בָּאָרֶץ כְּנַעַן עַל-חֹף הַיָּם וַאֲצוּר
 צִיד לַיַּעֲקֹב אָבִינוּ וְרַבִּים שָׁבְעוּ וְאָנְכִי נִשְׁאַרְתִּי חַי:

ו אָנְכִי הִרְאֵשׁוֹן עֲשִׂיתִי סִידָה לְשׁוֹמֵר כָּה עַל-פָּנַי הַיּוֹם כִּי נָתַן
 ב יְיָ לִי דַעַת וְחִבָּה לְאֵלֶיהָ: וְאָשִׁים עַמּוּד-עֵץ מִתַּחְתֶּיהָ וְאֶפְרַשׁ מִסָּד
 ג עַל-הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי הַנָּצֵב בְּתוֹךְ: וְאֶשׁוּמ כָּה עַל-שִׁשְׁתַּת הַיָּם וְאֶצוּר
 ד דָּגִים לְבֵית אָבִי עַד-אֲשֶׁר בָּאנוּ מִצְרָיִמָּה: וּמִצִּידִי נָתַתִּי לְכָל-אֶחָי
 ה בְּרַחֲמֵי עָלָיו: וְכִי הָיָה גֵר אוֹ חוֹלָה אוֹ זָקֵן וְאֶבְשַׁל אֶת-הַדָּגִים

הסכיים. Τρωγλοδύτων=סכיים, לפי תרגום הע' בדה"ב י"ב ג'. - בקצפו.
 השוה צוואת שמעון א' ו' (במ'). -
 כן ישלם. השוה שומטים א' ז': כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים. -
 לשוט בה. השוה ברא' מ"ט י"ג: זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. -

ד ו
 יא
 ה ג
 ו

- וְאֶבְיָנִים הַיֹּשֵׁב וְאֶתְנֵם לְכָל אִישׁ אִישׁ לְפִי צָרְכּוֹ וְאֵהִי כּוֹאֵב עִמָּהֶם
וּמִרְחֹם עֲלֵיהֶם: וְעַל-כֵּן מִלְּאֵנִי יְיָ דְּגִים לָרֹב בְּצִאֲתִי לְצוּר צִיד:
כִּי כָל-אֲשֶׁר יִחַלֵּק עִם-רֵעֵהוּ הַרְבֵּה מוֹנִים יִקְבֹּל מֵאֵת יְיָ: וְחֹמֶשׁ
שָׁנִים שְׁלִיתִי דְּגִים וְאֶמְצָא מֵהֶם לְכָל-אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאֶמְצִיא דְּגִים לְכָל-
בֵּית אָבִי: בְּקוֹץ דְּגָתִי דְּגִים וּבְחֶרֶף רָעִיתִי יִמָּד אֶת-אֶחָיו:
וְעַתָּה אוֹדִיעַ אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי: רָאִיתִי אִישׁ בְּצִרָה
עֲרֹם בְּקִרְיָה וּבְקִמְרוֹ רָחֵמִי עָלָיו וְאֶגְנֹב בְּגָד מִבֵּית אָבִי וְאֶתְנַהֵּוּ בְּסֹתֵר
לְאֶבְיוֹן: וְגַם-אֶתֶּם בְּנֵי מִקְל-אֲשֶׁר יִחַנְכֶם אֱלֹהִים בְּלִי הַבְּדִל חֲנוּ
בְּרַחֲמִים אֶת-כָּל וְאֶל-תִּתְמַהֲקֵהוּ וְתָנוּ לְכָל-אִישׁ בָּלֵב טוֹב: וְכִי לֹא
יִהְיֶה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְאִישׁ מִחֶסֶד יְהוָה מַעֲשֵׂיכֶם עָלָיו
בְּרַחֲמִים: יִדְעִתִּי כִּי כֹאֲשֶׁר לֹא מֵצָאָה יָדִי לְמַת לְאִישׁ מִחֶסֶד
וְאֶלֶף אֹתוֹ שֹׁבֵעַ רִיסִים וְאֶבֶךָ אֹתוֹ יִמָּד וּיְקַרְבֵּי נִקְמְרוּ עָלָיו בְּרַחֲמִים:
וְעַל-כֵּן בְּנֵי יִקְמְרוּ-נָא רַחֲמֵיכֶם עַל-כָּל-אִישׁ בְּתַנְיָה לְמַעַן
יִחַנְכֶם יְיָ וִירַחֲמֵם עֲלֵיכֶם: כִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת-
רַחֲמָיו עַל-שְׁנֵי הָאָרֶץ וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִמְצָא לֵב רַחוּם שָׁמָּה יִשְׁכֵּן:
כִּי כֹאֲשֶׁר יִרְחֹם אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ בֶן יִרְחֹם יְיָ אוֹתוֹ: וְיִהְיֶה כֹאֲשֶׁר
בָּאֵנוּ מִצְרֵימָה לֹא שָׁמַר לָנוּ יוֹסֵף עֲבָדָתוֹ: וְגַם-אֶתֶּם בְּנֵי תִלְכוּ
בְּדַרְכּוֹ זֹאת וְתִתְקַבְּלוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאֶל-תִּתְקַרְשׁוּ רַע אִישׁ עַל-
אֶחָיו: כִּי הוּא אֶתְנֶה וְשֹׁבֵר וּבֵין קְרוֹבִים יִסְרִיד וְיִרְגִּזוּ נֶפֶשׁ וְכָל-
רְכוּשׁ יִתְרִיב:
- וְאֶתֶּם דִּרְשׁוּ הַיֹּשֵׁב בָּמִים וְדַעוּ לָכֶם אִם-יִשְׁטָפוּ לְעֶבֶר אֶחָד
וְיִגְרָפוּ אֶתֶּם אֶבְיָנִים עֲצִים וְאֶדְמָה וְכָל-דָּבָר אֲחֵר: וְאִם-לְהַרְבֶּה וְרָחִים
יִחַלְקוּ וְכָלֶעֱה אוֹתָם הָאֶדְמָה וְנִקְמָסוּ: וְגַם-אֶתֶּם אִם-תִּתְקַדְּרוּ יִהְיֶה לָכֶם
כֹּן: וְעַל-כֵּן אֶל-תִּתְקַדְּרוּ לְשְׁנֵי רָאשִׁים כִּי כָל-אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ רֹאשׁ

- רִיסִים. במקור σταδίου. הסטדיון הוא 600 רגל יווני או 625 רגל רומי. -
כֹּא שֶׁר יִרְחֹם. הַשׁוֹה מֵאִמְרוֹ שֶׁל רֵבֶן גַּמְלִיאֵל: כֹּל הַמִּרְחֹם עַל הַבְּרִיּוֹת מִרְחֵמִים
עָלָיו מִשְׁמִים (שֶׁבֶת קִנְיָא ב'). בְּחוֹסֶפֶת אַבְנָה קָמָא פִּיט נִמְסַר הַמֵּאמֶר בְּשִׁנְיֵי נֹסְחָא: כֹּל
זִמְנָה שֶׁאֵת רַחֲמֵן הַרְחָמֵן מִרְחֹם עָלֶיךָ. רִיג זֶה הוּא רִיג דִּיבְנָה (שֶׁכֵּן בְּחוֹס') בִּיק מוֹסֵר
מִשְׁמוֹ אֶת הַמִּימָרָא רַבִּי יְהוּדָה). וְלֹא רִיג בְּרַבִּי (ע' דוֹר דוֹר וְדוֹרֵשׁוֹ ב', ע"פ סִי הַעֲרָה ב'). -
גַּם פֶּרֶק ט' מִכּוּון לְמַלְחַמַת הָאֲחִים שֶׁשֶּׁרָה בִּיהוּדָה בִּימֵי הוֹרְקָנוֹס ב' וְאִרִּיסְטוֹבֻלוֹס
ב'. - וְנִמְסָו. בְּמִקְרָא καὶ γίνονται εὐκαταφρόνητα. לְפִי צִ'אֶרְלֶס נִתְחַלֵּף כֵּאֵן יִמְאָסוּ
בִּימָסוּ. הַשׁוֹה שִׁי' סִי ט': כֹּל הַמִּלְאכָה נִמְכָּזָה וְנִמְסָ. אוֹלָם בְּתַהֲלִי גִיח' ח' יֵשׁ יִמְאָסוּ
(יִמְאָסוּ כְּמוֹ מִים) בְּמוֹכֵן יִמְסוּ. - לְשֶׁנִּי רָאשִׁים. הוֹרְקָנוֹס וְאִרִּיסְטוֹבֻלוֹס=שְׁנֵי מַלְכִּים

אחר לו ושמי כתפנים שמי גדים ושמי רגלים ושאר האברים:
 ואנכי גרעתי עלי שמי כתבי אבותי כי תתקדו בישראל וסלכו אחרי
 שני מלכים ומעשו כל-תועבה: ואזביכם וילכו אתכם בשבי ותחיו
 ברעה בין הגוים ברב חלי וגזון: ואחרי הדברים האלה תזכרו
 את-י ונתשובו והוא ישיב אתכם כי חנון ורחום הוא לא יפקד
 עון על-בני-איש כי קשר הקה ורחוץ התהו נתעום במעשיהם:
 והנה אחרי-כן יאיר יי לקם אור צדקה ומרפא ורחמים בקנשיו
 והוא לבדו יגאל את-כל-שבי בני האדם מבליעל וכל-רוח תהו
 יהיה למרמס וישיב את-כל-העמים לקנא למענו [והמקום] אשר
 בו יבחר יי וירושלים שמו [ויקרא]: ועוד תבקיעהו ברב מעלליכם
 והוא ישליך אתכם מעל פניו עד-קץ העתים:
 ועתה בני אל-תעצבו כי מת אנכי ואל-יפל [לכם] כי
 אאסוף: כי עוד אקים בתוכם כמושל בין פניו ואגיל בתוך
 שבי אשר ישמרו את-תורת יי ואת מצות וכלון אביהם: ועל-
 הרשעים יביא יי אש עולמים ותאכל אותם לדורי דורות: ועתה
 הנני הולך למנוחתי כאשר עשו גם-אבותי: ואתם תיראו את-י
 אלהיכם בכל-מאדכם כל-הימים אשר אתם חיים: ויהי ככלותו
 לדבר וישכב בשיבה טובה וישימו אותו פניו בארז-עץ: ואחרי-
 כן העלהו ויקברהו בקברון עם-אבותיו:

צוואת דן הכן השביעי לנעקב ו[בן-]בלהה

א העתקת דברי דן אשר דבר אל-פניו באחרית ימיו בשנת
 ב חמש ועשרים ומאה לחייו: ויקרא אל נפשות ביתו ויאמר שמעו
 ג בני דן את-דברי והקשיבו לאמרי אביכם: אני נוכחתי בלבי
 בקל-חיי כי האמת והצדק טובים הם וימאצא-יחן בשיני אלהים

שפסוק ה' - ותשובו. במקור: ἐπιστρέψετε. נ"א: μετανοήσετε=תתחרטו. והלשון
 העברי משתמע לתרי אפי' - כי בשר. השה ברא' ו' ג' בשגם הוא בשר. צוואת
 יהודה י"ט ד': ואפסע כאדם וכבשר אשר בחסאים נשחת. - לקנא למענו. כאן יש
 תוספת נוצרית: ותראו את אלהים בדמות אדם. -
 בשיבה טובה. במקור: ἐν ὑπνῳ καλῷ=בשנה טובה. בטעותו של המתרגם
 היווני. השה צוואת יששכר ז' ס'. צוואת דן ז' א' ועוד. -

חמש ועשרים ומאה. וכן במדרש תדשא. בס' הישר קכ"ד. - ויעירני.

- ד וְרָעִים הַשֹּׁקֵר וְהַכֹּסֵם כִּי הֵם יִלְמְדוּ כָל־דָּע לְבְנֵי הָאָדָם: הַנִּזְרָתִי
 ז לָכֶם הַיּוֹם בְּנֵי כִי בִלְבָדִי חֲרָצְתִי לְהַמִּית אֶת־יוֹסֵף אִישׁ הַטּוֹב
 ה וְהָאֵמֶת: וְאֶנְכִי שֹׁמֵמִתִּי עַל־מִכִּירְתּוֹ כִּי אֶבִּינוּ אֶהָב אוֹתוֹ מִקִּלְנוּ:
 ו כִּי רוּחַ הַקִּנְאָה וְהַנֶּאֱנָה דִּבְרָה אֵלַי לֵאמֹר גַּם־אֵתָּה בְּנִי כְמוֹדוֹ:
 ז וַיַּעֲרִנֵנִי אֶחָד מֵרוּחוֹת בְּלִיעַל לֵאמֹר קַח אֶת־הַחֶרֶב וְהִרְגֵּהָ אֶת־
 ח יוֹסֵף וַיֹּאדְהֶב אֶבְיָה בְּמוֹתוֹ: וְהוּא רוּחַ הַקִּנְאָה אֲשֶׁר הִסִּיתֵנִי לְסוּרָה
 ט אֶת־יוֹסֵף בְּאֲשֶׁר יִסְרָף הַנָּמֵר אֶת־הַנָּדִי: וְאֵלֵהִי אִבִּי יַעֲקֹב לֹא
 אָנָּה אוֹתוֹ לְדִי אֲשֶׁר אֶמְצָאֵהוּ לְבִדּוֹ וְלֹא נִתְּנִי לַעֲשׂוֹת אֶת־מַעֲשֵׂה
 הַפֶּשַׁע הַזֶּה לְמַעַן לֹא יִבְחָדוּ שְׁנֵי שָׂבָטִים מִיִּשְׂרָאֵל:
 ב וְעַתָּה בְּנֵי הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת וְאֶנִּיד לָכֶם בְּאֵמֶת אִם־לֹא תִשְׁמְרוּ
 ב מִרוּחַ הַקִּזָּב וְהַכֹּסֵם וְלֹא תֵאָחֲבוּ אֵמֶת וְאֶרְדֵּרוּחַ אֶבֶד תִּאבְדּוּן:
 ג כִּי עוֹרוֹן־עֵינַיִם בַּקִּנְאָה אֲשֶׁר לֹא יִמָּן אֶת־אִישׁ לְרָאוֹת שְׁקִי בְּאֵמֶת:
 ג כִּי אִם אָב יְהִי אוֹ אִם יִתְהַלֵּךְ אִתָּם בְּאוֹיֵב אוֹ אֶחָ יְהִי וְלֹא
 ד יִדְעוּהוּ אוֹ נָבִיא יִי וְלֹא יִשְׁמַע אֵלָיו אוֹ צִדִּיק וְלֹא יִרְאֶהוּ אוֹ רַע
 ד וַיִּתְּנֶכֶר אֵלָיו: כִּי רוּחַ הַפֶּשַׁע יִאֲחֲזֶהוּ בְּרִשְׁתַּת תַּעֲתוּעִים וַיַּעֲזֹר אֶת־
 ה עֵינָיו וּבִקְזָב יִחַשִׁיד תְּבוּנָתוֹ וַיִּרְאֶהוּ כָּל עַל־פִּי דִרְכּוֹ הוּא: וְאֶל־מִי
 יִסָּה אֶת־עֵינָיו [וְהָלֹא] אֶל־אֲחָיו בְּשֹׁנְאָת לִבָּב לְמַעַן כָּנֹא בּוֹ:
 ג כִּי הַפֶּשַׁע עֲנָן רַע בְּנֵי וְהוּא אֶת־הַנִּשְׁמָה נִרְגִּזוּ: וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ
 ג יִבְנִיעַ וּבִנְשׁוּשׁ יִשְׁלַח וַיִּמָּן תַּעֲצוּמוֹת לָנוּ לְמַעַן יַעֲשֶׂה כָל־דָּע: וְאִם־
 ד הַבִּשְׁרַע יַעֲשֶׂה כָל־אֵלֶּה תִּזְכֶּה גַם־הַנִּשְׁשׁ אֶת־הַנֶּעֱשֶׂה כִּי לֹא תִרְאֶה
 ד נְכוּזָה: וְעַל־כֵּן אִישׁ כִּי יִכְעַס וְעוֹ לוֹ וְהִהָלֹךְ בָּח פִּי שְׁלֹשָׁה
 בְּכַעֲסוֹ הַבָּח הָרֵאשׁוֹן הוּא חֵיל עוֹזְרֵיו הַבָּח הַשֵּׁנִי עֲשָׂרוֹ כִּי בּוֹ
 יִסְתָּה וּבְרִשְׁעֵי יִנְצֹחַ וְכִי יִשְׁלֹךְ הַבָּח הַשְּׁלִישִׁי הוּא כָח וְהַשְּׂבַע שֶׁל
 ה הַבִּשְׁרַע בּוֹ יַעֲשֶׂה דָּעָה: וְאִם־גַּם־יִתְּלֶה הַכּוֹסֵם וְהִנֵּה לוֹ כָּח פִּי
 ו שְׁנַיִם בְּכַעֲסוֹ כִּי הַכֹּסֵם יַעֲזֹר תָּמִיד בַּעֲשׂוֹת רָשָׁע: וְהַרוּחַ הַזֶּה
 יִתְּלֶה עַם־רוּחַ הַשֹּׁקֵר לִימִין הַשָּׁשָׁן לְמַעַן יַעֲשׂוּ מַעֲשִׂיהֶם בְּקִזָּב
 וּבְכַח אֶבְיָה:
 ד וְעַל־כֵּן הִבִּירוּ בְּנֵי אֶת־כָּח הַפֶּשַׁע כִּי הִבֵּל הוּא: כִּי לְרֵאשׁוֹנָה
 ב בְּדָבָרִים יַעֲזֹר וּבְמַעֲשִׂים יִחַזַּק אֶת־אֲשֶׁר יִכְעַס וּבְקִנְיָנִים קָשִׁים

במקור: συζητεῖ. המתרגם היווני קרא במקור העברי ויעזר או ויאמר. - שני
 שב ט ים. יוסף (תנהרג) וגם דן (תהורג). ואולי כוונתו לאמרים ומנשה. -

ג יסעיר את-דעתו עד-אשר יעיר בכם גדול את-נפשו: ואם-יִדְבֹּר
 אִישׁ קְשׁוֹת וְאֵלֵיכֶם] אֶל-תִּתְעוֹרְרוּ לָכֶם וְאִם-יִהְיֶה לָכֶם אִישׁ בִּי
 ד קוֹשִׁים אַתֶּם אֶל-תִּתְנָאוּ וְאֶל-תִּשְׁתַּנוּ לֹא לִשְׂמַח וְלֹא לְמַאֵם: בִּי
 קְרָאוֹנָה יִשְׁיב הַשָּׁמַיִם ויִסְדֹּד אֶת-דַּעְתּוֹ לִקְבֹּל עֲצַת מְזֻמּוֹת וְהִנֵּה
 ה בִּי יִכְעַם הָאִישׁ וַיֵּאֱמִין בִּי עֶדֶק בְּכַעְסוֹ: וְכִי יֵאָנֶה לָכֶם גֶּזֶק אוֹ
 בִּי תֵאָבֵד לָכֶם אֲבֵרָה אֶל-תַּעֲצֹבוּ בְּנִי בִּי הָרוּחַ הוּא יַעֲזֹר אֶתְכֶם
 לְהִתְאֲוֹת תֵּאָנֶה אֶל-הַדָּבָר הָאָבוֹד לְמַעַן תִּסְלֹו בְּכַעַם עַל-יְדֵי
 ו הַעֲצָב: וְכִי יֵאָנֶה לָכֶם גֶּזֶק לְרִצּוֹנְכֶם אוֹ לֹא לְרִצּוֹנְכֶם אֶל-תִּדְרָגוּ
 ז בִּי הַדָּאָנָה תוֹלִיד כַּעַם וְקֹב: בִּי רַע הַכַּעַם עִם הַשֹּׁקֵר וְשִׁנֵּי סָנִים
 ח ל וְשִׁנֵּיהֶם יִתְחַבְּרוּ לְמַעַן הַרְגִּיו לֵב: וְכִי תִסָּעַר הַנֶּפֶשׁ תִּמְיֹד וְסָר
 מִעֲלִיהָ וְיִבְלֹעַל יִמְשַׁל-בָּם:
 ה וְעַל-כֵּן בְּנֵי שִׁמְרוּ אֶת-מִצְוֹת יְיָ וְאֶת-תּוֹרָתוֹ נִצְרוּ וְסוּרוּ מִן
 הַכַּעַם וְשִׁנְאוֹ קֹב לְמַעַן יִשְׁכֹּן בְּקִרְבְּכֶם וְיִבְלֹעַל יְנִים מִכֶּם:
 ב וְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְלֹא תִסְלֹו בְּכַעַם וּבְרָגֹז וְשָׁלוֹם יִהְיֶה
 ג לָכֶם וְאֵלֶּה הַשָּׁלוֹם יִהְיֶה עִמָּכֶם וְלֹא תִנָּצַח אֶתְכֶם מִלְחָמָה: אֲהַבּוּ
 ד אֶת-יְיָ כָּל-יְמֵי חַיֵּיכֶם וְאִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ בְּלֶבֶב שָׁלֵם: בִּי יִדְעֵתִי בִּי
 בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּסּוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ וְתִכְעִסוּ אֶת-לִוִי וְתַעֲרְבוּ מִלְחָמָה
 עַל-יְהוּדָה וְלֹא תוֹבְלוּ לָהֶם בִּי מִלֶּאֲדָר יְיָ יוֹלִיד אֶת-שִׁנֵּיהֶם בִּי בָהֶם
 ה יָקוּם וְשָׁרְאֵל: וְכִי תִסּוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ וְתִלְכוּ בְּכַל-רָע וְתַעֲשׂוּ אֶת-
 תוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם וְתִנְנוּ אַחֲרֵי גִשִּׁי פוֹשְׁעִים כְּלִירוֹחוֹת הַרְשָׁע יִסְעֲלוּ
 ו בָּכֶם בְּכַל-רָע: בִּי הַפְּרֵתִי בְּסֶסֶר חֲנוּךְ הַצַּדִּיק בִּי הַשָּׁמֶן נְשִׂיאתֶם
 וְכְלִירוֹחוֹת רָשָׁע גְּרֵב יִקָּשְׁרוּ וַיֵּאָרִיכוּ יָמִים אֲצִל בְּנֵי לִוִי וַיִּסְעֲלוּ
 ז לְמַעַן הַסְּטִיאוּם לִפְנֵי אֱלֹהֵיהֶם: וּבְנֵי יִקְרְבוּ אֶל-בְּנֵי לִוִי וַיִּתְקַטְּאוּ
 אִתָּם בְּכָל וּבְנֵי יְהוּדָה וְשִׁאֲמוּ בָצַע וַיִּמְרְפוּ בְּאֲרִיזוֹת הוֹן וָרִים:
 ח וְעַל-כֵּן אִתָּם יִחַד בְּשִׁבְי תוֹבְלוּ וְשָׁם תִּעֲנוּ בְּמַכּוֹת מִצְרַיִם וּבְכָל-

ד הוּא יַעֲזֹר. נִיא: כִּי הָרוּחַ יִחְפוֹץ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹהֶשְׁמִידְכֶם כָּלִיל. —
 ה וְדַבְּרוּ אִתָּם. הַשּׁוֹה זִכְרִי ח' ט"ז: וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֶל תַּחֲשׁבוּ בִלְבַבְכֶם
 ח וְגו'. — רִחוֹת הַרְשָׁע... כִּי הַשָּׁטָן נִשְׂיָא כֶּם. לְמִי הַמְסוּרֶת שְׂבִמְקָרָא וּבִאֲגֻדַּת רִזִּיל
 דֵּן הוּא אֶחָד הַשְּׂבָטִים הַקְּרוּבִים בִּיּוֹתֵר לַעֲבוּדָה זֹרָה. אוֹלִי מִשּׁוֹם שֶׁהָיוּ בְּנֵי-דָן רְחוּקִים
 מִן הַמִּרְכָּז. הַשּׁוֹה שׁוֹמְטִים י"ח הַמַּעֲשֶׂה עַל פֶּסֶל דָּן שֶׁהָיָה, עַד יוֹם גְּלוּת הָאָרֶץ.
 ז מַעֲגָלֵי יִרְבַּעִם הָיָה אֶחָד בָּדָן (מִלֵּא כִּסֵּי ל'). וְעַי תִּי לְדָב' כִּיָּה י"ח. — אֵל בְּנֵי לִוִי.
 ח גַּם כֹּאן יֵשׁ אֶפְסוּלוֹגִיָּה עַל הַחֲשׂוֹנוֹת מִצָּד אֶחָד וְכַעַס הַסּוּפֵר עַל הָרִיב וְהַמְלַחְמוֹת
 שֶׁשֶּׁרְרוּ בֵּינֵיהֶם מֵאִידֶךְ גִּיסָא (הַשּׁוֹה צוּוֹאֵת לִוִי י' יִיד יְהוּדָה כִּיא וְאֵילָךְ, כִּיב—כִּיד). —

ט רשעת הגוים: ואחרי כן תשובו אל-י: ויתן לכם רחמים והשיבכם
 י אל-מקדשו ויתן לכם שלום: ומשכם יהודה וממשכם לוי תקום
 לכם וישועת יי כי הוא לבדו יעשה מלחמה את-בלעל ויתן נקמת
 יא נצח באויביכם: ואז יוציא את-נפשות הצדיקים משבי בלעל וכל-
 הלקבות אשר לא אבו שמע ושיב אל-י: ויתן שלום נצח לכל-
 יב אשר יקראו: וכל-הקדושים ונחמו בעדן וצדיקים בירושלם
 יג החדשה גילו אשר היא תפארת אלהים לעולם: ולא עוד תשא
 ירושלם שממה ולא עוד ישראל בשבי ולך כי יי יהנה בתורה
 וקדוש ישראל ימשל-בה:

ו ועתה בני יראו את-י: והשמרו משני השמן וכל-רוחותיו:
 ב קרבו אל-אלהים ואל-המלאך המתפלל בעדכם כי הוא העומד
 בין אלהים ובין בני האדם ולשלום ישראל נגד ממלכת האויב
 ג יעמד: על-כן יתצמץ האויב להשחית את-כל-אשר בשם יי יקראו:
 ד-ה כי ידע אשר ביום שוב ישראל תחדל ממלכת האויב: כי מלאך
 השלום הוא יחזק את ישראל למען אשר לא-יפול בקץ הרעות:
 ו על-כן השמרו בני מכל-מעשה רע והסירו מאתכם כל-כעס

ט ויתן לכם שלום. השוה חגי ב' ט': ובמקום הזה אתן שלום. וכן חנוך א' ע"א יי:
 י ושלוש יהי לצדיק ואורח מישור. - ומשבט יהודה. במקור רק בלשון יחיד:
 εὐαγγελίου. אפשר לא היה כאן אלא שם של שבט אחד, בודאי לוי, והשם יהודה
 נוסף על ידי בעל התוספות. - נקמת נצח באויביכם. במקור: τοῦ νίκους τοῦ πατρῶν
 יב חיוני טעה וקרא במקור העברי אבותיכם במקום אויביכם. - בירושלים החדשה.
 יג השוה את התיאור של ירושלים החדשה בישי' גיד יא-יב, ס' ס"ו כ"ב (שמים חדשים
 וארץ חדשה). יחזקאל מפרק א' ואילך. והשוה גם חנוך א' צ' כ"ח-כ"ט. - כי ה'
 יהיה בתוכה. כאן יש (עד סוף הכתוב) תוספת נוצרית: והתהלך עם בני אדם וקדוש
 ישראל ימשלבה שפל ועני וכל אשר יאמין בו ימשל בשמים באמת. -

ו ב העומד בין... ובין. המלאך המתווך בין ישראל לקונם הוא מיכאל שרה של
 האומה. השוה יובל א' כ"ט: ומלאך הפנים ההולך לפני מחנה ישראל. ויומא ל"ז א':
 מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. השוה עוד חנוך א' מ' ט'. ובמדרש
 פטירת מרציה (לינק ביה"מ ר' ע"ה) משה הוא המתווך ומבקש רחמים על פושעי
 ח ישראל. - יעמוד. השוה דניאל י"ב א': ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד
 י על בני עמך. - מלאך השלום. הוא המלאך המנהל את הצדיקים (ע' חנוך א' מ' ח').
 נ"ב ה). - בסוף פסוק ה' יש תוספת נוצרית: והיה בעת יפוש ישראל יסור ה' מאתו
 ז ויחליפהו בעם אשר יבקש [לעשות] רצונו כי לא מלאך אשר ידמה לו וזה שמו בכל
 מקום בישראל ובעמים משיח. - בסוף פסוק ז' יש תוספת נוצרית: למען יקבלכם וירחמכם
 גואל הגוים כי הוא אמת וארך אפים חנוך ור"ב-חסד ומורה במעשים את תורת ה'.

ו וכל־קִנְיָנִי וְאֶת־רִירוֹת אֶהְיֶה וְאֶת־אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם מֵאֲבִיכֶם
ח אֹתָהּ תִּגְדְּלוּ לְבָנִיכֶם וְעַל־בֶּן סוּרוֹ מִכָּל־דָּשַׁע וְדָבְקוּ בְּצִדְקַת
ט אֱלֹהִים וְהָיָה שֶׁבָטְכֶם לְתִשׁוּעָה עַד־עוֹלָם וְקִבְרוֹנִי אֶצֶל אֲבוֹתַי
ז וְיִדְבַּר וְאֲלֵיהֶם כָּאֵלָה וְיִנָּשֶׁק לָהֶם וְיִשָּׁכַב בְּשׁוּכָה טוֹבָה
ב וְיִקְבְּרוּהוּ בְּנֵי וְאַחֲרֵיהֶם הָעָלּוּ אֶת־עֲצָמוֹתָיו לְיִשְׁמִיּוֹן בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
ג שָׁם אֲבָרְהָם וַיִּחָק וַיִּשָּׁכַב לְבָד אֲשֶׁר נָבֵא לָהֶם דָּן אֲשֶׁר וַיִּשְׁכַּחוּ
אֶת־אֱלֹהִים וַיִּקְבְּרוּ מֵאֲרֶץ נִחְלָתָם וּמִשָּׁכֶם יִשְׂרָאֵל וּמֵאֲרֶץ מִכּוֹרְתָם

צוואת נפתלי הבן השמיני לנעקב [ובן] בלקה

א הַעֲתִיקַת צוֹאֵת נִפְתָּלִי אֲשֶׁר צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים
ב וּמֵאָה לְחַיָּיו וְהָיָה כְּאֲשֶׁר נֶאֱסָפוּ בְּנֵי בַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּרֹאשׁוֹן
ג לַחֲדָשׁ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וְהָיָה מִמִּחְרַת כְּאֲשֶׁר הִקִּיץ מִשְׁנָתוֹ
ד וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת וְלֹא הֶאֱמִינוּ לוֹ וַיִּדְבַּר אֶת־יְיָ וַיִּתְּסֹק
וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת אַחֲרֵי הַמִּשְׁתָּה [וְאֲשֶׁר עָשִׂיתִי] אֶתְמוּל:
ה וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנָיו שָׁמְעוּ בְּנֵי נִפְתָּלִי וְהִקְשִׁיבוּ לְאֲמָרֵי אֲבִיכֶם:
ו אוֹתִי יִלְדָה בַּלְקָה בִּי עֲשָׂתָה רָחֵל בְּעָרְמָה וַתִּמָּן לִינְעָקָב אֶת־
ז בַּלְקָה תַּחְתִּיָּה וַתִּהְיֶה וַתֵּלֶד אוֹתִי עַל־בְּרָכִי רָחֵל וְעַל־בֶּן קָרָאָה
אֶת־שְׁמִי נִפְתָּלִי וַתֵּאֱדָבְנִי רָחֵל מֵאֵד בִּי נוֹלַדְתִּי עַל־בְּרָכִיָּהּ
ח וַיַּעֲדֵנִי רַךְ וַתִּשָּׁקֵנִי וַתֹּאמֶר מִי יִתְּנֵלִי אֵחָ לְךָ יוֹצֵא מִרְחָמִי וַיִּשְׁוֶה
ט-ח לְךָ וְעַל־בֶּן דָּמָה אֵלַי יוֹסֵף בְּכָל בְּתֻלָּת רָחֵל וְאֲמִי בַּלְקָה
הָיְתָה בַת־דָּמִי אֲחִי רְבוּרָה מִיָּנֶקֶת רַבָּקָה אֲשֶׁר נוֹלַדָה בְּיוֹם הַיּוֹלֵד
י רָחֵל וְהָיָה רַמִּי מִמִּשְׁפַּחַת אֲבָרְהָם כְּשָׂדִי וְרֹא אֱלֹהִים חֲסָשִׁי וּמִצֹּרַע
יא הַיַּחֲשׁוּ: וְהָיָה כְּאֲשֶׁר נָסַל בְּשָׁבִי וַיִּקְנֶהוּ לָבֵן וַיִּתְּנֵלּוּ אֶת־עֲדָנָה
שִׁשְׁתָּתָהּ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּת וַיִּקְרָא שְׁמָהּ זִלְפָּה עַל־שֵׁם הָעֵיר אֲשֶׁר

ז צ צמותיו. כאן חסרות במקור היווני כמה מלים עד התיבה במקום, והוספנו מסברא: וישימון. - פסוק ג' הוא כלו תוספת מאוחרת של אחד המעתיקים (ע' לעיל בפי' א' ו'). -

א ש ל ש י ם ו מ א ה . לפי יובלים נולד נפתלי בשנת ב' אלפים ק"ל. לפי מדר' תרשא
ו-י חי קליג שנה, לפי ס' הישר (פ' שמות) קליב. - נפתלי. השוה ברא' ל' ח'. - רַמִּי.
Poudaios. שם זה לא ידוע מקורו ולא נמצא במקום אחר. - מ מ ש פ ח ת א ב ר ה ם . משתדל
יא הכותב להראות שבני שפחות אף הם ממשפחת אברהם היו גם מצד אמותיהם. - ז ל פ ה .
בלהה וזלפה היו אחיות לפי המסורה (ע' יובלי' כ"ח ט'). לפי ת"י לברא' כ"ט כ"ד-כ"ט
היו שתייהן אף הן בנות לבן מפילגשו. -

- יב בָּה נִשְׁכָּה: וְאַחֲרֵי־כֵן יִלְדָּה לוֹ אֶת־בְּלֵקָה לֵאמֹר נִבְהֵלָה בְּתִי כִּי
אֶךְ נִלְדָּה וַתִּתְּפֹשׂ בְּשָׂרֶי וְאָמְרָה וַתִּבְהֵל לִינֶכ: ב
- ב וְאֶנֶכִּי הָיִיתִי קָל בְּרָגְלִי בְּאַחַת הָאֵילֹת וַיֹּזְעִידֵנִי אָבִי לְכָל־
בְּשׂוֹרָה וְגַם־בְּרַכְנִי לְהָיוֹת בְּאֵילָה: כִּי כֹאֲשֶׁר יָדַע הַיּוֹצֵר אֶת־הַבְּלִי
כָּמָה יָבִיל וְלִפְיָהּ יָבִיא חֹמֶר כָּכָה יֵצֵר גַּם־וְיֵי אֶת־הַגּוֹיָה בְּרַמּוֹת
ג הָרוֹם וְלִפִּי כֹחַ הַגּוֹף וְשֹׁחַ הָרוֹם: וְלֹא יִהְיֶה יִתְרוֹן בִּינוֹתָם עַד־
ד לְשִׁלִּישִׁית הַשָּׁעֲרָה כִּי בְּמִשְׁקָל וּבְמִדָּה וּבְקֹוּ נֹוצֵר כָּל־יּוֹצֵר: וְכֹאֲשֶׁר
יָדַע הַיּוֹצֵר שְׂרוֹת כָּל־בְּלִי לָמָּה וּבְשָׁר כָּכָה יוֹדַע וְיֵי כָל־בְּשָׁר אֶת־
ה הַגְּבוּל אֲשֶׁר עָדְיוּ יִתְהַלֵּךְ בְּטוֹב וּמָתִי יִחַל הָרַע: כִּי אֵין יָצִיר וְאֵין
ו מְחַשְׁבָּה וְיֵי לֹא יִדְעֻם כִּי אֶת־כָּל־הָאָדָם בָּרָא בְּצַלְמִי: כָּכֹחַ וְהָאָדָם
ז כֵּן פָּעַל וְכֵן בִּתְבוּנָתוֹ כֵּן מַעֲשָׂהוּ כֹאֲשֶׁר זָמַם כֵּן־יִבְצַע קִלְבוֹ כְּוִשְׁיוֹ
קִצְיָנוֹ כֵּן שָׁנָתוֹ כְּנִקְשׁוֹ כֵּן דְּבָרוֹ אִם־בְּתוֹרַת וְיֵי וְאִם־בְּמַעֲשֵׂי בְלִיָּעַל:
ח וְכֹאֲשֶׁר הִבְדִּיל בֵּין אֹרֹךְ לְחֹשֶׁךְ בֵּין רֵאזָה לְשִׁמְיָה כָכָה הִבְדִּיל גַּם
בֵּין־אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְרֵעֻתָּהּ וְאֵין אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי יָדְמוֹ אֶחָד
לְשֵׁנִי בְּסִנֵּיהֶם אוֹ בְּדַעְתָּם: כִּי כֹל פָּעַל אֱלֹהִים בְּסֹדֶר חֲמִשָּׁת
הַחוּשִׁים בְּרֹאשׁ וְאֶת־הַצִּוְּאָר הַכָּר עַם־הָרֹאשׁ וַיִּמָּן עָלָיו שָׁעַר לִיָּסִי
וּלְתַפְאֶרֶת וְלֵב לְהִבִּין בְּשֹׁן לְהַפְרִישׁ כָּכָה וְלֵי... קָנָה לְבָרִיאוֹת כָּבֵד
לְבָשֶׁם מְרָה לְמִרְיוֹת טָחֹל לְשִׁחּוֹק כְּלִיּוֹת לְעֶצֶה וְרַכּוּם לְכֹחַ צְלֻעוֹת
ט לְמִשְׁכָּב מְתַנָּם לְעוֹ וְכֹאֲלָה: וְכָכָה כֵּנִי יִהְיֶה כָל־מַעֲשִׂיכֶם בְּסֹדֶר
לְטוֹב וּלְיִרְאָה אֶת־הָאֱלֹהִים וְאַל תִּסְחָזוּ לַעֲשׂוֹת בְּגִזְאוֹה וְגַם־לֹא דָבַר
י כָּלֹא עָתוֹ: כִּי כֹאֲשֶׁר יֹאמַר לְעֵן שְׁמַעִי וְהִיא לֹא תוֹכֵל כֵּן לֹא־
תוֹכְלוּ לְהֹאִיר מַעֲשִׂיכֶם אִם בְּחֹשֶׁךְ תִּתְּהִיו:

- ב ב לֵהִיּוֹת כֹּאִילָה. ע' בְּרֹא' מִיט כִּי־א. - כִּי בִּמְשַׁקֵּל. הַשּׁוֹה יִשַׁע' מ' יֵיב וּשְׁקֵל
בַּפֶּלֶס הָרִים, אִיּוֹב כִּי־ח כִּי־ה לַעֲשׂוֹת לְרוּחַ מִשְׁקֵל וּמִים תִּכֵּן בַּמִּדָּה, חֲנוּךְ א' מִיג ב'
ח וְאַרְאֵי אֵיךְ נִשְׁקָלוּ כּוֹלָם בַּמֶּאֱזֵנִי צִדִּק, וְעוֹד. - כִּי כֹל פָּעַל, רִשְׁמַת הַחוּשִׁים
וְהַאֲבִירִים שְׂבָאָדָם נִמְצְאוֹת בְּבִרְכוֹת סִיֵּא: תָּנוּ רַבָּנָן, כְּלִיּוֹת יוֹעֲצוֹת לֵב מִבֵּין לְשׁוֹן
מִחֲתָךְ שֶׁה גּוֹמֵר וְשֵׁט מַכְנִים וּמוֹצִיא כֹל מִיָּנִי מֵאֵכָל קָנָה מוֹצִיא קוֹל רִיִּיִּה שׁוֹאֲבָה
כֹּל מִיָּנִי מִשְׁקִין כְּבֹד כּוֹעֵס מֵרָה זּוֹרֶקֶת בּוֹ טָפָה וּמִנִּיחָתוֹ טָחֹל שׁוֹחֵק קִרְקֵבן טוֹחֵן
קָבָה יִשְׁנָה אָף נַעֲזֹר, רִשְׁמִיָּה מִקְבִּילָה לֹוֹ נִמְצְאוֹת גַּם בַּמִּדְרָשׁ אֵיב דְּרָבִי עֲקִיבָה נּוֹסְחָא
א' (יְלִינֶק, בִּיהִיִּם ג', לִיָּה). הַשּׁוֹה גַּם צוּאוֹת נִפְתְּלֵי הָעִבְרִית. - בְּטוֹן לְהַפְרִישׁ.
בִּיוּוֹנִי εἰς διάκρισιν, בֹּאֵיב דְּר' עֲקִיבָה: כִּרְס לְרִיעָה, צִיִּרְלֵס (בִּשְׁם פֶּרֶלֶס) מִקִּיִּים
כֹּאֵן טַעוֹת שֶׁל הַמִּתְרַגֵּם הַיּוּוֹנִי שְׁקִרָא לְפִרוּשׁ בַּמְקוֹם לְפָרֶשׁ, וְכֹאֵן נִמְסֵר בַּעֲבִרִית בֹּאֻפֵּן
שִׁיָּהָ נִשְׁמַע לְשֵׁנִי פָנִים, - מִתְנִים לְעוֹ, הַשּׁוֹה דְּב' לִיג יִיֵּא מִחֵץ מִתְנִים קִמְיוֹ, וְגַם
יְחֹז' כִּי־ס ז': וְהַעֲמַדָּה (=וְהַמַּעֲדָה) לָהֶם כֹּל מִתְנִים. -

ג ואתם אל-תמחרו להרע את-מעשיכם בתאות-בצע ולסתות
 את-נפשכם בדבר-ישוא כי אם-תמרישו בטהר ללב תדעו להתחזק
 ב רצון יי ולמעב רצון בלעל: השמש והגורם והפוכים לא ושנו
 זבאם בן לא תמירו גם אתם את-תורת אלהים במשובת מעשיכם:
 ג כי הגוים הלכו שולל ונענבו את-י: ונמירו את-דרךם ונקנעו לפני
 ד עץ ואבן ורוחות תעתועים: לא-כן אתם בני אשר הכרתם בך קיע
 ב ארץ ובנים ובכל-היצורים את-י: עושים לבל-תהיו וקאנשין קדום
 ה אשר המירו את-דרךם: בכה השחיתו גם-הנפילים את-דרךם אשר
 קללם יי בעת המבול ונשם בגללם את-הארץ שקמה מיושביה
 וכל-הצומח בה:

ד ואת-כל-אלה הנני אומר לכם בני כי קראתי בספר חנוך אשר
 ג גם-אתם תסורו מאחרי יי ותלכו בכל-משאת הגוים ותעשו כל-
 ב רשעת קדום: והביא יי עליכם שבי ועבדתם שם את-אזוביכם וצרה
 ג וצוקה תבניע אתכם עד השמיד יי את-קלכם: ונשארתם מתי-מעט
 ושארת יאז תשובו וידעתם את-י: אלהיכם והשיבכם יי לארצכם
 ד קרב תסדיו: והנה כי-ישובו אל-ארץ אבותיהם ושבו ושקחו את-
 ה יי וקשעו: והפיצם יי על-פני כל-הארץ עד-בא חסד יי:
 ה ובשנת הארבעים לחי ראיתי חזון על-הר הזיתים מקדם
 ג לירושלים כי השמש והגורם נדמו: והנה יצחק אבי-אבי ויאמר
 אל-ינו רוצו ותפשו איש בפי כחו והנה אשר יחזיק בם והיו לו
 ג השמש והגורם: ונרץ קלנו יחד ויתפשו לוי את-השמש ויעבר
 ד והודה ויתפשו את-הגורם ונרמו שניהם אתם: ויהי לוי כשמש
 והנה עלם מושיט לו שנים עשר ענפי תמר ויהודה נוצע בלכנה
 ה ותחת רגליהם שמים עשרה קרנים: ונרצו לוי ויהודה גם-שניהם
 ו יחזיקו בם: והנה שור פר על-הארץ ושמי קרנים גדולות לו

ג השמש והירח. השוה חנוך א' ב' א' המאורות אשר בשמים והם יעלו
 ה ויבאו כלם כמשפט איש בעתו. וע' גם בן סירא ס"ז כ"ו. - הנפילים. ע' לעיל
 צוואת ראובן ה' ו'.
 ד ושב ויחזקו. מלכי בית חשמונאי שנסחפו אף הם בורם התרבות היוונית
 ה ובמנהגיה לאחר נצחם את הסורים. - חסד ה'. כאן בא הלשון: איש עושה צדקה
 ופועל רחמים לכל לרחוקים ולקרובים. כתוב זה חסד בעיני כתוספת נוצרית. -
 ה החזון שבפרקים הבאים מסופר באריכות, בשנויי נוסח, בצוואת נפתלי העברית. -
 ו- שור פר. ע"פ דב' לג י"ז. - והסורים. הסליבקים. הוא מונה את הסורים בסוף

- ו וקנסים בגבול פקנסי הנקשר ונחפץ להחזיק בו ולא יכלנו: ויבא
ח יוסף וינזקדבו וירום אתו יחד: ואנכי ראיתי כי שם הייתי והנה
מגלה קדושה נראתה לנו לאמר האשורים המרים הפרסים הכשדים
והסורים ונהלו את-שבי שנים עשר שבטי ישראל:
ו וארא עוד מקץ שבעה ימים והנה אבינו יעקב עומד על-
ב שפת ים ומנה ונאנחנו בניו אתו: והנה אננה באה בלא מלחים
ג ורבי-חובל ועל-האננה כתוב אונת יעקב: ויאמר אלינו אבינו הבה
ד נרדה לתוך אנחנו: ויהי כאשר באנו לתוכה והנה סער חזק
התחולל ורוח-סופה גדולה ואבינו אשר אסו בהנה הלך מאתנו:
ה ונאנחנו נשאנו על-הים בקערה ותמלא האננה מים ותגד בתוך
ו הנלים עד-אשר נשברה: וימלט יוסף על-הסירה האחת וגם
אנחנו נסרדנו איש מאחיו על-תשעה קרשים ויהודה ולוי היו על-
ז-ה האחד: ונסק בלנו עד-לקצוי ארץ: ונחפר לוי שק ויתפלל אל-
ט האלהים: ויהי כי חדל הסער ונסע האננה אל-הנבקה בשלום:
י והנה יעקב אבינו בא ונשמת בלנו וחדו:
ז ואניד ליעקב אבינו את-שני החלומות האלה ויאמר אלי בוא
יבאו הדברים האלה בעתם אחרי אשר ישאל יענה הרבה:
ב ויאמר אלי אבי אחר-כן אחילה לאל כי עוד יוסף בני מי כי
ג ראיתי תמיד אשר יספרהו יי יחד אתכם: ויברך ויאמר אללי לי
בני יוסף כי מי אתה ואנכי לא אראך וגם-אתה לא תראה את-

הרשימה של אויבי האומה. את הרומאים אינו מזכיר כלל. — הכשדים נמצאים כאן
שלא במקומם, וצ"ל: הכשדים המדים וכו'. —

- ו ים ימניה. *Amveia* = ימניה = יבנה. לפי יוספוס (קדמ' י"ג ס"ו ד') היתה יבנה
עיר הים (השוה גם מק"ב י"ב ח' ט' ומ'). גם פליניוס (Hist. Nat. 5, 13, 68) חושב אותה
במדה ידועה לעיר-ים, שהיה לה נמל משלה. חוץ מזה מוצאים אנו גם ימניה אחרת בתור
כפר ימה (דרומית מערבית מים כנרת). ונוכרת במגלה ירו' א' א', קדמ' י"ט כ"ג והיא
ב עיר נפתלי. לפי זה תהא הכנרת ים-ימניה שלנו (ע' 8726, J. E.). — בלא מלחים. במקור
μεστόν τὰρχων, לפי השערת גאסטר נפלה כאן טעות, שהמתרגם היווני קרא במקור
העברי מלא מלחים במקום בלא מלחים (וע' צ' ארלס בהוצאתו היוונית עמ' 153). —
ו ימלט יוסף. מכוון לירידת יוסף מצרימה, או לפרידת עשרת השבטים, אפשר שבאה
ו כאן לידי ביטוי גם השנאה ששררה בין ישראל והשומרונים, שישבו בחלקו של אפרים. —
ז בוא יבואו. על דרך ברא' מיא ליב ועל השנות החלום... כי נכון הדבר (השוה
ג פרק ז' של צוואת נפתלי העברית). — ח' אתה. ע' ביר ס"ד: וימאן להתנחם — מתנחמים
על המתים ואין מתנחמים על החיים. —

צוֹאֵת עַד הַבֵּן הַתְּשִׁיעִי לַיֶּעֱקֹב וּבֶן-זוֹלָפָה

ח ב ש ב ט ו י ר א ה י מ . י ש כ א נ ת ו ס מ ת נ ו צ ר י ת : ו י ש כ נ ב י נ א ד מ ע ל ה א ד מ ה . —

חמש ועשרים ומאה. לפי יובלים כ"ח ס' נולד גד בשנת ב' אלפים קל"א. מספר זה מתאים למספרים שבמדרש תדשא ובס' הישר. - וא"ה גבור. השוה ב"ר צ"ה: כל

וְאֶרֶץ אֶחָדָיו וְאֶתְשֹׁשֶׁהוּ וְאֶחָדָיו בְּרָגְלוֹ וְאֶקְלָעֵהוּ בְּאֶבֶן הַקֹּלֶעַ
 וְכָכָה בְּרָגְמָיו: וַיֹּסֶף רָעָה אֶתָּנוּ נֶחֱד בְּשָׁלְשִׁים יוֹם וּבְהִיּוֹתוֹ רָךְ
 וַיִּחַל מְרוֹחַ הַקָּדִים: וַיָּשָׁב חֲבֵרֹנָה אֶל-אֲבִינוּ וַנְּנִיחָהּ (וְאֲבִינוּ)
 בְּקִרְבָּתוֹ כִּי אָהָבוֹ מְאֹד: וַיֵּגֶד יוֹסֵף לְאֲבִינוּ כִּי שָׁחַטוּ בְּנֵי זָלְפָּה
 וּבִלְקָה אֶת-כָּל-הַטּוֹב בְּעֶדֶר וַיֹּאכְלוּ לְמִרְוֹת דָּעַת רְאוּבֵן וְדָעַת
 יְהוּדָה: כִּי רָעָה יוֹסֵף כִּי אֲנֹכִי הַצִּלְתִּי מִלָּה מִפִּי הַדָּב וְאֶהְרֹנֶהוּ
 וְאֶשְׁחַט אֶת-הַטָּלָה וְאֲנֹכִי נִצָּצְכֵתִי אֶל-לִבִּי כִּי לֹא יָכַל לַחְיוֹת
 וַנֹּאכְלֵהוּ וַיֵּגֶד בָּזֹאת לְאֲבִינוּ: וְאֲנֹכִי קִצָּצְתִּי עַל-יוֹסֵף בְּגָלָל זֹאת
 עַד-יּוֹם בּוֹ נִמְכַּר: וְרוּחַ שְׁנָאָה הָיְתָה בִּי וְלֹא חִפָּצְתִּי לְדָעַת אֶת-
 יוֹסֵף לֹא לְשֹׂמֵעַ אָזְנוֹ וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו כִּי הִקְלִימֵנוּ בְּסֻגִּינוּ בְּאֶמְרוֹ כִּי
 אֲכַלְנוּ אֶת-הַטָּלָאִים מִלִּבְדֵּי יְהוּדָה וְכָל-אֲשֶׁר הִגִּיד לְאֲבִינוּ הָאֵמִינֵנוּ לוֹ:
 אֶת-חֲסָאִי אֲנִי מִזְכִּיר בְּנֵי כִּי סָעָמִים רַבּוֹת בְּקִשְׁתִּי לְהִרְגֹּ
 אוֹתוֹ כִּי שָׁטַמְתִּי בְּלִבִּי: וְגַם-בְּגָלָל הַמְלֻמּוֹת הוֹסַפְתִּי עוֹד שָׂנֵא
 אוֹתוֹ וְאֶבְקֹשׁ לְהַכְחִידוֹ מֵאֶרֶץ חַיִּים כִּלְחָף הַשּׁוֹר אֶת-יֶרֶק הַשָּׂדֶה:
 וְעַל-כֵּן מָכַרְנוּ אוֹתוֹ אֲנִי וְשִׁמְעוֹן לִישְׁמַעְאֵלִים בְּשָׁלְשִׁים שֶׁקֶל וַנְּסַמֵּר
 מֵהֶם עֲשָׂרָה וְעֶשְׂרִים הִרְאִינוּ אֶת-אֶחָיו: וְכָכָה מִלָּאָה מֵאֲנֹת הַבָּצַע
 אֶת-לִבִּבְנוֹ לְהִרְגוֹ: וְאֵלֵהִי אֲבוֹתִי הַצִּילָהוּ מִיָּדִי לְמַעַן לֹא אֶעֱשֶׂה
 אֶת-מַעֲשֵׂה הַפֶּשַׁע הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל:
 וְעַתָּה בְּנֵי שָׁמְעוּ דְּבַר אִמָּת לְמַעַן תַּעֲשׂוּ צֶדֶק וְכָל-מַשְׁפָּט
 עֲלִיּוֹן וְלֹא תַתְּעוּ אֶחָדִי רוּחַ הַשְּׁנָאָה כִּי הִיא הִרְעָה בְּכָל-מַעֲשֵׂי
 בְּנֵי הָאָדָם: כָּל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם יִתְעַב הַשּׁוֹנֵא כִּי יַעֲשֶׂה אֶת-
 חֲקוֹתַי: לֹא יִהְיֶה וְכִי יִרְאֵה מִפְּנֵי יְיָ וְצֶדֶק יִרְצֶה לֹא יִאֲהָבֵהוּ:
 אִמָּת יִבְּרָה בְּמִאֲשֶׁר יִקְנֵא דְבַת-עָם וְיִתְעַב וְנִאֲוָה יִאֲהָב כִּי הַשְּׁנָאָה
 תַּעֲזֹר אֶת-נַפְשׁוֹ כְּאֲשֶׁר רָאִיתִי גַם-אֲנֹכִי בְּיוֹסֵף:
 וְעַל-כֵּן בְּנֵי הַשְּׁמָרוּ מִפְּנֵי הַשְּׁנָאָה: כִּי הַשּׁוֹנֵא יִחָטָא גַם-
 לֵאלֹהִים כִּי לֹא יִחַפֵּץ שְׁמוֹעַ לְדַבְּרֵי מִצְוֹתָיו לְאֹהֲבֵי אֶת-רַעְיָהוּ

ו שנכפל שמו... היה גבור... גד ולגד אמר ברוך מרחיב גד. - כי שחטו. ע' תמי לברא'
 לז' ב': דחמנון אכלין בישראל דתליש מן היוא חייא... ואתא ותני לות אבוהון. וע'
 ביר פיד: מה אמר. ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון. ר"מ אומר, חשודין הן בניך
 על אבר מן החי. ר"ש אומר, תולין הן עיניהם בבנות הארץ. ר"י אומר, מזוללין בבני
 השפחות וקורין להם עבדים (וע' גם פרכי ר' אליעזר ליח). -
 ב שלשים שקל. לפי התורה מכרוהו רק בעשרים. המספר שלשים הוא מסורה
 עממית. שנכנסה אחיכ לספרות הנוצרית. -

2 וְלֹא־לֵהִימ יִחָסֵא: כִּי אִם נִסְאָחִיו יִכָּשֶׁל וְחָסוּ לְהוֹרִיעַ לְכָל
 3 וְיִתְאַמֵּץ לְמַעַן יִשְׁפֹּט וַעֲנֹשׁ וַיּוֹמַת: וְאִם-עָבָד יִהְיֶה וְהִסִּיתוּ בְּאֲדוֹנָיו
 4 וְתָרַשׁ עָלָיו כָּל-דָּע לְמַעַן יוּכַל לְהַמִּיתוֹ: כִּי הַשְׁנָאָה תַעֲזוֹר בְּרָצַח
 5 נֹגֵד כָּל-אֲשֶׁר יִצְלִיחוּ וְהָיָה כִּי תִרְאֶה אוֹ תִשְׁמַע עַל-דָּבָר הַצִּלְחָתָם
 6 וְחִלְתָּה: כִּי כֹאֲשֶׁר תִּבְקֹשׁ הָאֲהָבָה לְהַסִּיּוֹת מֵתִים וּלְעוֹרֵר אֶת-
 7 הַמּוֹעֲדִים לְמָוֶת בֶּן תִּבְקֹשׁ גַּם-הַשְׁנָאָה לְהַרְגֹּת אֶת-הַחַיִּים וְלֹא תֵאָכֵל
 8 לְהַשְׁאִיר בַּחַיִּים גַּם-אֲשֶׁר עֲנֹם בְּחִכְלִי הַשָּׂא: כִּי רוּחַ הַשְׁנָאָה בִּלְעָד
 9 רוּחָהּ תִּפְעַל וְיִתְּרוּ עִם-הַשָּׂטָן בְּכָל לְהַמִּית בְּנֵי-אִישׁ וְרוּחַ הָאֲהָבָה
 10 תִּפְעַל יַחַד עִם-תּוֹרַת הָאֱלֹהִים בְּאֲרָצֵי-רוּחַ לְהוֹשִׁיעַ אֶת-בְּנֵי הָאָדָם:
 11 רָעָה הִיא הַשְׁנָאָה כִּי הִיא תִּמְיֵד עִם-כָּזָב תִּתְחַבֵּר וְנֹגֵד הָאֱמֶת
 12 תִּדְבֹּר תִּשְׁמִים קִטְוֹן לְגִדּוֹל חֲשָׁךְ לְאוֹר מֵר לְמַתּוֹק תִּקְרָא וְרָצַח
 13 תּוֹרָה תִּעִיר קֶצֶף וְתַעֲזוֹר מִלְחָמָה וְאֶת-הַלֵּב תִּמְלֵא רָעָה וְחַמַּת
 14 הַשָּׂטָן: וְכֹזֶאֶת הַנְּנִי אוֹמֵר לָכֶם בְּנֵי כִּי נָסִיתִי אֲשֶׁר תְּנוּסוּ מִשְׁנֵאֶת
 15 רַע וְתִדְבְּקוּ בְּאֲהָבַת אֱלֹהִים יִשָּׂר לָכֶם וְגִרַשׁ שְׁנָאָה וְשִׁנּוּהַ תִּסְיִן
 16 קִנְיָה: כִּי צָדִיק וְעָנִי יִירָא מַעֲשׂוֹת רָשָׁע וְלֹא יִירָא אֲשַׁמַּת רַעְהוּ
 17 כִּי אִם-אֶת-נִפְשׁוֹ כִּי אֱלֹהִים יִרְאֶה לְלָכְבוֹ: וְלֹא יִלְךְ רַבִּיל בְּאִישׁ
 18 חֲסִיד כִּי יִרְאֶת עֲלִיּוֹן תִּשְׁכֹּן-בוֹ: אִם-יִירָא לְחַטָּא לֹא־לֵהִימ לֹא
 19 יִחַפֵּץ לַעֲשׂוֹת עוֹל לְאִישׁ וְלֹא בְּמַחֲשַׁבּוֹתָיו: וְזֹאת הַכִּרְתִּי לְאַחֲרוֹנָה
 20 אַחֲרֵי אֲשֶׁר שִׁבְתִּי מִחֲטָאִי [וְאֲשֶׁר חֲטָאתִי] לְיוֹסֵף: כִּי הִתְשׁוּבָה אֶל-
 21 אֱלֹהִים בְּאֱמֶת תּוֹרָה בְּסִילּוֹת וְתִסְיִן חֲשֶׁק וְתֵאֵיר אֶת-הַעֲיִנִּים וְתִתֵּן
 22 דַּעַת לְנִפְשׁ וְתִנְהַל עֲצָה לְתַשׁוּעָה: וְכָל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא
 23 לְמַדְהוּ בְּנֵי-אִישׁ אוֹתָם וְכִיר בְּשׁוּבוֹ מִדְּרָכָו: כִּי הִבִּיא אֱלֹהִים עָלַי
 24 מַחֲלַת הַבֶּדֶד וְלֹלֵא תִפְלוֹת-וַעֲקֵב אָבִי עֲזָרוּנִי כִּי אֲזוֹ בְּמַעַשׁ קֵט
 25 יִאֲהָלָה רוּחִי מִמֶּנִּי: כִּי כָל-אֲשֶׁר בּוֹ יִחָסֵא הָאָדָם בּוֹ יוֹסֵר: וְכֹאֲשֶׁר
 26 נִקְשָׁה בְּבִדִּי בְּלִי רַחֵם עַל-יוֹסֵף בֶּן עֲנִיתִי גַם-אֲנִי בְּלִי רַחֵם בְּבִדְרִי
 27 וְאֲשַׁפֵּט אַחֵר עֲשֶׂר חֹדֶשׁ בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי אֶת-יוֹסֵף עַד-
 28 אֲשֶׁר מִכְּרָהוּ:

ב קצר רוחה. ע"פ שמות ו' ט' ותרגום הע' שם. —

ד ז
 ה עס כזב תתחבר. ע' בן סירא כ' כ"ה: ושבח אני את הגנב מן המכוזב תמיד
 ונחלת שניהם השמך (וע' שם גם ה' י"ד). — בו יחטא. השוה יובלים ד' ל"א-ל"ב: כי
 באבן הרג [קין] את הבל ובאבן נהרג במשפט צדק (וע' גם סנהד' ק"ח א'
 ועוד). —

ו עָשָׂה כִּנְי הַזִּכְרָתִי אֶתְכֶם אֶהְיֶה אִישׁ אֶת־אֶחָיו וְהִשְׁמִידוּ שְׁנָאָה
 מִלִּבְכֶּם וְאֶהְיֶה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וּבְדַבְרֵיכֶם וּבְכָל וְנִצַּר
 ב לִבְכֶּם: כִּי בִּשְׁנֵי אֲבֵי דַבְרָתִי אֶת־יוֹסֵף לְשָׁלוֹם וְכֹאשֶׁר וְצִאתִי מֵאֵת
 ג שְׁנֵי וּמִחֲשָׁד הַשְׁנָאָה אֶת־תְּבוּנָתִי וּתְרוֹנוֹ אֶת־נִפְשֵׁי לִבִּי: וְאַתֶּם
 אֶהְיֶה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בִּלְבָבְכֶם וְכִי וְחָטָא לָךְ אִישׁ וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו
 לְשָׁלוֹם וְיָרִיתָ הַלָּאָה אֶת־חֶמֶת הַשְׁנָאָה וְלֹא תִשָּׁפֵן בְּנִפְשָׁה עֲרָמָה:
 ד וְכִי יִתְגַּדֵּה וְיָשׁוּב מִדֶּרֶכּוֹ וְסִלַּחְתָּ לוֹ וְאִם־יִכְחַשׁ אֶל־תִּרְבֵּי אֱתוֹ כִּי
 ה יִשָּׁבַע וְחָטָאתָ חָטָא מִשְׁנָה: וְאִם תִּרְבֵּי בְּאִישׁ אֶל־תִּגְלֹל לְךָ סוֹדְכֶם
 שֶׁן יִשְׁנָאָה וְנִהְיֶה לָךְ לְאוֹיֵב וְחָטָא לָךְ חָטָא גָּדוֹל כִּי רַבּוֹת בְּעֲרָמָה
 ו יִדְבַר אֵלֶיךָ אוֹ יִמְרֹשׁ עֲלֶיךָ רָעָה וּמִמֶּה יִקַּח חֶמֶת: וְאִם יִכְחַד
 וְיִבּוֹשׁ כִּי תִגְלֶה רָעָתוֹ הַשְׁקֵט וְאֶל־תִּגְלֹל תִּרְשָׁתוֹ כִּי אֲשֶׁר יִכְחַד עוֹד
 יָשׁוּב מִדֶּרֶכּוֹ וְלֹא יוֹסִיף לְחָטָא לָךְ כִּי כִבֵּד וּבִכְדָּה וַיִּירָא מִמֶּה
 ז וְנִשְׁלִים עִמָּךְ: וְאִם לֹא־יִדַּע בִּשְׁתִּי וּבְרָעָתוֹ יַעֲמֵד וְסִלַּחְתָּ לוֹ בִּלְבָבְךָ
 וְאַת־הַמִּשְׁקָט לְאֱלֹהִים תַּעֲזֹב:

ז וְכִי יֵשֵׁב לְרַעְיָכֶם מִכֶּם אֶל־תַּעֲצֹבוּ וְהִתְפַּלְלוּ בְּעִדּוֹ אֲשֶׁר עֲד־
 ב סוּף יָמָיו וְצָלִיתָ כִּי בֶן מוֹב גַּם־לָכֶם: וְכִי יִנְשֹׂא עוֹד אֶל תִּקְנָאָה
 בּוֹ וְזָכְרוּ כִּי קֵץ כָּל־בָּשָׂר לָמוֹת וְהוֹדוּ לוֹ: אֲשֶׁר גָּתָן אֶת־הַטּוֹב
 ג וְאַת־הַמוֹעִיל לְכָל־כְּנִי־אִישׁ: חֶקֶר אֶת־מִשְׁפָּט יְיָ וְיָנִים לָךְ וְכָל־
 ד עֲצָתְךָ יִשְׁלִים: וְאִם אַחֵד הִרְשָׁעִים יִצְבֶּר־הוֹן בְּעִשּׂוֹ אָחִי אָבִי אֶל־
 ה תִּתְּחַדּוּ בּוֹ וְהוֹחִילוּ לְמוֹעֵד יְיָ: כִּי הוּא יִקַּח מִרְשָׁעִים עֲשָׂרָם וְיִסְלַח
 ו לְאֲשֶׁר שָׁב מִדֶּרֶכּוֹ וְאֲשֶׁר לֹא יָשׁוּב יִחְשָׁד לַעֲנֹשׁ עוֹלָמִים: כִּי הִדִּל
 אֲשֶׁר לֹא יִקְנֹא בְּרֵעֵהוּ יִהְיֶה לְרִצּוֹן לִפְנֵי יְיָ בְּכָל וּמִכָּל־כְּנִי־אִישׁ
 ז וְאֲשֶׁר כִּי אֵיךְ־לוֹ עֲנֵן רַע אֲשֶׁר לִבִּי הָאֵדָם וְלַעֲנוֹת־בוֹ: וְאַתֶּם
 זָרוּ הַלָּאָה אֶת־הַשְׁנָאָה מִנִּפְשׁוֹתֵיכֶם וְאֶהְיֶה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בִּלְבָב
 תָּמִים:

ה ו אֶל־תִּגְלֹל עִיפִי מִשְׁלִי כִּי־הִי ט' רִיבֵךְ רִיב אֶת רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אֶל־תִּגְלֹל (הַשּׁוּה גַם
 בְּנִסְיָא יִיט ח' ט'). - יִקַּח חֶמֶת. בִּיוּנִי: λαβὼν ἀπὸ σοῦ τὸν λόγον תִּרְגַּם חֲמָה=
 רַעַל, וְהוּא קִשָּׁה. וְנִרְאָה שְׁכוּנָתוֹ: יִקַּח מִמֶּךָ אֶת נִקְמָתוֹ. -
 ז ו יִנְיָח. בִּיוּנִי: καταλάμψει וַיִּנְיָח (עֲלִיךָ). גִּיא: καταλείψει וַיִּנְחָה. כֵּן
 גַּם יִשְׁלִים הוּא בְּמִקּוֹר ἡσυχάσει=יִשְׁקֵט. וּבַחֲרָתִי לְמַסּוֹר בְּמִלִּים יִנְיָח וַיִּשְׁלִים (יִשְׁלִים
 ד מִתְּאִים לַעֲצָה). הַשּׁוּה אִיּוֹב ג' כִּי וְלֹא שִׁקְטִי וְלֹא נַחֲתִי. - תִּתְּחַדּוּ. הַשּׁוּה תִּהְיֶה
 ה- לִיז א'. - יִחְשָׁד. עִיפִי אִיּוֹב כִּי־לִי כִי לְיוֹם אִיד יִחְשָׁד רַע. - יִאֻשֶׁר. בִּיוּנִי
 λουτεῖ=יַעֲשֶׂר, וְהוּא כְּנִרְאָה טַעוּת. -

ח והגידו גם-לבניכם אשר יקברו את-לוי ואת-יהודה כי מהם
ב יקים יי מושיע לישראל: כי ידעתי אשר בקץ הַיָּמִים יסורו בניכם
ג מאחרי ויגשו כל-רשע וכל-רע וכל-משחת בעיני יי: וינאש מעמ
ויוסף לדבר אליהם שמעו בני אל-אביכם וקברוני אצל אבותי:
ד-ה וינאסף את-רגליו וישכב בשלום: ומקץ חמש שנים העלו אותו
הקברונה ויקברהו שמה עם-אבותיו:

צוואת אשר הבן העשירי לנעלב ונקין ולקה

א העתקת צוואת אשר אשר אנה לבניו בשנת חמש ועשרים
ב ומאה למינו: וידבר אליהם והוא בריא ויאמר שמעו בני אשר
ג אל-אביכם וכל-הישר בעיני אלהים ארצכם: שתי דרכים נתן
אלהים לבני האדם ושני יצרים ושני מקצלים שני סגים ושני
ד-ה קצות: ועל-כן הפל שנים שנים הם זה לעמת זה: כי שתי דרכים
ו הן הטוב והרע ובלבנו שני היצרים המבדילים בינותם: וכי תרצה
הנקש בטוב כל-מעשיה בצדק תעשה ואם-תחטא מזר תשוב:
ז כי אם-תחשב על-דבר הצדק ותורה הלאה את-הרע תרמם מהר
ח את-הרשע ותשרש את-החטא: וכי תכנע (הנקש) לפני (היצר) הרע
את-כל-מעשיה ברשע תעשה ותגרש את-הטוב ותדבק ברע וכל-יעל

ח ומקץ חמש שנים. גר נולד בשנת ב' אלפים קליא וחי לפי זה קציה שנים.
גמצא שמת בשנת רנ"ו ונקבר בשנת רס"א. לפי יובל' מ"ה א' ירדו יעקב ובניו מצרימה
בשנת ב' אלפים קע"ב. לפי צוואת בנימין (בסוף) נקברו השבטים צ"א שנה לאחר
שירדו מצרימה=בשנת רס"ג. ב"מלחמת מצרים וכנען" (ע"פ יובלים מ"ו ט'). לפי זה
יהא נכון הנוסח השני בראשית צוואת גר: בשנת שבע ועשרים ומאה לחייו. —

א חמש ועשרים ומאה. לפי תדשא — קכ"ג (וכן גם בס' הישר). — שתי דרכים.
ע"פ דבר' ל' ס"ו וירמ' כ"א ח'. כאן יש אחד מן המקורות הקדומים ביותר ע"ד
הבחירה החפשית. השוה חנוך ב' י"א ס"ה-ס"ו: ואקרא את שמו אדם... ואראהו שתי
דרכים אור וחושך ואומר אליו זו טובה לך וזו רעה. בן סירא ס"ו י"ד: אלהים עשה
את האדם מראשיתו והניחו ביד היצר אם תרצה תעשה מצוותיו ותבינה לעשות רצונו.
וע' גם מלחמ' ב' ח' י"ד וקדמ' י"ג ה' ט': הבחירה החפשית היא דעת הפרושים.
וכן ברכות ל"ג ב': הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ועוד. — שני יצרים. כאן
אף אחד המקורות הקדומים ביותר על היצרים. השוה בן סירא כ"א ב', ל"ו ג': הוי
יצר רע למה נוצרת למלאת פני תבל ערמה. היצר הטוב אינו נכנע בפני השטן והוא
חפשי לעשות את הטוב. — שנים הם. השוה קהלת ז' ד', בן סירא מ"ב כ"ג. —
ובליעל. השטן (=בליעל) הוא יצר הרע והוא גם עבודה זרה (ע' בבא בתרא ס"ז

- ט וְשָׁלַמְ-כֶּה וְאִם-גַּם-תַּעֲשֶׂה אֶת-הַטּוֹב לְרַע וְהָפַךְ: כִּי אִם-תִּחַל לַעֲשׂוֹת-טוֹב וְהָיוּ תוֹצְאוֹת מַעֲשִׂיךָ רָשָׁע כִּי אֹצֵר הַנָּצַר רוּחַ רָשָׁע תִּמְלֹא: ב וְהִנָּקֵשׁ אֲשֶׁר תֹּאמַר לְהַשְׁלִים אֶת-הַטּוֹב עַל-הָרָע וְהִנֵּה סוּף מַעֲשִׂיךָ גַם-דֶּרֶךְ הָרָע: ג וְנִשׁ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִרְחַם עַל-עֲבָדָיו וְאֲשֶׁר שָׁרְתוּ לְקִנְיָן בָּרָע גַּם-זֶה שְׁנֵי סָגִים לוֹ אָקֵל הַכֹּל רָשָׁע: ד וְנִשׁ אִישׁ אֲשֶׁר אָהֵב עוֹשֶׂה רָע עַד-כִּי יִחַפֵּץ לָמוֹת לְמַעַנּוֹ בָּרָע וְנָלוּי הוּא שְׁנֵי סָגִים לְדָבָר הַזֶּה וְהַכֹּל עֲנָן רָע: ה כִּי אִם-גַּם אֲהַבָּה הִיא אָקֵל רָעָה הִיא בְּכַסּוּתָהּ עַל-רָשָׁע וְעַל-כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שָׁמוּ טוֹב הוּא וְסוּף מַעֲשִׂיו לְרַע יוֹבִיל: ו וְנִשׁ אֲשֶׁר יִגְלֹב יִרְשִׁיעַ יִזְלַל וְיִחַמֵּם וְעַל-דֹּל יִרְחַם גַּם-לָזֶה שְׁנֵי סָגִים וְהַכֹּל רָע: ז כִּלְ-אֲשֶׁר יִחַמֵּם אֶת-רַעְיוֹ וְקָעִים אֱלֹהִים וְיִשְׁכַּע לִשְׂאֵי בָּאֵל עֲלִיּוֹן וְעַל-הָעֵנִי יִרְחַם אֶת-יְיָ נוֹטֵן הַתּוֹרָה וְיַעֲבֹד וְיִקְעִים וְיִקְבִּיז וְיַחֲזִיק: ח אֶת-נַפְשׁוֹ וְשִׁנָּה וְאֶת-נִוּוֹ וְסוּק רַבִּים יִהְיֶה וְעַל-מַעֲמַם יִחַמֵּל גַּם-לָזֶה שְׁנֵי סָגִים וְהַכֹּל וְעֲנָנָן רָע: ט וְנִשׁ אֲשֶׁר יִנְאָף וְיִנְגַּח וּמַכֵּל-אָקֵל יִנָּזֵר וְיִצְוֹם וְיַעֲשֶׂה עוֹל וּבְחִיל עָשָׂרוּ יִחַמֵּם רַבִּים וּכְרַב רָשָׁעוֹ הוּא גַם-מַצּוֹת יַעֲשֶׂה גַם-לָזֶה שְׁנֵי סָגִים וְהַכֹּל רָע-הוּא: י וְכִלְ-אֵלֶּה בְּחִזּוּרִים וּבְאֲרָנְבוֹת הֵם כִּי גַם-אֵלֶּה מְהוֹרִים לְמַחֲצָה הֵמָּה וּבְאֵמֶת סָמָאִים הֵם: יא וְכִלְ-אֵלֶּה דָּבָר אֱלֹהִים גַּם-עַל-לוֹחָוֹת הַחֻקּוֹת:
- ג וְאַתֶּם בְּנֵי אֵל תִּהְיוּ כְּמוֹתָם בְּעֲלֵי שְׁנֵי סָגִים לְטוֹב וּלְרָע כִּי ב בָּטוֹב תִּדְבְּקוּ לְמַעַן יִשְׁקָנְכֶם אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם יִדְרָשְׁהוּ: ג וְסוּף לָכֵם מִפְּנֵי הָרָע וְהַבְּרִיחוּ אֶת-הַנָּצַר הָרָע בְּמַעֲשֵׂיכֶם הַטּוֹבִים כִּי אֵלֶּה אֲשֶׁר שְׁנֵי סָגִים לָהֶם לֹא יַעֲבֹדוּ אֶת-יְיָ וְיַעֲבֹדוּ אֶת-תַּאֲוֹתֵיהֶם לְמַעַן יִמְצְאוּ-יָחַן בְּעֵינֵי בְּלִישָׁל וּבְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לָהֶם:

- א': הוּא שֵׁטֶן הוּא יִצְרַל הָרַע הוּא מֵלָאךְ הַמוֹת, שַׁבַּת קִיָּה ב': אִיזְהוּ אֵל זֶר שְׁבִינְפוּ שֶׁל אָדָם הוּי אֹמֵר זֶה יִצְרַל הָרַע). - אֹצֵר הַיִּצְרַל. בִּיוּוֹנִי τοῦ διαβόλου τοῦ ἡσαυροῦ. ט וּדְאִי הִיָּה בַּמִּקּוֹר הַעֲבָרִי כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר כָּאֵן (לְשׁוֹן נֹפֵל עַל לְשׁוֹן). - ג אֲשֶׁר תֹּאמַר. בַּמִּקּוֹר: ἐν λόγοις=בְּדַבְרִים. אֲבָל כָּל הַנוֹסַח שֶׁם מְשׁוּבֵשׁ הוּא. - ז יִפְנֹק. בַּמִּקּוֹר: λαμπρύνει=יֹאִיר, וְאֵין לוֹ שֹׁחַר. לְפִי דַעֲתִי הַמּוֹבֵן הוּא יוֹהִיר=יִסּוּךְ בַּשֶּׁמֶן=יִפְנֹק. - כִּחְזִירִים... הַשׁוּה וּיִקְרָא יִיא ו'-ד, דַּבְרִים יִיד ז', בַּקְצַת נֹסַחאוֹת גַּשְׁמִטוֹ הַחֲזִירִים. - לְמַחֲצָה. בַּמִּקּוֹר: οὐα ἐξ ἡμισειας καθαρῶν. צִיֶּאֱרֵלֶס מִתְרַגֵּם ἐξ ἡμισειας=כִּי מִפְּרִיסִי-פְרִסָּה הֵם, וְסַעָה שְׁהָרִי אֲרֻנְבַּת אֵינָה מִפְּרִסַּת פְּרִסָּה. הָאֲרֻנְבוֹת גַּשְׁתְּמָרוּ בְּכָל הַנוֹסַחאוֹת. - עַל לוֹחוֹת הַחֻקּוֹת. בְּנִיָּא: עַל לוֹחוֹת הַשָּׁמַיִם (ע' צוּאוֹת לוֹי ה' ד'). -

ד כי האנשים הטובים וישרים הם ואם-גם-תנסים לחוטאים
 ב ויחשבו לפני יי ויגדלו: אשר ישמירו את-הרשעים שני
 מקצלים יעשו טוב ורע אולם הכל טוב-הוא כי עקר את-הרע
 ג משרשו וישמידהו: ויש אשר ישנא חונן דל ורשע ונזאף וצם גם-
 לזה שני סנים ואולם כל-המקצל טוב-הוא כי הולך הוא בדרך כי
 ד יי אשר לא יקבל את-הנראה טוב קטוב באמת: ויש אשר לא-
 יחפץ לראות זמים טובים עם-הוללים למען אשר לא-יגבל את-
 ה פיו ונקשו ונאל גם-לזה שני סנים והכל טוב-הוא: כי אלה
 לנבאים ולנאילות ידמו כי בהיותם פראים קטמאים ידמו וקאמת
 שהורים הם כי קנאו ליי וילכו בדרךיו וינורו מכל-אשר צנה
 אלהים בקקותיו כי שנאו ויבדל בין הרע ובין הטוב:
 ה ראו בני איה שנים בכל המה זה לעמת זה והאחד בשני
 יסתר בצע בעשר שפרון בטוב-לב עצב בשמחה והוללות בחני
 ב האשיות: אחרי החיים מות זבא אחרי כבוד קלון אחרי היום
 הלילה וחשך אחרי אור וכל-אלה תחת ושלמון היום המה והצדק
 תחת ושלמון החיים והרשע תחת המות ועל-כן יחפו למות בני
 ג עולם: לא יוכל איש לקרא לאמת קוב ולצדק רשע כי כל-אמת
 ד תחת האור הוא כמו כל-ינברא תחת אלהים: בקל-אלה נשיתי
 אני בימי בני ולא סרתי מאחרי אמת יי ואת-חקי עליון חקרתי
 כי בקל-פתי הלכתי בגשרי אחרי הטוב:
 ו ואתם בני שמרו גם-אתם את-מצות יי וילכו בישר פנים אחרי
 ב האמת: כי אלה אשר שני פנים להם משנה ואשמו כי גם-עשה
 יעשו את-הרע וגם-יחננו את-כל-עושינו כי ילכו אחרי רוחות התהו
 ג הנלקחים עם-בני איש: שמרו בני אתם את-מצות יי ואל תלכו
 אחרי הרע ובחשבתכם אותם לטוב ודרשו אחרי הטוב באמת
 ד ושמרהו בקל-מצות יי כי תשובו אליו ובו תרגעו: כי סוף בני

ד לראות. לפי הכותב אסור לו לאדם להנזר מעוה"ז. אם לא לשם מצוה בלבד.—
 ימים טובים. ע"פ תהלי ליד ייג ותרגום הע' שם. —
 ה חיי עולם. השוה דג' ייב ב' אלה לחיי עולם. חנוך א' לז' ד' אדון הרוחות
 אשר מאתו נתן לי חלק בחיי עולם. —
 ו יאשמו. ג"א: יעשו. נראה שחפס המתרגם היווני את הלשון יאשמו שבמקור
 העברי במשמעותה האחרת: ושונאי צדיק יאשמו (תהלי ליד כ"ב). או כל אוכליו יאשמו
 ד (ירמ' ב' ג'). ולפיכך תרגם *κολάζουαι* — ינזעו. במקור *γνώριζονται* = ידעו. לפי

הָאָדָם יוֹכִיחַ עַל־צִדְקָתָם כִּי יִגְדְּעוּ לַמִּלְאָכִי יְיָ וּלְמִלְאָכִי בְּלִיעַל׃
ה הַנֶּקֶשׁ כִּי תִתְּנֶנּוּ וּמִלֶּךְ יֵצִיק לָהּ הָרֹחַ הָרַע אֲשֶׁר אוֹתוֹ עֲבָדָה
ו בְּתַאֲנוּתָהּ וּבְמַעֲשֵׂיהָ הָרָעִים׃ וְכִי יִשְׁלֹוּ אִישׁ וְנִכְיֹר בְּשִׁמְחָה אֶת־
מִלְאָךְ הַשָּׁלוֹם הוּא נִתְּחֶהוּ לִמְנִי עוֹלָם׃

ז אֶל־תִּהְיוּ בְּנֵי בְּסֻדּוֹם אֲשֶׁר לֹא הִבִּידָה אֶת־מִלְאָכִי יְיָ וּתֵאָבֹד
ב לָעֵד׃ כִּי גִדַּעְתִּי אֲשֶׁר תִּתְּחַטְּאוּ וּתִתְּנֶנּוּ בְּיָדִי אוֹיְבֵיכֶם וְאַרְצְכֶם
שָׁמָּה תִּהְיֶה וְכָל־מִקְדָּשֵׁיכֶם יִחָרְבוּ וְנִסְתָּרְתֶּם בְּכָל־אַרְבַּע פְּנוֹת
ג הָעוֹלָם וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְּגוֹלָה וּתִתְּעָבוּ כַּמִּים הַנִּמְשִׁים׃ עַד־יִשְׁקִיף עָלֵינוּ
ד עַל־הָאָדָמָה וְהוּא יָבוֹא וְאֶת־רֹאשׁ הַתַּנּוּן יְרוֹצֵץ עַל־הַכִּמּוֹם וְהוּא
ה יוֹשִׁיעַ אֶת־עַם־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־הַגּוֹיִם׃ וְהִגִּידוּ קְוֹאת גַּם־אַתֶּם
לְבָנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָמְרוּ אֶת־סִיּוֹ׃ כִּי קָרָאתִי בְּלוֹחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי
שְׁמוֹעַ לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלָיו וְשָׁשׁוּעַ תִּשְׁשָׁעֲרֻבוּ וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֹּת יְיָ
ו כִּי אַם־בְּמַצּוֹת בְּנֵי הָאָדָם וּתִשְׁחִיתוּ וְתִרְעוּ׃ וְעַל־כֵּן תִּזְוֶהוּ בְּנֵי
וּבָדֵן אֶתִּי אֲשֶׁר לֹא יָבִירוּ אֶת־אַרְצְכֶם וְאֶת־שִׁבְכֶם וְאֶת־שִׁשְׁתֶּם׃
ז וְאוֹלָם יְיָ יִקְבֹּץ אֶתְכֶם בְּאַמּוּנָה לְמַעַן חֲסִדּוֹ וּלְמַעַן אֲבָרְכֶם
יֵאָחֵז וַיִּשְׁקָב׃

ח וַיְהִי אַחֲרֵי אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם בְּאֵלָהּ וַיָּצִו וַיֹּאמֶר קִבְּרוּנִי בְּתִבְרֹון׃
ב-ג וַיִּשְׁקָב וַיָּמָת בְּשִׁיבָה טוֹבָה׃ וַיַּעֲשִׂרְלוּ בְּנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה וַיִּשְׁלֹוּ אוֹתוֹ
תִּבְרֹונָה וַיִּקְבְּרֶהוּ עַם־אֲבוֹתָיו׃

ה צ'ארלס קרא היווני בטעות ידע במקום יָעַד ל...=יפגש ב... (על דרך עמוס ג' ג': בלתי
ו אם נועדו, ע' תרגום הע' שם). - יציק. ע' סוטה ג' ב': אדם שעבר עבירה אחת
בעוה"ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין. - מלאך השלום. אחד המקורות הקדומים
על המלאך המנחה את הנפש למנוחתה (ע' כתובות קיד א': בשעה שצדיק נפטר מן
מן העולם ז' כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת בוא בשלום וכו'). -
ינחהו. במקור: εἰσφέρει, ג'א: ἀπαμυθῆται=ינחמהו. אפשר ששניהם נכונים. ע'
ישע' ג'ז י"ח: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו. -
הנמסים. במקור: ἀχρεῖστον=ללא הועיל (ע' צוואת זבולון ט' ב'). - ראש
התנין. ע"פ תהלים ע"ד י"ג. וע' ישע' כ"ז א'. התנין בספרות החיצונית הוא סמל
הגבורה של השטן, ולפעמים השטן עצמו. כיסוד לזה משמשת אגדה בבליית עתיקה.
במזמורי שלמה מתאר המחבר את שלטון פִּימְסִיאֹוס בתור התנין הגדול (ע' Gunkel,
אוניברסלי כנביאים, כגון ישע' ב' ב' ועוד, ירמ' ד' ב' ועוד, תהל' כ"ב כ"ז ועוד. -
כגד וכדן. השוה צוואת גד ח' ב', דן ה' ח' ז' ג'. -
בשיבה. ביווני: בשינה טובה (השוה צוואת זבולון י' ו' בפ'י). -

צוואת יוסף הכן העמר עשר לנעלב וכן-לרסל

- א העתקת צוואת יוסף | ויהי כאשר הלך למות ויקרא אל-בניו
ב ואל-אחיו ויאמר אליהם: אחי יבני שמעו אל-יוסף אהוב ישראל
ג והאזינו לאמר-סיו: אנכי ראיתי בסני קנאה ומת ולא סרתי
ד מאמת וי ואתחזק-דבה: אחי שגאוני ווי אהבני הם בקשו להרגני
ה ואלהי אבותי שמרני הם בבור השליכוני ועליון העלני: לעבד נמכרתי
ו ואדון-כל סדני בשבי לקחתי ונרעו הסוקה הושעתי ברעב
ז עניתי ווי בלכלני: לבדי הניתי ואלהים נסמני חולה הניתי ווי
ח השקוף עלי בבית הכלא הניתי ואלהים סמני באזקים ונאסרתי והוא
ט האילני: בתוך דבת-עם והוא זכני עלילות רעות שמו עלי המצרים
ו והוא הושיעני עבד והייתי וירוממי:
ב ודבה הסקיד פוטיפר שר המבחים אשר לפרעה את-ביתו
על-ידי ואנכי נלחמתי עם-אשתו לא-ידעה-בשת אשר החזיקה
ב כי לחסא עמה ואלהי ישראל אבי שמרני מסני האש היוקרת:
ג בבית הכלא השליכוני הפוני שמוני ללעג ואלהים נסמני לרחמים
ד לסני שר בית-הספר: כי לא יעזב וי את-נראיו לא בחשך ולא
ה באזקים בגון ובצרה: כי לא איש אלהים ונבוש וכן-אדם ויסוד
ו ולא ולוד-אדמה הוא ונחלש ונחת: ובכל-אלה עזר הוא ואיש לסי
ז דרכו ינחם ואם-נם ירחק מעמ לבחן וצר-לב: בעשירה נסיונות
ח בנני ובכלם ארד-רום הניתי: כי רפואה גדולה ארד-רום וברכה
ט מוזה תביא סבלנות:
ג בפה נראה אותי המצרית במת פמה מסרה אותי לענשני:
ב ואמר-יכן קראה לי וכי לא תספתי להיות עמה אמרה אלי אתה

צוואת יוסף מורכבת, כמו שאפשר לראות בסקירה ראשונה, משני סיפורים בלתי תלויים זה בזה. הפרקים א'-י' מספרים על בית פוטיפר ואשתו והפרקים יא'-יז על מכירת יוסף, וחלק זה ראוי היה שיבא לפני הפרקים א'-י'. חוץ מזה מעידים גם הסגנון וגם התכן ששני מקורות כאן. הפרקים יח-כ' הם חזון מסתורי הדומה מאד לחזון דניאל, והשוה ספורי יוסף בס' הישר פ' ויצא -ויחי. -

- א בבית הכלא. ע' יומא ליה ב': אמרה לו, הריני חובשתך בבית האסורים.
ב אמר לה, ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך-ה' זוקף כפופים וכו' (וע' גם ב'ר פ"ז). -
ב בעשרה נסיונות. על הנסיונות שנתנסה בהם אברהם השוה יובלים יז
יז, יט ח, -

תמשל גם-בי גם-בכל-אשר בביתי אם-תמסר לי ואתה תהנה
 כדורנו: ואנכי וְכָרְתִי אֶת-דְּבָרִי יַעֲקֹב אָבִי וְאֶלֶף אֶל-חֲדָרֵי וְאֶבֶר
 וְאֶתְפַּלֵּל אֵלָיו: וְאֶנְכִי צִמְתִּי בְשֶׁבַע הַשָּׁנִים הֵהָן וּבְעֵינֵי הַמַּצְרִים
 הָיִיתִי כְּמִי חַיֵּי-מֵצֻנִים כִּי חֵן יָצוּק עַל-פָּנַי כִּלְהַצֵּמִים לְמַעַן יִּי:
 וְאִם-לֹא הָיָה אֲדוֹנִי בְּבֵיתוֹ לֹא שָׁתִיתִי יָיִן וּשְׁלֹשָׁה יָמִים לִקְהַתִּי
 אֶדְלִי וְאֶמֶן לַעֲנִיִּים וּלְחֹלִים: וְאֶשְׁחַר לְבַקֵּר אֶת-יְיָ וְאֶבֶר עַל-אֲדוֹת
 הַמַּצְרִית [וְאֶשְׁחַר] מִן כִּי הִצִּיקָה לִי תַמִּיד מְאֹד כִּי גַם בְּלִילָה בָּאָה
 אֵלַי וְתֹאמַר [כִּי בָּאָה] לְבַקְרֵנִי: וְכֵן וְכֵן לֹא הָיָה לָהּ וְתִהְיֶה
 כְּמִבְקֻשָּׁת לְאִמָּנִי בְּכֵן לָהּ וְאֶתְפַּלֵּל אֵלָיו וְתִלְדַּ וְכֵן: וּבְמִשְׁךָ
 יָמִים תִּבְקֶה אוֹתִי בְּכֵן וְאֶנְכִי לֹא יִדְעָתִי וְאֶחֱרִיכֵן בְּקֻשָּׁה לְהַסִּיטֵנִי
 לְנוֹת [וְעִמָּה]: וְכִרְאוֹתִי זֹאת וְאֶעֱצֵב עַד-מָוֶת וּכְצֹאָתָהּ וְאֶתְעוֹדֵר
 וְאֶתְאַבֵּל עַל-אֲדוֹתֶיהָ יָמִים רַבִּים כִּי הִכְרַתִּי אֶת-יִצְחָקָה וְאֶת-מִוְמָתָהּ:
 וְאֶדְבֵּר אֵלֶיהָ דְּבָרֵי עֲלִיּוֹן לְמַעַן תִּשׁוּב מִתְּאוֹתָהּ הִרְעָה:
 וּפְעָמִים רַבּוֹת הִלַּלְתִּנִּי בְּדְבָרִים כְּאִישׁ קְדוֹשׁ וּבְעֶרְמָה שְׂבָחָה
 אֶת-עֲנֻתִי לִפְנֵי בַּעֲלָהּ בְּעוֹד אֲשֶׁר בְּהִיוֹתִנוּ לְבָדָנוּ בְּקֻשָּׁה לְהַדִּיסֵנִי:
 בְּגִלּוֹי הִלַּלְתִּנִּי כְּמוֹ עָנִי וּבִסְתֵּר דְּבָרָה אֵלַי לֵאמֹר אֶל-תִּירָא מִפָּנַי
 אִישִׁי כִּי הוּא גַם-מֵאַמִּין בְּעֲנֻתָהּ וְאִם יֹאמֶר לוֹ אִישׁ עָלִינוּ לֹא
 נֵאֱמִין: וְאֲנִי בְּכָל-אֶלֶּה יָצוּעִי שֶׁקֶ וְאֶתְפַּלֵּל אֵלָיו כִּי יַצִּילֵנִי מִעֶרְמַת
 הַמַּצְרִית: וְכֹאֲשֶׁר לֹא יִקְלָה דְּבַר וְתִבָּא אֵלַי בְּעֶרְמָה וּלְקַחְתָּ לְקַח
 לְשֹׁמֵעַ אֶת-דְּבַר אֱלֹהִים: וְתֹאמַר אֵלַי אִם חֲסֵךְ אָתָּה כִּי אֶעֱזֹב אֶת-
 הָאֱלִילִים שֶׁבָּבָה עִמִּי וְאֶנְכִי אֶסְתַּה אֶת-בְּעָלִי לְסוּר מֵאַחֲרֵי
 הָאֱלִילִים וְנִלְךָ בְּחֻקֹּת יְיָ אֱלֹהֶיךָ: וְאֹמַר אֵלֶיהָ אֵין חֲסֵךְ לָנוּ
 בְּשִׁמְמַת יִרְאֵנוּ וְלֹא יִרְעָה בְּנוֹאֲפִים כִּי אִם בְּאֶלֶּה אֲשֶׁר בְּטַהֵר
 לָבָב וּבְנִקְיוֹן שִׁשְׁתִּים וְקִרְבּוֹ אֵלָיו וְתַחֲרַשׁ כִּי בְּקֻשָּׁה לְמַלֵּא תְּאוֹתָהּ:
 וְאֶרְבֶּה לְצֹדִים וְלִהְתַּפַּלֵּל לְמַעַן יַצִּילֵנִי יְיָ מִיָּדָה:
 ה' וְתוֹסֶפֶת לַעֲת אַחֲרַת וְתֹאמַר אֵלַי אִם-לֹא תִחַפֵּץ לְנוֹת עִמִּי
 ב' אֲנִי אֶהְרֹג אֶת-בְּעָלִי וְאֶקְחָה לִי לְבַעַל: וְאֲנִי בְּשִׁמְעִי זֹאת וְאֶקְרַע

ג דברי יעקב. יובלים ל' ו'. ובביר פיו: איקונין של אביו ראה (ועי' שם צ"ח).
 ד-ו בשבע. ביובל מין ג': עשר. - ובעיני המצרים. השוה דנ' א' טיו. - מוף. נראה
 י סבור הכתוב שכך היה שמה. ובס' הישר: זליכה. - ואדבר אליה. ע' לעיל בפ' א' ר'. -
 ה אהרג. ע' ביר פיו: אמרה לו הורגת אני. אמר לה. לא דיי שאמנה באסרטיין
 (=אסרטיא=στυα=צבא) של נואפים אלא באסרטיין של רצחנים. -

את-בגדי ואמר האשה יראי את-י: ואל תעשי את-המעשה הרע
הזה שן תבדתי ואת דע-לך כי אנכי אודיע לכל את-מזמרת זאת:
ג-ד ותירא ותבקש ממני אשר לא אנלה את-מזמרתה זאת: ותלך
ותסימני במסנות ותשלח לי כל-חמודות בני אדם:

ו ותשלח לי אכל ובו קשפים: ויהי כי בא הסרים ויבא את-
ב המאכל ואביט וארא איש נזרא מראהו ויששט לי חרב עם-הקערה
ג ואדע כי מזמרתה להדיחני: וקצאתו ואבדך ולא שעמתי טעם מאכל
ד זה ולא כל-מאכל אחר ממנה: וכעבור יום ותבא אלי ומבר את-
ה האכל ותאמר אלי מדוע לא אכלת מן-המאכל הזה: ואמר אליה
ה כי מלאת אותו קשפים ומות ואיך אמת לא אקריב לאלילים
ו בלתי ל: לכו: והנה את דע-לך כי אלהי אבי גלה לי בנדר-
מלאכו את-דעתך ואנכי שמרתי את-המאכל למען בתי איתך אם-
ז תראהו ותשובי מדרךך: ולמען תנבחי כי לא תשלט רעת
פושעים בצדקת יראי: הנה אקח מן-המאכל ואכל בקניך
ובדברי אלה ואתפלל בזאת אלהי אבותי ומלאך אברהם יהיו
ח עמדי ואכל: ובראותה זאת ותפל על-פניך לרגלי ומברך וארימה
ט ואדבר על-לבה: ומבטיחני לבלתי עשות עוד את-מעשה
הפשע הזה:

ז ואולם היא הקשתה את-לבה ברעה ותחפש אי הדרך
ב תצודני: ותאנח מר ותפל למשכב והיא לא חלתה וכראות בעלה
אותה ויאמר לה למה נסלו פניך ותאמר לו צרה בלבי וכל-
ג אגרות רוחי הציקוני ונרשא אותה והיא לא חלתה: והיא לעת
מבא רצה אלי ובעלה הנה מחוץ לבית ותאמר אלי: אחנק או
ד אתנפל אל-בור אם-לא תחפץ לשכב עמי: ובראותי כי רוח
ה בליעל הרגילה ואתפלל אל-י: ואמר אליה: למה אמלתה תרגוני
ותתנעשי וחסמא ועור עיניך וקרי כי אם-תשלחי יד בנפשך תבה
אשמה צרתך פילגש בעלך את-בניך ותשמיד את-והדרך מעל-
ו פני האדמה: ותאמר אלי הנה אהבתני רב לי אלהם על-חני ועל-
ז חני בני ואנכי אחבה עוד עד-אשר אמלא גם-את-מאנתי: והיא
ח לא ידעה כי למען ידברתי אליה בן ולא למענה: כי אם יסל-

איש בחשק תאנה ולו יעבד והנה כי ישמע דבר טוב על-חשקו
אשר בו נסל וקבל אותו למען תאנתו הרעה הזאת:

ח וזאת אמר לכם בני כי כשש שעות [ביום] היו בלכתה
מאתי ואנכי ברשתי על-ברכי לפני יי כל-היום וכל-הלילה ובבקר
במתי ואבך ואתפלל להצילני ממנה: לא-תרונה תפשה בבגדי
ג ותמשכני בחוקה לשכב עמה: וכראותי כי התווקה בשנעון בבגדי
ד ואענהו ואנים ערם: והיא בהתווקה בבגדי שמה עלי עלילות-
שוא וקבוא בעלה נתנני במשמר אשר בביתו וממחרת הבני
ה וישלחני אל-בית-הפחר אשר לסרעה: וכאשר הייתי באסורים
ותעצב המצרית ותבא ותשמע אותי מהלל ומשבח את-יי במקום
חשך ואגיל בקול שמחה ואודה את-אלהי כי גאלתי מתאנת
המצרית:

ט ופעמים רבות שלחה אלי לאמר הואילא למלא תאנתי
ב ואנכי אוציאה מן-האזקים ואסדר מחשך: ואנכי לא נשמעתי לה
אח-במחשבותי כי אוהב יי את-אשר יתענה בבור חשך בענה
ג מאשר יחי חני תפנוקים בחדרי-מלך ויתהולל: כי אם-יתנה איש
בצדקתו ויבקש גם-תהלה וידע אל עליון ב-יתועילה וקמן לו
ד גם-את-זאת באשר וקמן גם-לי: כמה פעמים באה אלי בהיותה
חולה במחשך-ליל ותשמע לקול תפילתי ואנכי בשמעי את-אנחותיה
ה החרשתי: כי בהיותי בביתי ותגל את-ורועותיה ואת-שדיה ואת-
רגליה למען אשכב עמה כי יסת-מראה היתה עד-מאד והדורה
בלבושה למען תדיחני ויי הצילני ממזמותיה:

י ועל-כן ראו בני את-אשר נסעלו ארד-רום ותפלה וצום:
ב וגם-אתם אם-תלכו אחרי העגה וטהר לבב בארד-רום ותפלה
ג ותצומו בלב נדכה ישכן בקרבכם יי כי אהב הצגע לכת: ובכל-
אשר ישכן עליון אם-גם-קנאה ותפל על-איש או שבי או רצח
אלהים השוכן בו לא רק יוציאהו מרעה למען ענותו כי גם-
ד ירוממהו ויסארהו באשר עשה גם-אתי: כי בכל-דרךיו יגבה

ח מתאות. במקור ποσφάσεως=מתאנת. ונמסר כאן לפי תיקונו של Ch (השוה משלי י"ח א' לתאוה [לתאנה?] יבקש נפרד ותרגום הע' שם). —
ט הדורה. השוה יומא ליה ב': בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משתדלת בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית וכו'. —

איש אם-במעשים או בדברים או במחשבות: ידעו אחי מה-
 אהבני אבי ואנכי לא התנאיתי בלבבי אף-פי גער הניתי וינאצת
 י ה היתה בלבבי פי ידעתי כי הכל יחלף: ואנכי לא רוממתי
 נפשי לרעה ואבד את-אחי ומיראתם החרשתי בעת מקרוני ולא
 הודתי לישמעאלים כי בן-יעקב אנכי איש גדול וצדיק:
 יא וגם-אתם בני תהי יראת יי לנגד עיניכם בכל-מעשיכם וכבדו
 ב את-אחיכם כי כל-אשר נעשה את-חקת יי ואהבהו יי: ויהי בנפשי
 ג עס-הישמעאלים וישאלוני לאמר העבד אתה ואמר עבד אנכי וליד
 ד בית לבל ובשו אחי: ויאמר לי הגדול בהם לא עבד אתה כי
 ה בן תמיד גס-חזותה ואנכי אמרתי עבד אנכי: ויהי כאשר באנו
 ז מארומה ונריבו ביניהם מי מהם ימן מחירי וינחני: ונאותו כלם
 ח כי אשאר במצרים אצל מוכר סחורתם עד-אשר ישובו עס-סחורתם:
 י-ו ויזמן חני בעיני הסוחר ויסקד על-ידי את ביתו: ויגרבהו אלהים
 ח לרגלי וימלא אותו זהב וכסף ועבדה: ואהי אצלו שלשה חדשים
 ונמשה ימים:

יב בעת ההיא באה ואשת מוֹף אשת פוטיפר במרדקה בלב
 ב הדרה כי שמעה על-אדוּתִי מפי סריסיה: ותגד לבעלה כי העשיר
 ג הסוחר ביד גער עברי וגם-אומרים גנב גנב מארץ כנען: ואתה
 עשה-בו שפטים וקח את-הנער אל-ביתנו ויגרקה אלהי העברים
 כי חסר מן-השמים נסוך עליו:

יג ויאמן פוטיפר לדבריה ויצו להביא לפניו את-הסוחר ויאמר
 אליו מה-הדבר אשר שמעת עליה כי גנב אתה נפשות מארץ כנען
 ב ותמכרם לעבדים: ויפל הסוחר לרגליו ויתחנן אליו ויאמר כי
 ג אדוני לא ידעתי את-אשר תאמר: ויאמר פוטיפרע אם-כן הדבר
 מצינ העבד העברי הזה ויאמר הישמעאלים הפקידהו על-
 ד ידי עד-אשר ישובו: ולא האמין לו ויצו לנסרו בשופים ערם
 ויהי כי החזיק בדבריו ויאמר פוטיפרע וביאו לפני את-הנער:
 ה אני הובאתי לפניו ואשתמנה אפים ארצה לפני פוטיפר כי הנה

יא-יז

הפרקים יא-יז הם חטיבה בפני עצמה. -

עבד אנכי. השוה ס' הישר פ' וישב. שאחי יוסף מוכרים אותו בתור עבד
 י יוסף צועק כי הנהו בן ליעקב. - ועבדת. במקור: ἐργον=עבודה. -

ו השלישי במעלה בין שרי סרעה: ויבדילני מאתו ויאמר אלי העבד
 ו אתה אם-תקשי ואמר עבד אנכי: ויאמר [עבד-] מי אתה ואמר עבד
 ח הישמעאלים: ויאמר אלי איך היית לעבד להם ואמר קנה קנוני
 ט מארץ כנען: ויאמר אלי אכן שקר אתה דובר ויצו מיד לישרני
 בשופים על-מערמי בשרי:

יד ואשת מוח השקיסה בער האשנב בעת ישרוני כי קרוב ביתה
 ותשלח אלי לאמר לא בצדק שפטת כי ענש מענש איש חסשי
 ב אשר גנב באלי פושע היה: וכאשר לא שניתני מדברי אה-כי הייתי
 ג ויצו לשום אותי במשקמ ער-אשר יבאו אדוני העבד: ותאמר
 האשה אל-בעלה למה תאסר בזקים נער לקום בשבי מגזע הנמש
 ד ועליה להוציאו לתקשי ולשמר: כי היא בקשה לראותני בחשק
 ה תקאה ואנכי לא נדעתי מכל-נה דבר: ויאמר אליה לא-נעשה כן
 ו בתוך המצרים לקחת רכוש ורים לפני הוכים במשפט: כזאת דבר
 על-הסוחר ואשר לנער היה יתנה בבית הספר:

טו מקץ ארבעה ועשרים יום באו הישמעאלים כי שמעו כי-
 ב התאבל עלי נעקב אבי מאד: ויבאו ויאמרו אלי מה-הדבר אשר
 אמרת עבד אתה והנה נדענו כי כן אתה לאיש גדול בארץ כנען
 ג ואביה מתאבל עליה בשק ואמר: ואנכי בשמעי כזאת נמקו קרבי
 וימם לבדי ואבקש לבבות מאד ואתאשק לבל-אכלים את-אחי
 ד ואמר אליהם אנכי לא נדעתי דבר עבד אנכי: ויועצו למברני
 ה למען לא ימצאוני בידיהם: כי יראו מפני אבי סך-יבא עליהם
 וינקם מהם נקמת חמה כי שמעו כי גדול הוא את-אלהים ואנשים:
 ו-ו ויאמר אליהם הסוחר חלצוני ממשפט פוטיסרע: ואלה באו אלי
 ויבקשו ממני לאמר הגידה כי בבקש קנינו אותה והוא יוציאנו
 לתקשי:

זז ותאמר אשת מוח אל-בעלה קנה את-הנער כי שמעתי אומרים
 ב למכר אותו: והיא שילחה מיד קרים אל-הישמעאלים ותחפץ
 לקנותני ויקרא רב הטובחים לישמעאלים ויבקש לקנות אותי:
 ג וכאשר לא גאות למחיר וילך והסרים הדוריע לגברתו אחרי אשר

טו ה נקמת חמה. ע' ס' הישר פ' וישב, שהישמעאלים מחליטים למכור את יוסף במצרים למען הציל את נפשותיהם (וע' שם התיאור של יסורי יוסף בבית פוטיפר). -

ד נסה אליהם דבר כי דורשים הם מחיר רב בעקב: ותשלח קרים
אחר לאמר את-אם שמי בקרי זהב ודרךשו תנו להם אל-תחשבו
ה זהב רק קנה את-הנער והביאהו אלי: ונלך הסרים וימן להם
ו שמונים שקלי זהב וינקחי ולמצרית הגיד כי מאה נתן: ואנכי
ז גרמתי ואמריש למען לא יכלם הסרים:

יז אתם ראיתם אפוא בני את-כל-אשר עניתי למען אשר לא אכלים
ב את-אחי: וגם-אתם אהבו איש את-רעהו ובאך-דרום הסתירו איש
ג את-עון רעהו: כי יי ישמח בקבר אחים ובחשק לב-טוב אשר
ד ירצה באהבה: ובאשר באו אחי מארנקה ונבירו כי אנכי השכיבתי
ה להם את-הקסף ולא שנאתים ואנחמם: ואחרי מות יעקב אבי עזר
הוספתי לאהבה אותם וכל-אשר צוה עשיתי להם עד-בלי-די:
ו-ו ולא נתתים להעצב את על-מצער: וכל-אשר הנה בקרי נתתי להם
ובניהם היו בני וקני להם בעבדים ונפשם בנפשי ויגונם יגוני וכל-
ח חלום חלוי ונצתם עצתי: ואנכי לא התרוממתי עליהם בגאונה
בבדר תפארתי ואחי ביניהם באחד האחרונים:

יח וכי תלכו גם-אתם במצות יי ונשא יי אתכם בטוב לעולמים:
ב וכי ובקש איש להרע לכם אתם גמלו אותו טוב והתפסלו בערו
ג ווי יצילכם מכל-רע: והנה ראיתם כי בענתי ובאך-דרום לקחתי
לי לאשה את-בת-הכהן לעיר-שמש ומאה בקרי זהב נתנולי אתה
ד ווי נתנם לי לעבדים: וגם נסי נתן לי יי מעל לכל-ישי: וישאל
וישמרני עד-וקנה בבחי ובנפשי כי דמיתי בכל אל-יעקב:

יט ועתה שמעו את-החלום אשר חלמתי: ראיתי והנה שמים
ב עשנה אילות רועות ומקן נפוצו תשע: ושלש נצלו וממחרת והנה
ג נפוצו גם-הן וארא והנה שלש האילות ילדו שלשה טלאים ויקראו
ד אל-וי ויציאן יי אל-מקום-צמח ומים וינהלם מחשך לאורה: ושם
קראו אל-וי עד-אשר נקבצו אליהם תשע האילות ויהיו בשנים
ה עשר בקשים ועוד מעט וירבו ויהיו עדרים רבים: וארא אחר-כן

יח-ג בת הכהן. ע' יובלים מ' י' ס' הישר פרשת מקץ. - דמיתי. השוה ביר פיד:
שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. ועוד (שם): כל מה שאירע לזה אירע לזה וכו'. -
יט ב תשע. אפשר שהכוונה לתשעת השבטים שגלו בשעת החרבן הראשון ונשארו רק
ג ג': לוי. יהודה ובנימין. לפי החזון הזה עתידים אותם השבטים לחזור. - האילות.
ד השוה חנוך א' פיט ע"ב: שלשה מן-הצאן. - כבשים. בס' חנוך א' צ' ליח משתנים

והנה שנים עשר פָּרִים יִזְקִים מִסֶּרֶה אֶחָת וּמִקְנֶה יֵצֵא גַם חֶלֶב
וַיִּשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ שָׁנִים עָשָׂר הַעֲדָרִים וּמִקְנֶה לְאִין מִסֶּרֶה: וְלִפְרֵי הָרְבִיעִי
וְדָלוּ קֶרְנָיו עַד-לְשָׁמַיִם וַתִּהְיֶינָה בְּחוֹמָה לְעֲדָרִים וּבֵין הַקֶּרְנִים
בִּתְנוֹף צִמְחָה עוֹד קֶרֶן אֶחָת: וְאָרָא וְהֵנָּה פֶּרֶךְ-בֶּקֶר וְהוּא סוֹכֵב
אִתָּם שְׁתֵּים עָשָׂרָה פַעֲמִים וַיְהִי לַעֲזֹר לְכָל-הַפָּרִים: וְכָל-הַדָּבָרִים
הָאֵלֶּה יָבֹאוּ בְעֵתָם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: וְאַתֶּם בְּנֵי שְׁמִרֹת אֶת-מִצְוֹת
יְיָ וְכִבְדּוּ אֶת-לֹוֹ וְאֶת-יְהוָה בִּי מִזְרָעָם יָקִים לָכֶם אֲשֶׁר יֵצֵא
אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְאֶת-יִשְׂרָאֵל: כִּי מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת עוֹלָמִים תְּהִי אֲשֶׁר
לֹא תִחַלֵּף: וּמַלְכוּתִי בִּינִיכֶם תִּשְׁמָרָה בְּקִבְצָת נֹאצִּרִים אֲשֶׁר תִּחַלֵּף
עִם-קִוְיָ:

וְדַעְתִּי כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי יֵצִיקוּ לָכֶם הַמִּצְרִים וַיִּקֶּם אֶת-נִקְמַתְכֶם
וַיָּבִיֵא אֶתְכֶם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לְאַבְרָם־בְּנֶכְדָּם: וְאַתֶּם תִּקְחוּ אֶת-
עֲצֻמוֹתֵי אֶתְכֶם כִּי אִם-תָּבִיאוּ אֶת-עֲצֻמוֹתֵי שָׁמָּה וְהֵנָּה יְיָ עִמָּכֶם
בְּאוֹרָה וּבְלֵעַל וְהֵנָּה בַחֲשֹׁךְ עִם-הַמִּצְרִים: וְאַתֶּם תִּשְׁלֹו אֶת-אַחֲנֵי
אִמְכֶם בְּדֶרֶךְ אֶסְרָתָהּ וְקִבְרוּהָ שָׁמָּה עַל-יַד רְחֵל אִמִּי: וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
דִּבֶּר כְּזֹאת וַיִּשְׁשֵׁט אֶת-רִגְלָיו וַיָּנֶחַ בְּשִׁיבָה טוֹבָה: וַיִּתְאַבְּלוּ עָלָיו
כָּל-יִשְׂרָאֵל וְכָל-מִצְרַיִם אֲבֵל גָּדוֹל: וּבָצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וַיִּשְׁלֹו אֶתְעֻצּוֹת יוֹסֵף וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּקִבְרוֹן עִם-אַבְרָהָם וַיְהִי
יָמֵי שְׁנֵי סָבִיב מֵאָה וָעֶשְׂרִי:

ו לפרים (ע"ש גם על הטלה הלבן). — הרביעי. הפר הרביעי הוא יהודה. יש משערים
י שבמקור היה השלישי לוי, אלא שהמעתיק הנוצרי שינה לשם מטרתו להרביעי. — אחר
פסוק ד' יש תוספת נוצרית: וארא והנה נולדה מיהודה בתולה ולה בגד בוך וממנה
יצא טלה חמים ולשמאלה כעין הארי וכל החיות התמרמרו אליו וינצח אותם הטלה
ויפיצם וירמסם וישמחו עליו כל-המלאכים והאנשים וכל-הארץ. כמה חוקרים רצו להוציא
מתוך כתוב זה אילו קטעים מקוריים. למשל, הנבואה על הארי-יהודה (והשוה חנוך א'
ט צ' ל"ח). — יקום לכם. אף כאן יש הרחבה נוצרית: טלה-ה' אשר יסיר את-
חטא העולם. —

כ ב-ג את עצמותי. השוה ספור המעשה בשמות רבה כ'. — אפרתה. במקור
παρὰ τὸν Ἰαπόδωρον πρὸς τὸν ἑβραῖον לברא' מ"ח ז': בעוד כברת ארץ לבא אפרתה-
— Ἐφράθ. — בשיבה טובה. במקור: בשינה טובה. — אבל גדול. קצת נוסחאות מוסיפים: כי גם
ד עם המצרים סבל כאשר מהם (=כאחד מאומתם) ויעש להם טובות ויעזר להם בכל
ו מפעל ובעצה טובה ובכל עבודה. — מאה ועשר. ברא' ג' כ"ו. —

צוואת בנימין הכן השנים עשר לנעקב ובן-רחל

- א העתקת דברי בנימן אשר צוה לקניו בהיותו בן-חמש
- ב ועשרים ומאה שנה: וינשק להם ויאמר אליהם כאשר נולד יצחק
- ג לאברהם לזקניו ככה נולדתי גם-אני לנעקב: ויהי כאשר מתה
- ד רחל אמי בעת לדתה אותי ולא הנה לי חלב ואינק שדי בלכה
- ה אמתה: ורחל היתה אחרי לדתה את-יוסף עקרה שנים עשרה
- ו שנה ותתפלל אל-י: ותצם ותהר ותלד אותי: כי אהב יעקב אבי
- את-רחל מאד ויתפלל אשר יראה ממנה שני בנים: ועל-בן קראו
- את-שמי בנימן לאמר בן-ימים:
- ב ויהי כאשר באתי מצרימה אל-יוסף ויכירני אחי ויאמר אלי
- ג מה-אמרו לאבי אחרי אשר מקרוני: ואמר לו את-בתנתה טבלו
- ד בדם וישלחיה ויאמרו הכר-נא הבתנת בנה היא: ויאמר לו יוסף
- ה אכן אחי נלב ונבויני סוחרני כנען בחוקה: ויהי כאשר הלכו לדרךם
- ו ויסתירו את-בתנתי כמו חנה רעה שקעה בי ותשרפני: וככה
- ז מקרוני רעיהם לישמעאלים והמה לא דברו כזב באמרם כזאת:
- ח כי בקש יוסף להסתיר ממני את-מעשי אסינו ויקרא לאחיו
- ו יאמר אליהם: אל-תגידו לאבינו את-אשר עשיתם לי ואמרו לו
- ח כאשר ספרתי אנכי לבנימן: וגם מחשבותיכם בלבכם תהנינה
- כאלה ולא יגעו הדברים האלה עד-לב אבי:
- ג ועתה בני אהבו גם-אתם את-י: אל-הי השמים והארץ ושמרו
- ב מצותיו ולכו בדרכי יוסף האיש השוב והקדוש: ומחשבותיכם
- ג תהנינה לטובה כאשר ידעתם גם-אותי כי כל-איש אשר מחשבותיו
- ג נכחות יראה הכל ישר לקניו: יראו את-י: ואהבו את-רעיכם
- וואם-יבקשו רוחות בליעל להציק לכם בכל-צרה רעה לא ימשלו

- א חמש ועשרים ומאה. לפי מדרש תדשא (ברבינו בחיי לשמות) חי קיט שנה. וזו
- טעות. כי אף אחד מן השבטים לא מת כששנותיו פחות משנות יוסף. וצ"ל קס"ז או
- ב קכ"ט. - לזקניו. לפי ס' הישר פ' ויצא היה יעקב בן צ"א בהולידו את יוסף. לפי
- ג יובלים י"ט י"ג נולד יעקב בשנת ב' אלפים מ"ו ובנימין בשנת ב' אלפים קמ"ד (שם
- ד ליב ל"ד). לפי זה היה יעקב בהולידו אותו בן צ"ח שנים. - בן ימים. כך מבאר גם
- ה פילון (De mut. nom., ed. Wendland III. 92). ס' הישר בס' וישלח: כי בארץ הימין
- (הדרום?) נולד לו. -
- ב ג-ח כל ספור המעשה שלכאן חדש הוא ושוונה לגמרי משאר ספורי יוסף. -

- ד קדם באֲשֶׁר וְלֹא מִשְׁלֹחַ נָם בְּיוֹסֵף אָחִי: מִה־רַבּוֹ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר
בִּקְשׁוּ אֶת־נַפְשׁוֹ וְיִי הִנֵּן עָלָיו כִּי כָל־יָרָא יְיָ וְאוֹהֵב רַעְהוֹ לֹא
ה נִבְהוּ רוּחַ בְּלִיעַל כִּי יְיָ מִנֵּן לוֹ: וְגַם־מִמּוֹת אֲנָשִׁים וַחֲיוֹת לֹא תוּכַל
ו לְמַשְׁלִיבוֹ כִּי יְיָ בִּעְזָרוֹ עָקֵב הָאֲחֻזָּה אֲשֶׁר אָהֵב אֶת־רַעְהוֹ: וְיוֹסֵף
בִּקֵּשׁ מֵאֲבִינוֹ כִּי יִתְּסַלֵּל אֵלָיו בְּעֵד אָחִיו לְמַעַן לֹא יִחַשֵׁב יְיָ לָהֶם
ז לְעוֹן אֶת אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ רָע: וְכָדָה קָרָא יַעֲקֹב הַבֵּן יִקְרֵי לִי יוֹסֵף
ח נִצְחָתָה אֶת־רַחֲמֵי יַעֲקֹב אָבִיךָ: וְיִחַם־קִדְּלוֹ וְיִנְשָׁק־לּוֹ בְּשַׁעֲתָיו:
ד אַתֶּם רְאִיתֶם בְּנֵי אֶת־אֲחֵרִית הָאִישׁ הַטּוֹב יוֹסֵף לְכוּ בְּמִשְׁכָּה
ב מִיָּדָה בְּדֶרֶךְ רַחֲמָיו לְמַעַן תִּשְׁאֲלוּ גַם־אַתֶּם זָרֵי תִהְיֶה: כִּי אִישׁ
ג טוֹב לֹא תִחַשְׁבֶּנָּה עֵינָיו כִּי יִרְחַם עַל־כָּל וְאִם חֲסָאִים הֵם: וְאִם
גַּם־הֵם יִתְּרִשׁוּ עָלָיו רָעָה עוֹשֶׂה טוֹב יִנְצַח רָע כִּי אֱלֹהִים מִנֵּן לוֹ
ד וְאֶת־צַדִּיקִים בִּנְקָשׁוֹ יֵאָהֵב: וְכִי יִתְּסָאֵר לֹא יִתְחַר בּוֹ אִישׁ וְכִי
יִשְׁאֵר לֹא יִקְנָא בּוֹ גְבוּר כִּי יִהְיֶה וְשִׁבְחָהּוּ אֶת־צַנוּעַ יֵאָהֵב עַל־דֵּל
ה יִרְחַם עַל־חֹלָה יָחוּם וְאֶת־יְיָ יִתְּלַל: לִירָא יְיָ מִנֵּן הוּא לְאוֹהֵב
אֱלֹהִים יַעֲזֹר לְמַתְעֵב עֲלִיּוֹן יוֹכִיחַ וְיִשְׁיבָהּוּ מִדֶּרֶכּוֹ וְאֲשֶׁר חָסֵד רוּחַ
טוֹב שְׂפוּךְ עָלָיו אוֹתוֹ יֵאָהֵב בִּנְקָשׁוֹ:
ה וְעַל־בֵּן בְּנֵי אִם מִחֲשָׁבוֹתֵיכֶם תִּהְיֶינָה טוֹבוֹת גַּם־מִרְעִים
יִשְׁלִימוּ לָכֶם וְהוֹלִלִים יִבּוֹשׁוּ מִפְּנֵיכֶם וְיִשׁוּבוּ לְטוֹב וְאֲנָשֵׁי־בָצַע
לֹא רַק יִשׁוּבוּ מִתְּאֲנֹתָם כִּי גַם־נָתַן יִתְּנוּ אֶת־חִילָם לְאֲשֶׁר בִּצְרָה:
ב וְאִם־תִּעַשׂוּ טוֹב גַּם־הַרוּחוֹת הַטָּמְאִים יִנּוּסוּ מִפְּנֵיכֶם וַחֲזַת הַשָּׂדֶה
ג תִּירָא מִכֶּם: כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִכְבֹּד אִישׁ מַעֲשִׂים טוֹבִים וְעַל־
ד דַּעַתּוֹ [נְיִיחָה] אוֹר גַּם־הַחֹשֶׁךְ יִנּוּס מִשָּׁם: כִּי אִם־עֲזוֹת יַעֲנֶה [אִישׁ]
ה לְאִישׁ קְרוֹשׁ וְהִתְנַחֵם כִּי יִחַנֵּן צַדִּיק אֶת־הַמְּנַדָּה וְיִמְרִישׁ: וְאִם
יִכְבֹּד אִישׁ בְּצַדִּיק וְהִתְּסַלֵּל [בְּעֵדוֹ] הַצַּדִּיק כִּי אִם גַּם־לָרַגַע קָטַן
יִדְבָּא עֵד מִעַם יִשְׂרָאֵל וְהִרְוּ וְיוֹסִיעַ בְּאֲשֶׁר הָיָה גַם־יוֹסֵף אָחִי:
ו יִצָּר הָאִישׁ הַטּוֹב לֹא נִמֵּן בְּגֵד רוּחַ־חֲסָאֵי־בְלִיעַל כִּי מִלְּאֹךְ
ב הַשָּׁלוֹם יִתְּהַל נַפְשׁוֹ: וְלֹא יִבִּישׁ בְּתֵאֵנָה עַל־כָּל־דָּבָר מִשְׁחָת וְלֹא

ג ח בסוף פסוק ח' יש תוספת (או הרחבה) נוצרית: ויאמר אליו עוד תקום בך נבואת השמים על סלה ה' ומושיע העולם כי תמים ימסר [בעוין] פושעים וחף מפשע [בחטא] אנשי רשע ימות בדם הברית להושיע את הגוים ואת ישראל ולהשמיד בליעל ואת כל משרתיו. —

ו יצר. השה צוואת אשר א' ג'. — מלאך השלום. השה צוואת דן ו' ה' אשר

- א יצקרהוֹן בְּחֶמְדָּתוֹ: לֹא יתְסַנֵּק בַּתְּעֲנוּגִים אֶת־קְרוֹבוֹ לֹא יַעֲצִיב
 (בְּמִנּוֹ) לֹא יִמְלֹא (מֵאֲקָלִי) תַּאֲוָה וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִתּוֹר אַחֲרֵי עֵינָיו
 ד כִּי יִי חֲלָקוֹ: לֹא כְבוֹד אֲנָשִׁים וּקְלוֹנָם יִטּוּ אֶת־הַנֶּצֶר הַטּוֹב וְעָרְמָה
 וְזָב וְרִיב וְדָבָה לֹא יֵדַע כִּי יִי יִשְׁכַּרְבוּ וַיֹּאֲדִיר אֶת־נַפְשׁוֹ וַיִּתְּנֶהּ
 ה בְּכָל בְּקָל־עֵת: וְלֹא תִהְיֶינָה לַיָּצָר הַטּוֹב שְׁמֵי לְשׁוֹנוֹת בְּרָכָה
 וּקְלָלָה בּוֹז וְכְבוֹד עֶצֶב וְשִׁמְחָה שְׁקֵט וְלִנּוֹ שְׁפַת־חֲנֻף וְאַמֶּת עֲנִי
 ו יַעֲשֶׂר כִּי אִם דָּעָה אַחַת לוֹ בְּכָל זָכָה וּפְהוּרָה: לֹא שָׁמַע לוֹ
 וְשָׁמַע וּמִרְאָה וּמִרְאָה כִּי כָל־אִשָּׁר יַעֲשֶׂה אוֹ יִדְבַּר אוֹ יִרְאֶה יֵדַע
 ז כִּי יִי יִרְאֶה לְנַפְשׁוֹ: וְהוּא אֶת־דַּעְתּוֹ וַיִּסְתֵּר לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִאֲשִׁימֶהוּ
 אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְכֵן גַּם־כָּל־מַעֲשֵׂי בְלִיעַל שְׁנֵיִים הֵם וְהֵם אֵין בָּהֶם:
 ז וְעַל־כֵּן הִנֵּנִי מַצְוָכֶם בְּנֵי נֹסִי מִפְּנֵי דָעַת בְּלִיעַל כִּי חָרֵב הוּא
 ב נֹתֵן לְכָל־הַשּׁוֹמְעִים אֵלָיו: וְהַחֲרֵב הֵיא אִם שִׁבְעַת דָּעוֹת לְרֹאשׁוֹנָה
 תִּסְתֵּר הַדָּעַת מִבְּלִיעַל (וְתִלְדָּ) הַדָּעָה הַרִאשׁוֹנָה דָּם הַשְּׁנִיָּה בְּהִלָּה
 הַשְּׁלִישִׁית תִּנּוֹנָה הַרְבִּיעִית גְּלוֹת הַחֲמִישִׁית מַחֲסוֹר הַשְּׁשִׁית רַעַשׁ
 ג הַשְּׁבִיעִית חֲרָבָן: וְעַל־כֵּן נָקַם אֱלֹהִים מִקֵּין שִׁבְעַת נַקְמוֹת כִּי בְּכָל־
 ד מֵאָה שָׁנָה הֵבִיא יִי עָלָיו מִכָּה אַחַת: וּבִהְיוֹתוֹ בְּן־מֵאָתִים שָׁנָה
 הִחַל לְהַעֲנוֹת וּבִתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה נִשְׁמַד בְּיָמֵי הַמַּבּוּל עַל־דְּבַר
 הַקָּל אָחִיו הַצָּדִיק בְּשִׁבְעַת דָּעוֹת נִשְׁפָּט קֵין וְלִמָּד בְּשִׁבְעִים וְשִׁבְעַת:
 ה כִּי בַעֲנֹשׁ הַזֶּה יִדְּנֵנוּ לְעוֹלָמִי־עַד כָּל הַדּוֹמִים לְקֵין בְּקִנְיָתָא אַחִים
 וּבִשְׁנֵאָתָם:
 ח וְאַתֶּם בְּנֵי נֹסִי מִפְּנֵי הַדָּשַׁע וְהַקְּנָאָה וְשִׁנְאָת אַחִים וְדִבְקוֹ
 ב בַּטּוֹב וּבְאַהֲבָה: כִּי כָל־אִשָּׁר לוֹ לֵב טָהוֹר בְּאַהֲבָה לֹא יִבִּישׁ אֶל־
 אִשָּׁה לְנוֹת עִמָּה כִּי אֵין שְׁמֵךְ רַע בְּלִבָּבוֹ כִּי רוּחַ יִי נָחָה עָלָיו:

- א ו' - ה' חלקו. צוואת לוי ב' י"ב. -
 א שבע רעות. הוה אבות ה' ח': שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה
 ג גופי עבירה וכו'. בן־סירא מ' ט'. - הראשונה דם. רצח קין. - שבע נקמות.
 ה הוה ברא' ד' ט"ו כל הורג קין שבעתים יקם. וכאן נדון קין עצמו לשבע נקמות. -
 ד מאתים שנה. לפי יובלים ד' ב' היה קין בן ליה כשהרג את הבל. - ובתשע
 מאות. לפי יובלים ד' א' נולד קין בשנת ס"ד לבריאת העולם ונהרג בשנת תתק"ל.
 לפי זה חי רק תתס"ו שנה. - בימי המבול. לפי יובלים היה המבול בשנת אלף שיח.
 היינו שעיח שנה אחרי מות קין. - ולמך. תפס כאן את למך כהורג קין. הוה ס'
 הישר פ' בראשית. -

ג כי כֹּאֲשֶׁר לֹא תִשָּׁנָה הַשָּׁמֶשׁ וְאִם-גַּם-עַל-צִוְּאָה וְטִיט וְרָחָה וְיִבְשָׁה
שְׁנֵיהֶם וְהִסִּירָה אֶת-רִיחָם הָרַע בֵּן גַּם-לֵב שָׁהוּר אִם גַּם בְּרָשָׁשׁ
אֲדָמֹת יִתְהַלֵּךְ וְיִטְהַר וְהוּא לֹא יִשָּׁנָה:

ט וְאַחֲזָה וְהִנֵּה גַם-מַעֲשִׂים לֹא-מוֹבִים יִהְיוּ בָכֶם כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר
חֲנוּךְ הַצִּדִּיק בִּי זֹנוֹת סָרוּם תִּזְנוּ וְנִשְׁמַדְתֶּם בַּמַּעַשׂ וּתְחַדְּשׁוּ אֶת-
הוֹלְלוֹתֵכֶם עִם-הַנָּשִׁים וּמַלְכוּת יי לא תִשָּׁכַח בְּיַדְכֶם בִּי חֵישׁ מִהֵרָה
ב יִסִּירָנָה: וְאוֹלָם מִקֹּדֶשׁ יי בְּחֻלְקֵכֶם נְהִי וְנִדּוּל יִהְיֶה קִבּוּר הַבֵּית
הָעֲמֻרָה מִן-הָרִאשׁוֹן וְנִקְבְּצוּ שָׁמָּה שְׁנַיִם עָשָׂר הַשָּׁבָטִים וְכָל-הַגּוֹיִם
עַד-אֲשֶׁר יִשְׁלַח עָלָיו אֶת-יְשׁוּעָתוֹ וְיָבֹא וְיִשְׁקִיף עֲלֵיכֶם:

י וְהִי כֹאֲשֶׁר הִנֵּה יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם וְאַחֲמַד לְרֹאוֹת אֶת-עַלְמּוֹ וְאֶת-
ב דָּמוֹת סָגִיו: וְעַל-יָדֵי תַסְלַת יַעֲקֹב אָבִי רָאִיתִיו בַּיּוֹם בְּהִקְוִי בְּכָל-
ג צַלְמוֹ כֹּאֲשֶׁר הִנֵּה: וְהִי כֹאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם בְּאֵלָה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ד דַּעוּ לָכֶם בְּנֵי בִי הַקְּנִי מִתּ: וְאַתֶּם וְגַמְלוּ אֶמֶת אִישׁ אֶת-קְרֹבּוֹ
ה וְשִׁמְרוּ אֶת-חֻקּוֹת יי וְאֶת-מִצְוֹתָיו: בִּי אֶת-אֵלָה אֲנֹכִי מוֹרִישׁ לָכֶם
סַחַת כְּלִיגְמָלָה וְגַם-אַתֶּם תִּגְחִילוּ אֵלָה לְבָנֵיכֶם נַחֲלַת עוֹלָמִים בִּי
ו בֵּן עָשׂוֹ אֲבָרְכֶם וַיִּצְחַק וַיַּעֲקֹב: בִּי אֶת-כָּל-אֵלָה נִתְּנוּ לָנוּ נַחֲלָה
לֹאמַר שִׁמְרוּ אֶת-מִצְוֹת יי עַד-אֲשֶׁר יִגְלָה יי וְיִשׁוּעָתוֹ לְכָל-הַגּוֹיִם:
ז וְאֵן תִּרְאוּ אֶת-חֲנוּךְ וְאֶת-נֹחַם וְאֶת-שֵׁם וְאֶת-אֲבָרְכָה וְאֶת-יִצְחָק וְאֶת-
ח יַעֲקֹב עוֹמְדִים לִימִינוֹ בְּשִׁמְחָה: וְאֵן נָקוּם גַּם-אֲנַחְנוּ אִישׁ עַל-שִׁבְטוֹ

ט בַּח לִקְכֶם. בִּיר צִיג: שְׁשֵׁנִי בְתִי מִקְדָּשׁוֹת עֲתִידִין לַהֲבִנוֹת בַּחֲלֻקוֹ שֶׁל בְּנִימִין.
וְעִי תִי לְבִרָא מִיט כִּיז: וּבִאֲחֻסָּנִתָּה יִתְבְּנִי בֵית מִקְדָּשָׁא, יוֹמָא יִיב א': וְמָה הִיָּה
בַּחֲלֻקוֹ שֶׁל בְּנִימִין, אוֹלָם וְהִיכַל וּבֵית קִדְשֵׁי הַקְדָּשִׁים. – וְגִדּוּל יִהְיֶה. הַשּׁוּה חֲגִי
ב' ט'. בֵּית הַחֲשֻׁמוֹנָאִים יִהְיֶה גִדּוּל וּמִפּוֹאֵר וְכָל יִיב הַשְּׁבָטִים יִשְׁבוּ עַל אֲדָמָתָם. –
בִּסּוּף פֶּרֶק זֶה יֵשׁ תּוֹסֶפֶת נּוֹצְרִית: נִבְיָא גִדּוּל יִחִיד וְהוּא יִכְנָס אֶל הַמִּקְדָּשׁ הָרִאשׁוֹן
וְשֵׁם יִחְרַף ה' וְעַל עֵץ יִרּוּמָם וּמִסַּךְ הַהִיכָל יִקְרַע וְרוּחַ ה' תַּעֲבֹר אֶל הַגּוֹיִם
כֹּאֵשׁ תִּתְפָּרֵץ וְהִיָּה בְצִאתוֹ מִן שְׁאוֹל וְעֹלָה מִן הָאָרֶץ הַשְּׁמִימָה וְאֲנֹכִי יִדְעָתִי מִה שֶׁפֶל
יִהְיֶה עָלֵי אֲדָמוֹת וְמָה מִפּוֹאֵר בְּשָׁמַיִם. –

י הַפְּסוּקִים ו'–יִיא הֵם אֶחָד הַמִּקְרוֹרוֹת הַקְדוּמִים בְּיוֹתֵר עַל תַּחֲתֵי הַמִּתִּים. הַשּׁוּה אֵת
הַתִּיאור בַּחֲנוּךְ א' (בִּיחּוּד פֶּרֶק צ'). צוּוֹאֵת לוי יִיח ט', יְהוּדָה כִּיָּה ד', דָּן יִיב. הַמִּתִּים
שִׁיקוּמוֹ לַתַּחֲיָה יִכְנָסוּ לִגֵּן עֵדֶן וַיֹּאכְלוּ מִעֵץ הַחַיִּים (לוי יִיח י') וַיִּשְׁכְּנוּ בִירוּשָׁלַיִם הַחֲדָשָׁה
(דָּן ה' יִיב). – בִּסּוּף פְּסוּק ז' יֵשׁ תּוֹסֶפֶת נּוֹצְרִית: אֲשֶׁר הוֹפִיעַ עַל הָאֲדָמָה בְּצִלָּם אִישׁ
ח בְּעֵנֵי וְכָל אֲשֶׁר יֹאמִינוּ בּו עָלֵי אֲדָמוֹת יִגִּילוּ אִתּוֹ. – לַחֲרָפוֹת. עֵיפִי דִנְיָאֵל יִיב ב'.
לְפִי חֲנוּךְ א' יִקְצוּ רַק הַצִּדִּיקִים לַתַּחֲיָה. – כֹּאֵן יֵשׁ תּוֹסֶפֶת נּוֹצְרִית: וְה' יִדִּין לַרִאשׁוֹנָה
אֶת יִשְׂרָאֵל עַל רִשְׁעָתוֹ כִּי כֹאֲשֶׁר הוֹפִיעַ אֱלֹהִים בְּבִשָּׁר לֹא הֵאמִינוּ בּו וְאֵן יִשְׁפּוֹט אֶת
כָּל הַגּוֹיִים אֲשֶׁר לֹא הֵאמִינוּ בּו כֹּאֲשֶׁר הוֹפִיעַ עָלֵי אֲדָמוֹת וְהוּא יוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּידֵי

ט וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְמֶלֶךְ הַשָּׁמַיִם: וְכָל-בְּנֵי-אִישׁ יִקְצֹוּ אֵלָה לְכַבֹּד וְאֵלָה
 י לְחַרְפוֹת: וְאַתֶּם בְּנֵי אָם תִּתְּהַלְכוּ בְּקִדְשָׁהּ בְּמִצְוֹת יְיָ עוֹד תִּשְׁקֹנוּ
 אֹתִי לְבִטָּח וְכָל-יִשְׂרָאֵל יִקְבֹּץ אֵלַי יְיָ:
 יא וְלֹא עוֹד יִקְרָאוּ לִי וְאַב שׁוֹרֵף עֵקֶב חֲמִסְכֶּם כִּי אִם-עוֹבֵד
 ב יְיָ מִחֲלֹק שָׂרָף לְעוֹשֵׂי טוֹב: וּבְאַחֲרֵית הַיָּמִים יָקוּם מִן-רָעִי וְיִיד
 יְיָ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלוֹ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ וְהוּא יֵאִיר בְּדַעַת חֲדָשָׁה אֶת-כָּל-
 הַגּוֹיִם וְהוּא בְּאוֹר הַדַּעַת עַל-יִשְׂרָאֵל יוֹשִׁיעַ בִּישׁוּעָה:
 יב וַיְהִי כֹאֲשֶׁר כָּלָה אֶת-דִּבְרָיו וַיֹּאמֶר הִנְנִי מַצֵּה אֶתְכֶם בְּנֵי
 ב הַעֲלֹו אֶת-עֲצָמוֹתַי מִמִּצְרַיִם וְקִבְּרוּנִי בְּחֶבְרוֹן אֶצֶל אֲבוֹתַי: וַיָּמָת
 ג בְּנִימָן בְּשִׁיבָה טוֹבָה בֶּן-חֲמִשָּׁן וּמֵאָה שָׁנָה: וַיָּשִׁימוּ אוֹתוֹ
 בְּאֶרֶץ: וּבְאַחֲת וּתְשָׁעִים שָׁנָה לָבֹא בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִאֶרְיָה וַיַּעֲלֹו
 הֵם וְאַחֲיָהֶם אֶת-עֲצָמוֹת אֲבוֹתֵיהֶם חֲרָשׁ בְּמִלְחָמָה בְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ
 ד אוֹתָם בְּחֶבְרוֹן לְרִגְלֵי אֲבוֹתֵיהֶם: וְהָמָּה שָׁבוּ מֵאֶרֶץ בְּנָעַן וַיָּשִׁבוּ
 בְּמִצְרַיִם עַד-יּוֹם שְׁלוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

ט בחירי הגויים כאשר הוכיח את עשיו בידי המדינים אשר פתו את אחיהם עד אשר
 נפלו בזנות ובעבודת אלילים וינורו מאחרי ה' ויהיו בנים בחוץ יראי ה' - לבסח.
 ביווני: ἐν ἑλπίδι=לבסחון, והוא תרגום הע' ללשון וישבו לבסח ביחוץ כ"ח כ"ו -
 יא מחלק טרף. ביווני: διαδοὺς τροφῆν, בברא' מ"ט כ"ו נמסר יחלק שלל -
 ב νερποσων δ. - ידיד ה', לשון דב' ליג י"ב. - אחר פסוק ב' יש תוספת נוצרית:
 וכזאת יסרף ממנו ויחן לקנסית הגוים ועד קץ עולמים יהיה בכנסיות הגוים ובין שריהם
 כשיר מזמור בפירכא ובספרי הקדש יכתבו מעשהו וגם דברו והוא יהיה בחיר אלהים
 עד עולם ובהם הוא יצא ויבוא כאשר אמר יעקב אבי הוא ימלא מחסור שבטך. -
 הלשון ימלא מחסור נמצא פעמים הרבה באיבנגליון. -
 יב במלחמת כנען. אפשר שהיא המלחמה שעליה מסופר באריכות בס' הישר (פ' שמות), וע' צוואת זבולון ח' י"ב, גד ח' ה' (ובפי'). -